

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ: ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ - ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ

**ΘΕΜΑ: «Η Κριτική Στάση των Παιδιών Απέναντι στην
Πληροφόρηση περί Πραγματικότητας και Φαντασίας: Ο Ρόλος
της Ειδημοσύνης και της Πρόθεσης για Ειλικρινή Πληροφόρηση
των Πληροφοριοδοτών»**

Διπλωματική εργασία
της Κικίδου Ελένης, Α.Μ:161

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Μισαηλίδη Πλουσία

Ιωάννινα, 2015

Περίληψη

Στόχος της παρούσας έρευνας ήταν να διερευνήσει την επίδραση των χαρακτηριστικών των πηγών πληροφόρησης στις αποφάσεις των παιδιών αναφορικά με την ύπαρξη ή μη μιας σειράς αγνώστων σε αυτά οντοτήτων. Πραγματοποιήθηκαν δύο πειράματα: Στο *πρώτο πείραμα* εξετάστηκε εάν η ειδημοσύνη, ως χαρακτηριστικό της πηγής πληροφόρησης, ασκεί επίδραση στις αποφάσεις των παιδιών όσον αφορά στη διάκριση μεταξύ πραγματικών και φανταστικών οντοτήτων. Παιδιά ηλικίας 5 έως 7 ετών παρακολούθησαν ταινίες μικρού μήκους στις οποίες δύο πληροφοριοδότες- ένας εκ των οποίων διέθετε ειδημοσύνη σχετικά με το είναι πραγματικό και τι φανταστικό- προέβαιναν σε αντίθετους ισχυρισμούς σχετικά με την ύπαρξη ή μη αγνώστων οντοτήτων. Στη συνέχεια καλούνταν να αποφασίσουν τα ίδια για το αν είναι πραγματικές ή φανταστικές οι εν λόγω οντοτήτων. Τα αποτελέσματα έδειξαν πως τα παιδιά ηλικίας 7 ετών ενστερνίζονταν περισσότερο τους ισχυρισμούς του ειδήμονα πληροφοριοδότη συγκριτικά με τα παιδιά 5 και 6 ετών. Στο *δεύτερο πείραμα* στόχος ήταν να εξεταστεί εάν τα παιδιά όταν πρόκειται να αποφασίσουν για την ύπαρξη μιας άγνωστης οντότητας λαμβάνουν υπόψη τους την πρόθεση του να παρέχει αληθείς πληροφορίες. Ομοίως με το πρώτο πειραματικό έργο, παιδιά ηλικίας 5-7 ετών παρακολούθησαν ταινίες μικρού μήκους όπου δύο πληροφοριοδότες- ένας εκ των οποίων είχε την πρόθεση να παρέχει αληθείς πληροφορίες- προέβαιναν σε αντίθετους ισχυρισμούς αναφορικά με φύση των οντοτήτων (πραγματική ή φανταστική). Τα αποτελέσματα έδειξαν τη σαφή προτίμηση των παιδιών όλων των ηλικιακών ομάδων προς το πρόσωπο του πληροφοριοδότη με πρόθεση ειλικρίνειας.

Λέξεις κλειδιά: Διάκριση πραγματικού φανταστικού, Ειδημοσύνη, Ειλικρίνεια, Κριτική στάση, Παιδιά, Πληροφοριοδότες

Abstract

The aim of this study was to investigate the effect of informants' characteristics on children's decision making concerning the reality status of a series of unknown entities to them. Two experiments were conducted: the first examined whether expertise, as a characteristic of the information source, exerts influence on children's decisions with regard to the distinction between real and imaginary entities. Children aged 5-7 watched short videos in which two informants- one who possessed expertise about what is real and what is imaginary- made contradictory claims about the reality status of unknown entities. Children were asked to decide whether these entities are real or not. The results showed that 7-year- old children espoused the expert informant's claims more often than and 6 year-olds. In the second experiment the objective was to examine whether children, when deciding on the existence of an unknown entity, take into account the informant's intention to provide honest information. Similarly to the first experiment, children aged 5-7 years watched short videos where two informants- one of whom intended to provide true information- made opposing claims about the nature of the entities (real or imaginary). The results that children of all age groups showed clear preference for the honest informant

Keywords: Children, Critical stance, Expertise, Honesty, Informants, Real-imaginary distinction

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	2
Κατάλογος Πινάκων	6
Εισαγωγή	7
Κεφάλαιο 1: Η Κριτική Στάση των Παιδιών Απέναντι στις Πηγές Πληροφόρησης. Επισκόπηση της Βιβλιογραφίας.....	11
1.1 Η Επίδραση των Χαρακτηριστικών των Πηγών Πληροφόρησης στη Κριτική Στάση των Παιδιών.....	12
1.2 Η Επίδραση που Ασκούν τα Κίνητρα και οι Προθέσεις των Πηγών Πληροφόρησης στην Κριτική Στάση των Παιδιών.....	29
Κεφάλαιο 2: Πραγματικότητα και Φαντασία. Η Διάκριση Πραγματικών και Φανταστικών Οντοτήτων: Επισκόπηση της Βιβλιογραφίας.....	40
2.1 Παράγοντες που Επηρεάζουν την Ικανότητα Διάκρισης Πραγματικού και Φανταστικού	41
2.2 Ο Ρόλος των Πηγών Πληροφόρησης στη Διάκριση Πραγματικών και Φανταστικών Οντοτήτων	51
Κεφάλαιο 3: Η Παρούσα Έρευνα.....	59
Κεφάλαιο 4: Η Επιλογή Πληροφοριοδότη με Κριτήριο την Ειδημοσύνη	63
4.1 Στόχος και Ερευνητικά Ερωτήματα	63
4.2 Μέθοδος.....	64
4.2.1.Συμμετέχοντες.....	64
4.2.2 Διαδικασία	64
4.2.3 Πειραματικό έργο	65
4.3 Αποτελέσματα.....	71

4.3.1 Κατανόηση της Ειδημοσύνης των δύο Πληροφοριοδοτών από τα Παιδιά	71
4.3.2 Πρώτο, 2 ^ο και 3 ^ο Ερευνητικό Ερώτημα	72
4.4 Συζήτηση	77
Κεφάλαιο 5: Η Επιλογή Πληροφοριοδότη με Κριτήριο τη Πρόθεση για Ειλικρίνεια	85
5.1 Στόχος και Ερευνητικά ερωτήματα	85
5.2 Μέθοδος	86
5.2.1 Συμμετέχοντες	86
5.2.2 Διαδικασία	86
5.2.3 Πειραματικό έργο	87
5.3 Αποτελέσματα	89
5.3.1 Κατανόηση της Πρόθεσης για Ειλικρίνεια των δύο Πληροφοριοδοτών από Μέρους των Παιδιών	89
5.3.2 Πρώτο, 2 ^ο και 3 ^ο Ερευνητικό Ερώτημα	90
5.4 Συζήτηση	92
Κεφάλαιο 6: Γενική Συζήτηση	95
Βιβλιογραφία	100
Παράρτημα 1: Ενημερωτική Επιστολή προς τους Γονείς	109
Παράρτημα 2: Φύλλο Απαντήσεων 1^{ου} πειράματος	111
Παράρτημα 3: Παραδείγματα πραγματικών και φανταστικών οντοτήτων 1^{ου} πειράματος	113
Παράρτημα 4: Ερωτήσεις 2ου πειράματος	114
Παράρτημα 5: Παραδείγματα πραγματικών και φανταστικών οντοτήτων 2^{ου} πειράματος	115

Κατάλογος Πινάκων

<i>Πίνακας 1.</i> Παρουσίαση των συνθηκών διαφωνίας/ συμφωνίας των πληροφοριοδοτών και των οντοτήτων του 1 ^{ου} Πειράματος.....	69
<i>Πίνακας 2.</i> Μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις (SD) της συμφωνίας των παιδιών με τον ειδήμονα σε Π/Φ οντότητες σε συνθήκες διαφωνίας με τον δεύτερο πληροφοριοδότη.....	73
<i>Πίνακας 3.</i> Μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις (SD) της συμφωνίας των παιδιών με τους δύο πληροφοριοδότες	75
<i>Πίνακας 4.</i> Παρουσίαση των συνθηκών διαφωνίας των πληροφοριοδοτών και των οντοτήτων του 2 ^{ου} Πειράματος.....	89
<i>Πίνακας 5.</i> Μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις (SD) της συμφωνίας των παιδιών με τον ΠΜΠΕ..	90

Εισαγωγή

Το άτομο είναι μέλος ενός κοινωνικού συστήματος και με εργαλείο του την επικοινωνία αναπτύσσει τη σκέψη του, μαθαίνει τον κόσμο γύρω του και αποκτά γνώσεις. Υπό το πρίσμα αυτό, η απόκτηση γνώσεων δε συνιστά πάντα μια σύνθετη και επίπονη διαδικασία καθώς δεν είναι απαραίτητο οι γνώσεις να αποκτηθούν αποκλειστικά μέσα από την παρατήρηση και την προσωπική εμπειρία αλλά μπορούν απλά οικοδομηθούν μέσα από τις πληροφορίες που λαμβάνονται από άλλους. Αυτός ο μηχανισμός απόκτησης γνώσεων είναι ιδιαίτερα σημαντικός για τα μικρά παιδιά τα οποία ερχόμενα σε έναν άγνωστο κόσμο δεν είναι αναγκαίο να ανακαλύψουν τα πάντα μόνα τους αλλά μπορούν να οικοδομήσουν τη γνώση τους ακούγοντας αυτά που οι άλλοι τους λένε.

Τα παιδιά λαμβάνουν υπόψη τους τις πληροφορίες που παρέχονται από το περιβάλλον προκειμένου να αποφασίσουν, μεταξύ άλλων, και για το τι είναι πραγματικό και τι είναι φανταστικό (Harris, 2012). Τα παιδιά ζουν σε έναν κόσμο όπου πραγματικότητα και φαντασία είναι δύσκολο να ξεχωρίσουν. Ζώα που μιλούν, ήρωες με μαγικές ικανότητες, θαύματα, παρεμβάσεις αόρατων οντοτήτων είναι μερικές μόνο από τις περιπτώσεις στις οποίες τα παιδιά γίνονται μάρτυρες. Καθώς τα όρια μεταξύ πραγματικού και φανταστικού είναι δυσδιάκριτα και δεδομένου πως οι συναφείς πληροφορίες που λαμβάνονται από άλλους δεν είναι πάντοτε ορθές και αληθείς, εγείρονται ερωτήματα σχετικά με την ικανότητα των παιδιών να διακρίνουν ανάμεσα στο πλήθος των πληροφοριών από τις οποίες βομβαρδίζονται καθημερινά τις ορθές από τις λανθασμένες, τις αληθείς από τις ψευδείς και κατόπιν τούτου να διακρίνουν επιτυχώς πραγματικότητα και φαντασία.

Επί πολλά χρόνια η κυρίαρχη αντίληψη ήταν ότι τα παιδιά είναι φύσει εύπιστα (Gilbert, 1991), πράγμα που είναι απαραίτητο για την ανάπτυξη και την επιβίωσή τους. Ωστόσο, όπως, κατέδειξαν πρόσφατες έρευνες, τα παιδιά ήδη από πολύ μικρή ηλικία αναπτύσσουν την κριτική σκέψη και την ικανότητα να στέκονται κριτικά απέναντι σε πληροφορίες παντός περιεχόμενου/ θεματολογίας, που λαμβάνουν από τους άλλους (Heyman, 2008). Σημαντικό εύρημα αποτελεί το γεγονός πως η αξιοποίηση της κριτικής ικανότητας και η τήρηση κριτικής στάσης απέναντι σε μια πληροφορία, που αφορά οποιοδήποτε ζήτημα, σχετίζεται σημαντικά με τα χαρακτηριστικά που διαθέτει ο πληροφοριοδότης που τη παρέχει (για επισκόπηση βλ. Mills, 2013).

Εκτενής μελέτη έχει πραγματοποιηθεί για την ανάδειξη των χαρακτηριστικών των πληροφοριοδοτών που επιδρούν στη στάση που θα τηρήσουν τα παιδιά απέναντι στην πληροφορία που αυτοί παρέχουν. Η προηγούμενη αξιοπιστία (Koenig & Harris, 2005. Scofield & Behrend, 2008), η εμπειρογνωμοσύνη (Lutz & Keil, 2002, Danovitch & Keil, 2004), η ηλικία της πηγής πληροφόρησης (Jaswal & Neely, 2006) κ.α. έχουν καταγραφεί ως σημαντικές παράμετροι που επηρεάζουν τα παιδιά κατά την αξιολόγηση μιας πληροφορίας και κατά επέκταση την αποδοκιμασία και υιοθέτηση της ως ορθής και αληθής. Ωστόσο, παρότι τα τελευταία χρόνια η έρευνα έχει επικεντρωθεί στη διερεύνηση των παραγόντων που επιδρούν στην διάκριση πραγματικού και φανταστικού από μέρους των παιδιών, σημαντικά ελλείματα εντοπίζονται στη διερεύνηση του ρόλου των χαρακτηριστικών των πληροφοριοδοτών στη διάκριση πραγματικότητας-φαντασίας. Ελάχιστες έρευνες μελετούν πως αξιολογούνται τα χαρακτηριστικά ενός πληροφοριοδότης που παρέχει πληροφορίες αναφορικά με το τι είναι πραγματικό και φανταστικό. Στόχος της

παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση του ρόλου των χαρακτηριστικών των πληροφοριοδοτών στη διάκριση μεταξύ πραγματικού και φανταστικού. Συγκεκριμένα, εξετάζεται εάν και σε ποιο βαθμό η εμπειρογνωμοσύνη και η πρόθεση για αληθή πληροφόρηση ενός πληροφοριοδότη επηρεάζουν τις κρίσεις και τις αποφάσεις των παιδιών σχετικά με το αν μία οντότητα είναι πραγματική ή ανήκει στη σφαίρα της φαντασίας.

Η παρούσα εργασία διαρθρώνεται σε έξι κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο επιχειρείται μια ανασκόπηση των ερευνών που μελετούν τη κριτική στάση των παιδιών απέναντι στις πηγές πληροφόρησης. Αποτελείται από δύο ενότητες, στη πρώτη ενότητα γίνεται ανασκόπηση της βιβλιογραφίας που αφορά την κριτική στάση των παιδιών απέναντι στα χαρακτηριστικά των πηγών πληροφόρησης και στη δεύτερη ενότητα παρουσιάζονται μελέτες που εξέτασαν το ρόλο της πρόθεσης και των κινήτρων των πηγών πληροφόρησης στη κριτική στάση των παιδιών απέναντι στις πληροφορίες που αυτές παρέχουν.

Στο δεύτερο κεφάλαιο επιχειρείται μια ενδελεχής βιβλιογραφική ανασκόπηση σχετικά με τη διάκριση πραγματικότητας και φαντασίας. Συγκεκριμένα, η πρώτη ενότητα παρουσιάζει μελέτες που εξετάζουν τους παράγοντες που επιδρούν στην ικανότητα των παιδιών να διακρίνουν το πραγματικό από το φανταστικό ενώ η δεύτερη ενότητα επικεντρώνεται στην επίδραση που ασκούν στα παιδιά οι πηγές πληροφόρησης στη διάκριση πραγματικών και φανταστικών οντοτήτων.

Το τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζει την παρούσα έρευνα. Συγκεκριμένα, αναφέρονται οι λόγοι που οδήγησαν στη διεξαγωγή της και περιγράφονται εν συντομία τα δυο πειράματα.

Το τέταρτο κεφάλαιο αφορά το πρώτο πειραματικό έργο, το οποίο εξετάζει το ρόλο της ειδημοσύνης των πηγών πληροφόρησης στη διάκριση πραγματικού και φανταστικού. Παρουσιάζονται αναλυτικά οι συμμετέχοντες, τα εργαλεία, η διαδικασία που ακολουθήθηκε και παρουσιάζονται και συζητούνται τα αποτελέσματα της έρευνας.

Στο πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζεται το δεύτερο πειραματικό έργο. Το δεύτερο πείραμα εξετάζει το ρόλο της πρόθεσης για ειλικρινή πληροφόρηση του πληροφοριοδότη στις αποφάσεις των παιδιών περί του τι είναι φανταστικό και τι πραγματικό. Ομοίως, περιγράφεται η μέθοδος της έρευνας, παρατίθενται τα αποτελέσματα και γίνεται συζήτηση επί των ευρημάτων.

Στο τελευταίο κεφάλαιο παρατίθενται οι καταληκτικές παρατηρήσεις, με τα γενικά συμπεράσματα των δύο πειραματικών έργων και συζητώνται οι περιορισμοί των πειραματικών έργων. Τέλος, παρατίθενται προτάσεις για περαιτέρω μελλοντική έρευνα.

Στο τέλος της εργασίας έχει τοποθετηθεί η βιβλιογραφία και τα παραρτήματα.

Κεφάλαιο 1: Η Κριτική Στάση των Παιδιών Απέναντι στις Πηγές Πληροφόρησης. Επισκόπηση της Βιβλιογραφίας

Τα παιδιά οικοδομούν τις γνώσεις τους αντλώντας πληροφορίες από το κοινωνικό τους περιβάλλον τους. Ως αποτέλεσμα έρχονται συχνά αντιμέτωπα με μια σημαντική πρόκληση: τα άτομα που αποτελούν πηγές πληροφόρησης δεν παρέχουν πάντοτε αξιόπιστες πληροφορίες. Παρόλα αυτά τα παιδιά φαίνεται να ανταπεξέρχονται επιτυχώς σε αυτή την πρόκληση, διότι δεν παραμένουν παθητικοί αποδέκτες των πληροφοριών που τους δίνουν οι άλλοι, αλλά χρησιμοποιούν χαρακτηριστικά των πηγών πληροφόρησης προκειμένου να αξιολογήσουν την εγκυρότητα τους και ακολούθως να αποφασίσουν ποιες θα εμπιστευτούν και ποιες όχι (Sperber, Clément, Heintz, Mascaro, Mercier, Origgi, & Wilson, 2010).

Την τελευταία δεκαετία, πλήθος ερευνών εξετάζει τα χαρακτηριστικά τα οποία λαμβάνουν υπόψιν τους τα παιδιά κατά την εκτίμηση της αξιοπιστίας των πληροφοριοδοτών και κατ' επέκταση την αποδοχή ή απόρριψη των πληροφοριών που πηγάζουν από αυτούς (για επισκόπηση βλ. Mills, 2013). Ακολούθως επιχειρείται συνοπτική παρουσίαση των ερευνών αυτών. Θα αναφερθούν έρευνες που εξετάζουν εάν τα παιδιά λαμβάνουν υπόψη την ακρίβεια/ορθότητα των προηγούμενων πληροφοριών που έχει δώσει στο παιδί ένας πληροφοριοδότης προκειμένου να τον εμπιστευτούν και μελλοντικά ως πηγή πληροφόρησης, ενώ στη συνέχεια θα παρουσιαστούν έρευνες που εξετάζουν την ηλικία, το κόστος, την εμπειρογνωμοσύνη και τα χαρακτηριστικά προσωπικότητας της πηγής πληροφόρησης. Επιπλέον, παρουσιάζονται έρευνες που εξέτασαν την επίδραση της

οικειότητας του παιδιού με την πηγή πληροφόρησης, τον τύπο δεσμού με τη μητέρα του στην επίδειξη εμπιστοσύνης ή μη, καθώς και το ρόλος της ομάδας στη τήρηση ή μη κριτικής στάσης απέναντι στη πληροφόρηση.

1.1 Η Επίδραση των Χαρακτηριστικών των Πηγών Πληροφόρησης στη Κριτική Στάση των Παιδιών

Τα παιδιά προκειμένου να εμπιστευτούν έναν πληροφοριοδότη και ακολούθως να υιοθετήσουν τη δική του στάση λαμβάνουν υπόψη τους κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά αυτού.

Οι Koenig, Clément, και Harris (2004) εξέτασαν το βαθμό στον οποίο παιδιά χρησιμοποιούν την προηγούμενη ακρίβεια/ορθότητα της μαρτυρίας ενός πληροφοριοδότη προκειμένου να κρίνουν την αξιοπιστία του και σε μελλοντικές καταστάσεις. Οι ερευνητές αυτοί παρουσίασαν στα παιδιά ηλικίας 3 και 4 ετών μαγνητοσκοπημένες ταινίες μικρού μήκους με δυο πληροφοριοδότες οι οποίοι κλήθηκαν να κατονομάσουν τρία αντικείμενα τα οποία ήταν οικεία στα παιδιά (π.χ., μια μπάλα). Ο ένας πληροφοριοδότης έδωσε ακριβείς/ορθές απαντήσεις, ενώ ο άλλος λανθασμένες. Στη συνέχεια, τα παιδιά είδαν νέες ταινίες μικρού μήκους με τους δυο πληροφοριοδότες να προβαίνουν σε αντίθετους ισχυρισμούς αναφορικά με τη ονομασία αυτών των αντικειμένων και στη συνέχεια κλήθηκαν να αποφασίσουν ποιον θα εμπιστευτούν. Τα αποτελέσματα έδειξαν πως τα παιδιά αναγνώρισαν και έλαβαν υπόψη τους την προηγούμενη ακρίβεια του πληροφοριοδότη αντιμετωπίζοντας τον περισσότερο αξιόπιστο πληροφοριοδότη ως «δάσκαλο» στην εκμάθηση των νέων λέξεων.

Μια παρόμοια έρευνα των Pasquini, Corriveau, Koenig, και Harris (2007) εξέτασε την ευαισθησία των παιδιών ηλικίας 3 και 4 ετών στην προηγούμενη ακρίβεια του πληροφοριοδότη. Η κύρια διαφορά της έρευνας αυτής από την προηγούμενη έγκειται στο γεγονός πως υπήρξε διαβάθμιση της ακρίβειας του πληροφοριοδότη. Τα παιδιά παρακολούθησαν αρχικά 3 ταινίες μικρού μήκους με δύο ηθοποιούς να κατονομάζουν οικεία αντικείμενα και στη συνέχεια 3 ταινίες μικρού μήκους με τους πληροφοριοδότες να κατονομάζουν μη οικεία αντικείμενα. Στη πρώτη ταινία, ο ένας πληροφοριοδότης ονόμασε σωστά όλα τα αντικείμενα ενώ ο άλλος δεν έδωσε καμία ορθή απάντηση. Στη δεύτερη ταινία, το 75% των απαντήσεων του ενός πληροφοριοδότη ήταν σωστό ενώ ο δεύτερος πληροφοριοδότης δεν έδωσε πάλι καμία σωστή απάντηση. Στην τρίτη ταινία, ο ένας πληροφοριοδότης έδωσε σωστές απαντήσεις σε ποσοστό 100% και ο δεύτερος σε ποσοστό 25%. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, τα 3-χρονα παιδιά δεν εμπιστεύονταν τον πληροφοριοδότη που έκανε λάθος έστω και μια φορά ενώ τα παιδιά 4-χρονα έλαβαν την υπόψη τους τη συχνότητα των λαθών των πληροφοριοδοτών για να αποφασίσουν ποιον από τους δύο θα εμπιστευτούν. Το συμπέρασμα που προκύπτει από τα παραπάνω είναι πως τα παιδιά ηλικίας 3 και 4 ετών είναι επιφυλακτικά και δεν αναζητούν ούτε αποδέχονται άκριτα πληροφορίες από έναν πληροφοριοδότη που προηγουμένως έχει σφάλει.

Συνοψίζοντας, τα ευρήματα των ερευνών που παρουσιάστηκαν έως αυτό το σημείο δείχνουν ότι η προηγούμενη ακρίβεια μιας πηγής πληροφόρησης ασκεί σημαντική επιρροή στην κρίση των παιδιών σχετικά με την αξιοπιστία της, με αποτέλεσμα να στέκονται περισσότερο κριτικά απέναντι στις πληροφορίες μιας αναξιόπιστης πηγής και να δείχνουν μεγαλύτερη εμπιστοσύνη στις πληροφορίες μιας

αξιόπιστης πηγής. Τι συμβαίνει όμως όταν τα παιδιά καλούνται να κρίνουν έναν πληροφοριοδότη όχι με βάση την προηγούμενη αξιοπιστία του αλλά και με βάση άλλα χαρακτηριστικά που αυτός/ή διαθέτει;

Οι Jaswal και Neely (2006), παίρνοντας ως αφετηρία την υπόθεση ότι τα παιδιά θα εμπιστεύονταν περισσότερο τους ενήλικες από ότι τους συνομηλίκους τους, διεξήγαν μια νέα μελέτη η οποία εξέτασε το ερώτημα, εάν, κατά την αξιολόγηση της αξιοπιστίας ενός πληροφοριοδότη λαμβάνουν περισσότερο υπόψη την ηλικία ή την προηγούμενη ακρίβεια/ορθότητα (δηλαδή αξιοπιστία) των πληροφοριών που έδωσε. Στην έρευνα αυτή πήραν μέρος παιδιά ηλικίας 3 και 4 ετών τα οποία κατά τη διάρκεια μιας προκαταρκτικής φάσης παρακολούθησαν μια σύντομη ταινία όπου ένας ενήλικας και ένα παιδί κατονόμαζαν 4 οικεία στα παιδιά αντικείμενα. Τα παιδιά χωρίστηκαν σε 4 ισάριθμες ομάδες: η πρώτη ομάδα παρακολούθησε ταινίες όπου και οι δύο πληροφοριοδότες έδιναν σωστές ονομασίες στα αντικείμενα χρησιμοποιώντας όμως διαφορετική ορολογία (π.χ. παπούτσι και υπόδημα). Η δεύτερη ομάδα παρακολούθησε ταινίες όπου μόνο ο ενήλικος έδινε σωστές ονομασίες, η τρίτη ομάδα παρακολούθησε ταινίες όπου μόνο το παιδί έδινε σωστές απαντήσεις και τέλος η τέταρτη ομάδα παρακολούθησε ταινίες με το κορίτσι και τη γυναίκα να δίνουν λανθασμένες απαντήσεις. Η επόμενη φάση του πειράματος περιλάμβανε μία ταινία και για τις τέσσερις πειραματικές ομάδες. Στην ταινία αυτή, οι ηθοποιοί κατονόμαζαν άγνωστα στα παιδιά αντικείμενα δίνοντας η κάθε μία διαφορετική ονομασία στο κάθε αντικείμενο. Στο τέλος, τα παιδιά ρωτήθηκαν για την ονομασία του κάθε νέου αντικειμένου. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι στη συνθήκη όπου και οι δύο ηθοποιοί ήταν αξιόπιστοι ή και οι δύο ηθοποιοί ήταν αναξιόπιστοι, τα παιδιά προτιμούσαν την ονομασία που είχε προταθεί από τον

ενήλικα. Στη συνθήκη όμως που τα παιδιά ήταν ακριβή και ο ενήλικας όχι, τα παιδιά εμπιστεύθηκαν το παιδί ως πληροφοριοδότη. Επομένως, η ηλικία φαίνεται να αποτελεί, σε συνθήκες ίσης αξιοπιστίας, έναν παράγοντα που επηρεάζει τη στάση των παιδιών απέναντι σε μια πηγή πληροφόρησης αλλά από μόνη της δεν μπορεί να αποτελέσει την αιτία ώστε να αισθανθούν τα παιδιά εμπιστοσύνη για μια πηγή πληροφόρησης και να πιστέψουν στις πληροφορίες που παρέχει.

Οι Corriveau και Harris (2009) πραγματοποίησαν μια νέα μελέτη η οποία εξέτασε τη βαρύτητα που ασκεί στις αποφάσεις των παιδιών ηλικίας 3,4 και 5 ετών αναφορικά με την αξιοπιστία μιας πηγής πληροφόρησης η προηγούμενη ακρίβεια/ορθότητα του πληροφοριοδότη έναντι της εξοικείωσης τους με αυτόν. Το πείραμα πραγματοποιήθηκε σε τρεις φάσεις. Στην πρώτη φάση τα παιδιά παρακολούθησαν ταινία με δύο πληροφοριοδότες/δασκάλους - έναν οικείο σε αυτά και έναν άγνωστο- να ονομάζουν άγνωστα αντικείμενα και να εξηγούν τη λειτουργία τους. Μετά το πέρας της πρώτης φάσης μετρήθηκε η προτίμηση των παιδιών απέναντι στους δύο πληροφοριοδότες. Τα αποτελέσματα έδειξαν τη σαφή προτίμηση των παιδιών προς τον οικείο. Στη δεύτερη φάση του πειράματος, οι δύο πληροφοριοδότες κατονόμασαν οικεία στα παιδιά αντικείμενα. Για τα μισά παιδιά του δείγματος ο οικείος δάσκαλος ήταν απόλυτα ορθός στις απαντήσεις του και για τα υπόλοιπα παιδιά ο άγνωστος δάσκαλος ήταν απόλυτα ορθός. Στην τελική φάση, τα παιδιά παρακολούθησαν ταινία με τους δύο δασκάλους να κατονομάζουν 4 νέα αντικείμενα και στη συνέχεια ρωτήθηκαν ποιον από τους δύο πληροφοριοδότες εμπιστεύονταν περισσότερο. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα μικρότερα παιδιά έδειχναν σαφή προτίμηση στον οικείο πληροφοριοδότη ενώ τα παιδιά μεγαλύτερης

ηλικίας έλαβαν υπόψη τους και την προηγούμενη ακρίβεια της πηγής πληροφόρησης προκειμένου να αποφασίσουν ποια ήταν η πιο αξιόπιστη.

Η πλειονότητα των παραπάνω ερευνών (βλ. Koenig et al., 2004) έδειξε ότι η προηγούμενη ακρίβεια/ορθότητα του πληροφοριοδότη σε είναι ένας σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει τη στάση που θα υιοθετήσουν τα παιδιά απέναντι σε μια πηγή πληροφόρησης. Ωστόσο, η Brosseau-Liard (2014) υποστήριξε πως ενδεχομένως η επιλεκτική εμπιστοσύνη των παιδιών στις ακριβείς/ορθές πηγές πληροφόρησης να κλονιστεί εάν το κόστος είναι ιδιαιτέρως μεγάλο. Συγκεκριμένα, διατύπωσε την υπόθεση πως τα παιδιά πιθανόν να επιλέξουν μια πηγή πληροφόρησης που προηγουμένως έχει υπάρξει ανακριβής έναντι μιας άλλης η οποία έχει υπάρξει ακριβής αλλά έχει κάποιο κόστος.

Στην έρευνα της Brosseau-Liard (2014) πήραν μέρος παιδιά ηλικίας 4 έως 7 ετών και περιλάμβανε 4 πειράματα. Το πρώτο πείραμα διαρθρώθηκε σε δυο φάσεις. Πριν από την έναρξη του πειράματος, η ερευνήτρια έδωσε σε όλα τα παιδιά αυτοκόλλητα. Στην πρώτη φάση-τα παιδιά παρακολούθησαν μια κούκλα να ονομάζει τέσσερα οικεία αντικείμενα. Η κούκλα ονόμασε με ακρίβεια/ορθά τα αντικείμενα. Στην δεύτερη φάση τα παιδιά έβλεπαν αντικείμενα στην οθόνη ενός υπολογιστή. Σύμφωνα με τις οδηγίες που δόθηκαν, τα παιδιά είχαν τη δυνατότητα να λάβουν πληροφορίες για το αντικείμενο είτε από την κούκλα που άλλοτε έδινε σωστές και άλλοτε λανθασμένες πληροφορίες είτε από τον ηλεκτρονικό υπολογιστή ο οποίος ήταν πάντα ακριβής στις πληροφορίες που έδινε. Σε 16 παιδιά δόθηκε, επίσης, η οδηγία πως μπορούν να επιλέξουν όποιον θέλουν αλλά εάν επιλέξουν τον Η/Υ θα πρέπει να δώσουν ένα από τα αυτοκόλλητα τους. Στα υπόλοιπα 16 παιδιά δε δόθηκε η αντίστοιχη οδηγία και ήταν ελεύθερα να επιλέξουν όποια πηγή πληροφόρησης

ήθελαν χωρίς κόστος. Τα αποτελέσματα επιβεβαίωσαν την υπόθεση της Brosseau-Liard (2014). Όταν η πληροφορία του υπολογιστή ήταν δωρεάν τότε ο υπολογιστής ήταν η συνηθέστερη επιλογή των παιδιών. Αντίθετα, όταν για να πάρουν πληροφορίες από τον Η/Υ τα παιδιά έπρεπε να δίνουν ένα από τα αυτοκόλλητα τους, τότε τα παιδιά εμπιστεύονταν λιγότερο συχνά τον υπολογιστή ως πηγή πληροφόρησης. Στο δεύτερο πείραμα της Brosseau-Liard (2014) η διαδικασία ήταν πανομοιότυπη με την προηγούμενη εκτός ορισμένων σημείων. Αυτή τη φορά η κούκλα ήταν ανακριβής και όχι αξιόπιστη πηγή πληροφόρησης. Τα παιδιά προτίμησαν για μια ακόμη φορά την πηγή πληροφόρησης που δεν κόστιζε ακόμη και αν αυτή ήταν αναξιόπιστη.

Συνοψίζοντας, τα ευρήματα των πειραμάτων της Brosseau-Liard(2014) αναδεικνύουν το κόστος της πηγής σε ως έναν καθοριστικό παράγοντα που επηρεάζει τις αποφάσεις των παιδιών όταν πρόκειται να αναζητήσουν πληροφορίες και να εμπιστευτούν μια πηγή πληροφόρησης. Μάλιστα, η έρευνα της Brosseau-Liard (2014) αποτελεί ένα παράδειγμα ενάντια στη γενικευμένη θέση πως όταν τα παιδιά έχουν τη δυνατότητα επιλογής τότε προτιμούν την πηγή πληροφόρησης που στο παρελθόν έχει επιδείξει μεγαλύτερη ακρίβεια και αξιοπιστία. Ανάμεσα στη πληθώρα των παραγόντων που διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην επιλογή μιας πηγής πληροφόρησης έγκειται και η εμπειρογνωμοσύνη της πηγής πληροφόρησης. Η ακρίβεια δεν είναι απαραίτητα συνυφασμένη με τη γνώση αλλά μπορεί να είναι αποτέλεσμα τύχης ή και βοήθειας. Το ερώτημα που προκύπτει είναι εάν τα παιδιά έχουν την ικανότητα να εντοπίσουν πότε η ακρίβεια των απαντήσεων μιας πηγής είναι αποτέλεσμα γνώσεων της πηγής και αν λαμβάνεται υπόψη κατά την αξιολόγησή της.

Σε μια προσπάθεια να δώσουν απάντηση σε αυτό το ερώτημα, οι Eϊnan και Robinson (2010) εξέτασαν εάν τα παιδιά ηλικίας 3-5 ετών κατά την αξιολόγηση της αξιοπιστίας μιας πηγής πληροφόρησης αποδίδουν σπουδαιότητα στην αιτία χάρη στην οποία η πηγή κατάφερε να είναι ακριβής στο παρελθόν. Οι ερευνητές παρουσίασαν στα παιδιά δυο κούκλες-πληροφοριοδότες (μια πράσινη και μια μπλε) έργο των οποίων ήταν να κατονομάσουν μια σειρά από ζώα τα οποία ήταν οικεία στα παιδιά. Και οι δύο ονόμασαν σωστά τα ζώα με μόνη διαφορά πως η μια τα ονόμασε χωρίς βοήθεια ενώ η δεύτερη λάμβανε βοήθεια από ένα παρευρισκόμενο αρκουδάκι, τον Ted. Στη συνέχεια, δόθηκαν στα παιδιά εικόνες με ζώα που τους ήταν άγνωστα και ρωτήθηκαν για το ποια από τις δύο κούκλες θα επέλεγαν για να πάρουν πληροφορίες για τα ονόματα των ζώων (δεδομένου ότι ο Ted δεν ήταν διαθέσιμος για να τον ρωτήσουν). Βρέθηκε ότι τα παιδιά εμπιστεύονταν πιο πολύ τα λεγόμενα της κούκλας που δεν είχε ζητήσει βοήθεια από τον Ted από εκείνα της κούκλας που προηγουμένως χρειάστηκε βοήθεια για να απαντήσει σωστά. Αυτά τα ευρήματα καταδεικνύουν πως τα παιδιά είναι σε θέση να ξεχωρίζουν πότε ένας προηγούμενα αξιόπιστος πληροφοριοδότης μπορεί ή όχι να κατέχει γνώσεις ώστε να παρέχει αξιόπιστες πληροφορίες και στο μέλλον. Φαίνεται, επομένως, η εμπειρογνωμοσύνη να προσμετράται από τα παιδιά όταν πρόκειται να αναζητήσουν πληροφορίες ακόμη και από μια πηγή πληροφόρησης που στο παρελθόν έχει υπάρξει αξιόπιστη.

Τα ευρήματα αυτά επιβεβαιώνονται και από παλαιότερη έρευνα των Koenig και Harris (2005) οι οποίοι έδειξαν τη σπουδαιότητα της προηγούμενης ορθότητας/ακρίβειας του πληροφοριοδότη και της εμπειρογνωμοσύνης του στις αποφάσεις των παιδιών. Το αρχικό πείραμά τους δε διέφερε σημαντικά από αυτά των προηγούμενων ερευνών. Υπήρχαν δυο πληροφοριοδότες οι οποίοι ονόμαζαν

οικεία αντικείμενα δίνοντας ο ένας συστηματικά λανθασμένες απαντήσεις και ο άλλος συστηματικά σωστές απαντήσεις. Στη συνέχεια οι ερευνητές ζητούσαν από τα παιδιά ηλικίας 3 και 4 ετών που συμμετείχαν στην έρευνα να πούνε ποιος από τους δυο πληροφοριοδότες έκανε λάθος, να προβλέψουν τι θα πουν οι δυο πληροφοριοδότες για ένα νέο αντικείμενο και να απαντήσουν ποιον από τους δύο θα ρωτούσαν ώστε να μάθουν την ονομασία αυτού του αντικειμένου. Τα παιδιά έδειξαν εμπιστοσύνη στον αξιόπιστο πληροφοριοδότη. Στο δεύτερο πείραμά τους, οι Koenig και Harris (2005), διερεύνησαν επιπρόσθετα εάν οι γνώσεις του πληροφοριοδότη επηρεάζουν την κρίση των παιδιών. Η πειραματική διαδικασία ήταν η ίδια με αυτήν του πρώτου πειράματος με τη διαφορά ότι υπήρχε ένας πληροφοριοδότης που γνώριζε το αντικείμενο (π.χ., «Θέλω να παίξω με αυτό. Είναι μια μπάλα») και ένας που δε γνώριζε τι ήταν το αντικείμενο (π.χ., «Θέλω να παίξω με αυτό. Δε γνωρίζω πως ονομάζεται»). Τα παιδιά διέκριναν τους πληροφοριοδότες που διέθεταν γνώση από τους αδαείς και αναζητούσαν πληροφορίες από τους πληροφοριοδότες που ήταν γνώστες των αντικειμένων. Τέλος, τα παιδιά 4 ετών συμφωνούσαν με τους ισχυρισμούς των πληροφοριοδοτών που κατείχαν γνώσεις σχετικά με το αντικείμενο, εύρημα που δεν επαληθεύτηκε για τα 3-χρονα παιδιά. Συνοπτικά, τα παραπάνω πειράματα υποστηρίζουν πως τα παιδιά είναι σε θέση να αξιολογούν και να εμπιστεύονται επιλεκτικά τους πληροφοριοδότες βάσει της προηγούμενης ακρίβειας τους και των γνώσεων τους.

Μια ακόμη μελέτη των Landrum, Mills και Johnston (2013) εξέτασε την επίδραση της εμπειρογνωμοσύνης του πληροφοριοδότη στις κρίσεις των παιδιών για την αξιοπιστία μιας πηγής πληροφόρησης. Πιο αναλυτικά, στο πρώτο πείραμα παιδιά ηλικίας 3- και 4-ετών παρακολούθησαν δυο εμπειρογνώμονες (σε

διαφορετικό τομέα ο καθένας) να εκφράζουν αντικρουόμενες απόψεις για ένα ζήτημα. Το πείραμα διαρθρώθηκε σε τρεις φάσεις. Αρχικά τα παιδιά παρακολούθησαν βίντεο τα οποία παρείχαν περιγραφές των πληροφοριοδοτών και του αντικειμένου εμπειρογνωμοσύνης τους. Αξίζει να σημειωθεί πως ο ίδιος ηθοποιός έπαιξε και τους δύο ρόλους (ο ένας του εμπειρογνώμονα στα οχήματα και ο άλλος του εμπειρογνώμονα στους αετούς) και στα παιδιά ειπώθηκε πως ήταν δίδυμοι αδερφοί. Στη συνέχεια, παρουσιάστηκαν περιγραφές αγνώστων αντικειμένων-για καθένα από τα οποία μόνο ο ένας εκ των δύο πληροφοριοδοτών διέθετε την αντίστοιχη εμπειρογνωμοσύνη (π.χ. κάτι που ζεσταίνει τα καθίσματα του αυτοκινήτου/ κάτι που ζεσταίνει τα αυγά των πουλιών) ή κανέναν από τους δύο (π.χ. κάτι που ζεσταίνει τα χέρια). Έπειτα, ζητήθηκε και από τους δύο πληροφοριοδότες να ονομάσουν τα αντικείμενα και μετά ακολουθούσαν ερωτήσεις ώστε να διαπιστωθεί αν τα παιδιά κατανοούν το αντικείμενο στο οποίο ήταν εμπειρογνώμονας ο κάθε πληροφοριοδότης. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα παιδιά ήταν σε θέση να αναγνωρίσουν τον τομέα εμπειρογνωμοσύνης του κάθε πληροφοριοδότη. Επίσης, συμφωνούσαν με την ονομασία που πρότεινε ο πληροφοριοδότης για αντικείμενα που άπτονταν του δικού του πεδίου γνώσεων. Αντίθετα, τα παιδιά 3 ετών δεν ήταν σε θέση να επιλέξουν ανάμεσα στους δυο ειδικούς. Το δεύτερο πείραμα ήταν πανομοιότυπο με το πρώτο με τη μόνη διαφορά ότι προστέθηκαν επιπλέον πληροφορίες σχετικά με την καλοσύνη/ κακία που διέθεταν οι δύο πληροφοριοδότες. Στόχος ήταν να διερευνηθεί εάν οι κρίσεις των παιδιών για το ποιον θα εμπιστευτούν επηρεάζονται περισσότερο από την καλοσύνη ή την εμπειρογνωμοσύνη. Τα παιδιά έτειναν να επιλέγουν τον καλό και εμπειρογνώμονα πληροφοριοδότη, όταν όμως εμπειρογνωμοσύνη και καλοσύνη δεν

συμβάδιζαν αλλά στέκονταν απέναντι τότε υπερίσχυε η καλοσύνη έναντι των γνώσεων.

Ευρήματα ερευνών που παρουσιάστηκαν παραπάνω, καθώς και ευρήματα άλλων ερευνών (π.χ. Birch & Bloom, 2002; Sabbagh, Wdowiak, & Ottaway, 2003) συνηγορούν υπέρ της άποψης ότι κατά την αξιολόγηση ενός πληροφοριοδότη, η εμπειρογνωμοσύνη του αποτελεί ένα σημαντικότερο κριτήριο για τα παιδιά προκειμένου να αντλήσουν πληροφορίες από αυτόν. Εντούτοις, η έρευνα των Landrum et al. (2013) αναδεικνύει ένα ακόμη στοιχείο που επηρεάζει την κριτική στάση των παιδιών: την καλοσύνη/κακία του πληροφοριοδότη. Τα παιδιά φαίνεται να δίνουν βαρύτητα στην προσωπικότητα του πληροφοριοδότη και να θεωρούν στοιχεία του χαρακτήρα του ως ενδείξεις για την ορθότητα των απαντήσεων του και της αξιοπιστίας του και ακολούθως υιοθετούν τη στάση του.

Το ζήτημα των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας ενός πληροφοριοδότη και του πώς αυτά επιδρούν στην κριτική στάση των παιδιών απέναντι στις πληροφορίες που αυτός παρέχει απασχόλησε τους Lane, Wellman και Gelman (2013). Πιο συγκεκριμένα, οι ερευνητές αυτοί εξέτασαν εάν χαρακτηριστικά της προσωπικότητας των πληροφοριοδοτών (η ειλικρίνεια, η καλοσύνη και η έξυπνάδα) επηρεάζουν τη εμπιστοσύνη των παιδιών στις μαρτυρίες των πληροφοριοδοτών. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν παιδιά ηλικίας 3-6 ετών και ενήλικες. Αρχικά, τα παιδιά άκουσαν τρία ζεύγη ιστοριών. Κάθε ζεύγος ιστοριών αποτελούνταν από εικόνες και διαπραγματευόταν αντίθετες έννοιες. Το πρώτο αποτελούνταν από μια ιστορία που παρουσίαζε ευγενικούς χαρακτήρες και μια ιστορία με αγενείς χαρακτήρες. Αντίστοιχα, το δεύτερο ζεύγος αποτελούνταν από μια ιστορία που παρουσίαζε καλούς και κακούς χαρακτήρες και το τρίτο ζεύγος έξυπνους και

ανόητους χαρακτήρες. Έπειτα από την παρουσίαση του κάθε ήρωα τα παιδιά έπρεπε να απαντήσουν αν θα ήθελαν να γίνουν φίλοι με αυτόν. Στη συνέχεια, παρουσιάστηκε ένα νέο αντικείμενο και τα παιδιά έπρεπε να επιλέξουν ανάμεσα στις προτεινόμενες ονομασίες των δύο πληροφοριοδοτών του κάθε ζεύγους. Επιπλέον, τα παιδιά κλήθηκαν να επιλέξουν ανάμεσα στις προτάσεις των δυο πληροφοριοδοτών για το περιεχόμενο κάποιων κουτιών και να κρίνουν την ακρίβεια/ορθότητα της απάντησης για το περιεχόμενο ενός κουτιού όταν μόνο ένας (ο ήρωας με τα αρνητικά χαρακτηριστικά προσωπικότητας) είχε κοιτάξει μέσα σε αυτό. Συνοπτικά, τα αποτελέσματα έδειξαν πως τα παιδιά και οι ενήλικες εμπιστεύονταν περισσότερο τους ήρωες – πληροφοριοδότες που ήταν ειλικρινείς, έξυπνοι και καλοσυνάτοι. Επίσης, τα παιδιά μικρότερης ηλικίας έτειναν να αποδίδουν στους καλοσυνάτους πληροφοριοδότες και περισσότερες γνώσεις. Τα δεδομένα επιβεβαιώνονται και από προγενέστερες έρευνες (π.χ., Mascaro & Sperber, 2009. Vanderbilt, Liu, & Heyman, 2011).

Η πλειονότητα των ερευνών που παρουσιάστηκαν μέχρι αυτό το σημείο εστιάστηκε σε έργα με άγνωστους προς τα παιδιά πληροφοριοδότες. Όπως όμως φάνηκε όμως από την έρευνα των Corriveau και Harris (2009), η εξοικείωση που έχει ένα παιδί με τον πληροφοριοδότη κατέχει σημαντικό ρόλο στη διαδικασία αποκόμισης πληροφοριών από αυτόν. Σχετική είναι και η έρευνα πραγματοποίησαν και οι Danovitch και Mills (2014). Στο πρώτο πείραμά τους παρουσίασαν σε παιδιά ηλικίας 4 ετών τέσσερις οικείους πληροφοριοδότες -ήρωες σε καρτούν από γνωστά παιδικά προγράμματα- και τους ζήτησαν να επιλέξουν έναν. Στη συνέχεια, ο ήρωας που επέλεξαν και ένας άγνωστος στα παιδιά πληροφοριοδότης, που όμως έμοιαζε ως προς τη μορφή με τον οικείο πληροφοριοδότη, (π.χ., εάν τα παιδιά είχαν διαλέξει τον

Νέμο, ο άγνωστος πληροφοριοδότης ήταν ένα άλλο ψάρι) έδιναν πληροφορίες για διάφορα θέματα (π.χ., το χορτάρι είναι πράσινο/μπλε). Τα μισά παιδιά του δείγματος άκουσαν σωστές πληροφορίες από την οικεία φιγούρα (δηλαδή, τον παιδικό ήρωα που είχαν επιλέξει) και λανθασμένες από τον άγνωστο ήρωα ενώ τα υπόλοιπα παιδιά άκουσαν σωστές πληροφορίες από τον άγνωστο πληροφοριοδότη και λανθασμένες από τον οικείο ήρωα. Τα αποτελέσματα έδειξαν πως τα παιδιά αποδέχονται δηλώσεις οικείων ηρώων όταν έχουν υπάρξει αξιόπιστοι στο παρελθόν αλλά όχι όταν έχουν αποδειχθεί ανακριβείς. Στο δεύτερο πείραμα των Danovitch και Mills (2014), επαναλήφθηκε η ίδια διαδικασία μόνο που αυτή τη φορά οι πληροφορίες που έδιναν οι πληροφοριοδότες αφορούσαν την υποκειμενική τους άποψη (π.χ., τα πάρτι γενεθλίων είναι βαρετά/διασκεδαστικά). Τα παιδιά έδειξαν σαφή προτίμηση στις απαντήσεις της οικείας φιγούρας. Ακόμη και όταν ο οικείος ήρωας που είχαν επιλέξει έδινε απαντήσεις που δεν ήταν οι δημοφιλέστερες (π.χ., το πάρτι γενεθλίων είναι βαρετό) εξακολουθούσαν να τον εμπιστεύονται. Επιπλέον, τα παιδιά έτειναν να απορρίπτουν τις απαντήσεις του μη οικείου πληροφοριοδότη παρότι ήταν πιο κοντά στις δικές τους πεποιθήσεις (π.χ. το πάρτι είναι διασκεδαστικό).

Τα ευρήματα αυτά δείχνουν πως η εξοικείωση με τον πληροφοριοδότη επηρεάζει τη διαδικασία αξιολόγησης της εγκυρότητας μιας πηγής πληροφόρησης. Καθώς για τα παιδιά είναι αδύνατο να αποκτήσουν γνώσεις μόνο μέσω της εμπειρίας τους, συνηθίζουν να αντλούν πληροφορίες από άλλες πηγές και όπως προκύπτει να εμπιστεύονται περισσότερο πηγές που είναι οικείες σε αυτά. Εύλογα προκύπτει η υπόθεση πως τα παιδιά αντιμετωπίζουν ως αξιόπιστες πηγές πληροφόρησης τους σημαντικούς άλλους στη ζωή τους. Αυτήν ακριβώς την υπόθεση εξέτασαν οι

Corriveau et al. (2009) στην έρευνά τους. Διερεύνησαν ειδικότερα εάν η ποιότητα του δεσμού που έχει ένα παιδί με τη μητέρα επηρεάζει την εμπιστοσύνη που θα της δείξει ως πληροφοριοδότη. Στην έρευνα των Corriveau et al. (2009) συμμετείχαν παιδιά ηλικίας 4- 5 ετών. Στο πρώτο πείραμα της έρευνας, τα παιδιά παρακολούθησαν τους αντίθετους ισχυρισμούς της μητέρας τους και μιας άγνωστης γυναίκας σχετικά με την ονομασία και τη λειτουργία αγνώστων στο παιδί αντικειμένων. Επιπλέον, εξετάστηκε η ποιότητα του δεσμού παιδιού-μητέρας με τη μέθοδο του ξένου (Strange Situation procedure, Ainsworth, Blehar, Waters, & Wall, 1978). Γενικότερα, τα παιδιά έτειναν να εμπιστεύονται τη μητέρα τους όταν οι δύο γυναίκες βρίσκονταν στην ίδια θέση. Όταν όμως τα αντιληπτικά στοιχεία συνηγορούσαν υπέρ της άγνωστης γυναίκας τότε τα παιδιά πίστευαν εκείνη. Αναφορικά με την επίδραση της ποιότητας του δεσμού βρέθηκε πως ανάλογα με τον τύπο του δεσμού των παιδιών με τις μητέρες τους ποικίλαν και οι αντιδράσεις τους. Τα παιδιά με ασφαλή δεσμό έδιναν μεγαλύτερη βάση στα διαθέσιμα αντιληπτικά στοιχεία και δεν εξαρτώνταν από τη στάση της μητέρας τους ενώ τα παιδιά με ανασφαλή αποφευκτικό δεσμό έδιναν μεγαλύτερη σημασία στα λεγόμενα της μητέρας τους.

Τα παιδιά έχοντας την ανάγκη να νιώθουν σίγουρα γι' αυτά που σκέφτονται και πράττουν χρησιμοποιούν ως πλαίσιο αναφοράς τη συμπεριφορά των άλλων. Για να αντιμετωπίσουν την αβεβαιότητα προσλαμβάνουν πληροφορίες και τις αποδέχονται ως έγκυρες κυρίως όταν προέρχονται από άτομα τα οποία γνωρίζουν και εμπιστεύονται, όπως η μητέρα και ο δάσκαλος τους (Corriveau & Harris, 2009. Corriveau et al., 2009). Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω και γνωρίζοντας τις

δυναμικές που υπάρχουν στα μέλη μιας ομάδας όπως αυτή της συμμόρφωσης¹ θα υποθέταμε εύλογα, πως τα παιδιά θα στέκονται λιγότερο κριτικά απέναντι στα μέλη της ομάδας στην οποία ανήκουν και θα έχουν την τάση να συμφωνούν με τα άτομα της έσω-ομάδας. Οι MacDonald, Schug, Chase, και Barth (2013) θέλοντας να μελετήσουν την επίδραση της ομάδας στην κριτική στάση των παιδιών διεξήγαγαν μια νέα έρευνα. Στα πειραματικά έργα συμμετείχαν παιδιά ηλικίας 4 ετών. Οι πειραματιστές αφού υπέδειξαν στα παιδιά δύο ομάδες- μια ομάδα που τα μέλη της φορούσαν μπλε μπλουζάκι και μια ομάδα που τα μέλη της φορούσαν κόκκινο μπλουζάκι- κατέταξαν όλα τα παιδιά στη μπλε ομάδα δίνοντας τους το αντίστοιχο ρούχο. Στο πρώτο πείραμα τα παιδιά παρακολούθησαν δύο πληροφοριοδότες που ανήκαν στην ομάδα τους, δηλαδή τη μπλε ομάδα, να ονομάζουν οικεία αντικείμενα και στη συνέχεια άγνωστα αντικείμενα. Τα παιδιά επέλεξαν την ονομασία που πρότεινε ο αξιόπιστος πληροφοριοδότης. Στο δεύτερο πειραματικό έργο τα παιδιά παρακολούθησαν και πάλι βίντεο με δύο πληροφοριοδότες αυτή τη φορά από διαφορετικές ομάδες. Ο αξιόπιστος πληροφοριοδότης ήταν μέλος της έξω-ομάδας ενώ το μέλος της ομάδας στην οποία άνηκε το παιδί ήταν αναξιόπιστο. Τα παιδιά είχαν τη δυνατότητα είτε να διαλέξουν ανάμεσα στις ονομασίες που έδωσαν οι δύο πληροφοριοδότες είτε να μην επιλέξουν καμία από τις δύο. Συνολικά, 16 παιδιά δεν έδειξαν καμία προτίμηση, δύο επέλεξαν το αξιόπιστο μέλος της έξω-ομάδας και δύο το αναξιόπιστο μέλος της έσω- ομάδας παρότι. Όταν όμως στο τρίτο πείραμα το μέλος της έσω-ομάδας ήταν το αξιόπιστο τότε υπήρξε σαφή προτίμηση σε αυτό από μέρους των παιδιών.

¹ Αλλαγή συναισθημάτων, απόψεων και συμπεριφοράς ενός ατόμου που έρχεται ως αποτέλεσμα της άσκησης φυσικών ή συμβολικών πιέσεων από έναν ηγέτη ή μια ομάδα (Moscovici, 1985).

Μέχρι στιγμής τα πειράματα που παρουσιάστηκαν αφορούσαν δυο πληροφοριοδότες. Ακόμη και η έρευνα των MacDonald et al. (2013) ενώ εξετάζει την επίδραση της ομάδας τη χρησιμοποιεί στην μικρότερη εκδοχή - δομή της (δύο μέλη της ομάδας -πληροφοριοδότες). Το γεγονός πως τα παιδιά εξετάζουν και λαμβάνουν υπόψη την κρίση των μελών της ομάδας τους ακόμη μας παραπέμπει στην επιστήμη της κοινωνικής ψυχολογίας. Ο Turner (1991) κάνει λόγο για το φαινόμενο της κοινωνικής επιρροής αναφερόμενος «στις διαδικασίες μέσω των οποίων οι άνθρωποι επηρεάζουν άμεσα ή έμμεσα τις σκέψεις, τα συναισθήματα και τις πράξεις των άλλων». Επιπρόσθετα, ο Asch (1952, όπως αναφ. στο Wetherell, 2005) επεσήμανε πως κάτω από ειδικές συνθήκες η πλειοψηφία μπορεί να ασκήσει μια συμβολική πίεση για συμμόρφωση.

Σε αυτό το πλαίσιο, οι Fusaro και Harris, (2008) εξέτασαν αν τα 4-χρονα παιδιά κατά την αξιολόγηση αντικρουόμενων ισχυρισμών θα επιλέξουν να εμπιστευτούν αυτόν που προέρχεται από τον πληροφοριοδότη με τον οποίο συμφωνούν οι παρευρισκόμενοι. Η πειραματική διαδικασία περιλάμβανε πέντε στάδια. Αρχικά, στο *στάδιο εξοικείωσης*, οι ερευνητές έδειξαν στα παιδιά τέσσερα νέα αντικείμενα. Έπειτα, τα παιδιά παρακολούθησαν μια ταινία με τον ερευνητή να παρουσιάζει τα αντικείμενα σε δυο πληροφοριοδότες και να τους ζητά να τα ονομάσουν. Στο δωμάτιο υπήρχαν και δύο άλλα πρόσωπα τα οποία στις απαντήσεις του ενός πληροφοριοδότη συστηματικά έκαναν μη λεκτικές νύξεις που επιβεβαίωναν την αλήθεια του ισχυρισμού και νύξεις που έδειχναν απόρριψη για τους ισχυρισμούς του άλλου πληροφοριοδότη. Στο τέλος ο ερευνητής ρώτησε τα παιδιά σχετικά με την ονομασία του αντικειμένου και να απαντήσουν στο ερώτημα ποιον θεωρούν περισσότερο ακριβή πληροφοριοδότη. Στο επόμενο στάδιο, *το στάδιο εξέτασης*, οι

ερευνητές παρουσίασαν στα παιδιά τέσσερα νέα αντικείμενα. Η διαφορά με το προηγούμενο πειραματικό έργο ήταν πως δεν υπήρχαν άλλα πρόσωπα-παρευρισκόμενοι στην ταινία μικρού μήκους μόνο οι δυο πληροφοριοδότες και ο πειραματιστής. Στη συνέχεια ζητήθηκε και πάλι από τα παιδιά να αξιολογήσουν τους δύο. Στο τρίτο και τελευταίο στάδιο, τα παιδιά υπεβλήθησαν σε έργα αξιολόγησης της διανοητικής τους κατάστασης. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, τα παιδιά κατά το στάδιο εξοικείωσης εμπιστεύονταν τον πληροφοριοδότη που λάμβανε τη σύμφωνη γνώμη των παρευρισκόμενων. Στη φάση εξέτασης τα παιδιά εμπιστεύτηκαν τους πληροφοριοδότες που προηγουμένως είχαν λάβει την υποστήριξη των παρευρισκόμενων προσώπων. Επίσης, τα παιδιά με μεγαλύτερα επίπεδα νοητικής κατάστασης έτειναν να επιλέγουν περισσότερο τον αξιόπιστο πληροφοριοδότη και στη φάση εξέτασης. Επομένως, τα παιδιά χρησιμοποιούν ως πυξίδα τη γνώμη των παρευρισκόμενων προκειμένου να κρίνουν την αξιοπιστία μιας πηγής και την εμπιστευτούν.

Όμοια, οι Corriveau, Fusaro και Harris (2009) υπέθεσαν πως η πλειοψηφία ασκεί μια συμβολική πίεση στα άτομα για συμμόρφωση και εξέτασαν την ευαισθησία παιδιών ηλικίας 3 και 4 ετών απέναντι στη πλειοψηφία των πληροφοριοδοτών. Πιο συγκεκριμένα, το πρώτο πειραματικό έργο είχε ως εξής: τέσσερις πληροφοριοδότες καλούνταν να δείξουν τα αντικείμενα που κατονόμαζε κάποιος. Οι τρεις πληροφοριοδότες έδειχναν όλοι το ίδιο, ενώ ο—τέταρτος έδειχνε ένα άλλο αντικείμενο. Στη συνέχεια, τα παιδιά έπρεπε να απαντήσουν αν συμφωνούν με την πλειοψηφία ή τη μονοψηφία σχετικά με την ονομασία των αγνώστων προς αυτά αντικειμένων. Τα παιδιά επέλεξαν ως το αντικείμενο με τη συγκεκριμένη ονομασία αυτό που εκφράστηκε από την πλειοψηφία των πληροφοριοδοτών. Στη συνέχεια, οι

δύο πληροφοριοδότες της πλειοψηφίας αποχώρησαν από το δωμάτιο. Οι δυο εναπομείναντες πληροφοριοδότες κλήθηκαν να δώσουν ονομασία σε άγνωστα αντικείμενα. Συνολικά, τα αποτελέσματα έδειξαν σαφή προτίμηση στο άτομο που προηγουμένως άνηκε στη πλειοψηφία. Στο επόμενο πείραμα επαναλήφθηκε η ίδια διαδικασία μόνο που σε αυτή την περίπτωση υπήρχαν δύο πληροφοριοδότες που ανήκαν στην ομάδα της πλειοψηφίας και οι οποίοι έδειχναν το αντικείμενο με το ένα χέρι και έναν πληροφοριοδότη που αποτελούσε τη μειοψηφία που έδειχνε το αντικείμενο εκτείνοντας και τα δύο του χέρια. Τα προηγούμενα ευρήματα επαληθεύονται, με τα παιδιά να συμφωνούν με τη πλειοψηφία. Ακόμη και όταν αποχώρησε ο ένας πληροφοριοδότης από την ομάδα της πλειοψηφίας τα παιδιά συνέχισαν να εμπιστεύονται τα ονόματα που προέρχονταν από τον εναπομείναντα πληροφοριοδότη της πλειοψηφίας.

Από τα ευρήματα των ερευνών που παρουσιάστηκαν σε αυτή την ενότητα προκύπτουν τα ακόλουθα συμπεράσματα: (1) τα παιδιά είναι σε θέση να αντιλαμβάνονται χαρακτηριστικά των πληροφοριοδοτών που τους καθιστούν είτε περισσότερο είτε λιγότερο έμπιστους, και (2) η στάση που τηρούν απέναντι στις πληροφορίες επηρεάζεται από αυτά τα χαρακτηριστικά των πηγών πληροφόρησης. Συνοπτικά, συμπεραίνεται πως τα παιδιά λαμβάνουν υπόψη τους τα στοιχεία της πηγής πληροφόρησης και την αξιολογούν με βάση αυτά. Ωστόσο, στην καθημερινότητα η επικοινωνία πραγματοποιείται σε ένα πιο σύνθετο επίπεδο όπου εμπλέκονται και άλλοι παράγοντες όπως τα κίνητρα, οι προθέσεις και οι προκαταλήψεις της πηγής πληροφόρησης. Στη επόμενη ενότητα γίνεται λόγος για την αντίληψη και κατανόηση των κινήτρων και των προθέσεων των πληροφοριοδοτών από μέρους των παιδιών και η σημασία τους στη κριτική στάση

των παιδιών απέναντι στους πληροφοριοδότες και κατ' επέκταση την αποκόμιση και αφομοίωση πληροφοριών.

1.2 Η Επίδραση που Ασκούν τα Κίνητρα και οι Προθέσεις των Πηγών Πληροφόρησης στην Κριτική Στάση των Παιδιών

Από τα ευρήματα των ερευνών που παρουσιάστηκαν έως αυτό το σημείο γίνεται σαφές ότι τα παιδιά μπορούν να διακρίνουν τον αξιόπιστο από τον μη αξιόπιστο πληροφοριοδότη όταν υπάρχουν ισχυρά αποδεικτικά στοιχεία όπως η εμπειρογνωμοσύνη του, η προηγούμενη ακρίβεια του, κ.ά. (για επισκόπηση βλ. Mills, 2013). Στην πραγματικότητα, βέβαια, τα πράγματα δεν είναι τόσο ξεκάθαρα και ως εκ τούτου λάθη κατά την αξιολόγηση ενός πληροφοριοδότη μπορεί να προκύψουν ανεξαρτήτως αυτών των στοιχείων. Οι προθέσεις, τα κίνητρα, τα προσωπικά συμφέροντα μπορούν να επηρεάσουν την ακρίβεια των δηλώσεων ενός πληροφοριοδότη και υπ' αυτό το πρίσμα εγείρονται ερωτήματα σχετικά με την ικανότητα των παιδιών να αντιλαμβάνονται μεροληπτικές δηλώσεις και ισχυρισμούς που έχουν ως στόχο την εξαπάτηση και την απόκρυψη πληροφοριών.

Οι Mills και Keil (2005) επιχείρησαν να δείξουν πως τα παιδιά δεν είναι εύπιστα αλλά αντίθετα αναγνωρίζουν τη σημασία των γνώσεων, των προθέσεων και των επιθυμιών ενός πληροφοριοδότη και μπορούν να αξιολογήσουν με κριτική διάθεση τις πληροφορίες που αυτός/ή τους παρέχει. Συγκεκριμένα, μελέτησαν εάν τα παιδιά, κατά την αξιολόγηση της αξιοπιστίας ενός πληροφοριοδότη, λαμβάνουν υπόψη τους εάν οι ισχυρισμοί του εναντιώνονται ή εξυπηρετούν το προσωπικό συμφέρον του. Αναλυτικότερα, στο πρώτο πείραμα, παιδιά ηλικίας 6-9 ετών

άκουσαν τέσσερις τύπους ιστοριών, τρεις από κάθε τύπο: ιστορίες ‘με προσωπικό συμφέρον’, ‘χωρίς προσωπικό συμφέρον’, ‘αλήθεια’ και ‘ψέμα’. Για παράδειγμα, μια ιστορία αφορούσε σε έναν αγώνα ταχύτητας όπου δυο αθλητές έφτασαν στο τέλος της διαδρομής σχεδόν ταυτόχρονα. Η ιστορία δεν έκανε σαφές ποιος από τους δύο ήταν ο νικητής. Στην ιστορία με το προσωπικό συμφέρον ο ένας αθλητής υποστήριζε πως νίκησε ενώ στην ιστορία χωρίς το προσωπικό συμφέρον ο αθλητής υποστήριζε ότι δεν νίκησε. Στις αληθείς ιστορίες ‘αλήθεια’ και στις ιστορίες ‘ψέμα’ το αποτέλεσμα δεν ήταν διαφορούμενο. Στην πρώτη περίπτωση έλεγε την αλήθεια ο πληροφοριοδότης/αθλητής της ιστορίας και στην δεύτερη περίπτωση έλεγε ψέματα. Στη συνέχεια, τα παιδιά κλήθηκαν να σημειώσουν σε μία κλίμακα το βαθμό στον οποίο πίστεψαν τον πληροφοριοδότη της ιστορίας και στη συνέχεια να αιτιολογήσουν την απάντησή τους. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι, τα παιδιά μεγαλύτερης ηλικίας πιστεύαν ότι το προσωπικό συμφέρον επηρεάζει την αξιοπιστία των πληροφοριών που παρέχει κάποιος. Συγκεκριμένα, τα παιδιά ήταν περισσότερο πιθανόν να εμπιστευτούν τον ήρωα που έλεγε την αλήθεια και τον ήρωα που εναντιωνόταν στο προσωπικό του συμφέρον παρά αυτόν που υποστήριζε τον εαυτό του προκειμένου να κερδίσει το έπαθλο. Αντιθέτως, τα παιδιά προσχολικής ηλικίας έδειξαν μεγαλύτερη εμπιστοσύνη στον ήρωα που υποστήριζε αυτό που τον συνέφερε. Οι αιτιολογήσεις που έδωσαν τα παιδιά αναφορικά με τις απαντήσεις τους ταξινομήθηκαν σε τρεις κατηγορίες: ο κεντρικός ήρωας ψεύδεται (λόγω προσωπικού κινήτρου και σκοπιμότητας), ο κεντρικός ήρωας είναι προκατειλημμένος (έχει λανθασμένες πεποιθήσεις) ή ο ήρωας έκανε λάθος (ακούσια και χωρίς πρόθεση).

Το δεύτερο πείραμα των Mills και Keil (2005) ήταν παρόμοιο. Τα παιδιά άκουσαν ή διάβασαν ιστορίες όπου ο κεντρικός ήρωας τασσόταν υπέρ του προσωπικού συμφέροντος του και ιστορίες όπου ο ήρωας εναντιωνόταν σε αυτό. Για παράδειγμα, δύο φίλοι συμμετείχαν σε έναν διαγωνισμό με μη ακριβή αποτελέσματα και ο ένας από τους δύο έκανε δηλώσεις σχετικά με το αποτέλεσμα είτε υπέρ είτε εναντίον του. Στο τέλος ειπώθηκε πως ο χαρακτήρας έκανε λάθος στην εκτίμηση του και ζητήθηκε από τα παιδιά να αιτιολογήσουν τη λανθασμένη δήλωση του ήρωα. Τα αποτελέσματα έδειξαν πως τα παιδιά αμφιβάλλουν περισσότερο για τις δηλώσεις που ενέχουν προσωπικό συμφέρον. Μάλιστα, ακόμη και τα παιδιά μικρότερης ηλικίας απέδωσαν τη λανθασμένη δήλωση του ήρωα -η οποία ήταν υπέρ του συμφέροντος του- σε σκοπιμότητα και ψεύδη, ενώ τη λανθασμένη δήλωση- η οποία ήταν ενάντια στο προσωπικό συμφέρον του- σε λανθασμένη εκτίμηση.

Συμπερασματικά, οι άνθρωποι κινούμενοι από το προσωπικό τους συμφέρον οδηγούνται πολλές φορές στη διαστρέβλωση των πληροφοριών που παρέχουν στους άλλους, πράγμα που όπως έδειξαν οι προαναφερόμενες έρευνες γίνεται αντιληπτό από κυρίως από τα μεγαλύτερα παιδιά. Ειδικότερα, τα παιδιά αναγνωρίζουν πως οι άνθρωποι δεν παρέχουν πάντα ακριβείς πληροφορίες και πως η ανακρίβεια αυτή των δηλώσεων τους μπορεί να είναι σκόπιμη και να αποβλέπει στην εξαπάτηση. Ωστόσο, η σκόπιμη διαστρέβλωση των πληροφοριών δεν είναι αποτέλεσμα αποκλειστικά της ύπαρξης προσωπικού συμφέροντος. Πολλές φορές, οι δηλώσεις κάποιου μπορεί να είναι απόρροια των προκαταλήψεων του. Είναι όμως τα παιδιά είναι σε θέση να αναγνωρίσουν τότε μια πληροφορία ενέχει προκατάληψη;

Στο πλαίσιο αυτό, οι Mills και Keil (2008) διεξήγαγαν μια έρευνα με στόχο τη μελέτη της κατανόησης της μεροληψίας από μέρους των παιδιών. Ειδικότερα,

εξέτασαν το βαθμό στον οποίο παιδιά ηλικίας 5-13 ετών και ενήλικες αντιλαμβάνονται το ρόλο των προσωπικών σχέσεων στη λήψη αποφάσεων. Οι συμμετέχοντες άκουσαν έξι ιστορίες με αντικειμενικά κριτήρια για την ανάδειξη του νικητή (π.χ. διαγωνισμός μαθηματικών) και έξι ιστορίες με διαγωνισμούς όπου τα κριτήρια για την ανάδειξη του νικητή ήταν υποκειμενικά (π.χ. διαγωνισμός ομορφιάς). Για κάθε ιστορία τα παιδιά ενημερώθηκαν πως υπήρχαν δύο κριτές ένας εκ των οποίων διατηρούσε κάποια σχέση με τον διαγωνιζόμενο (π.χ. ήταν φίλοι) και έναν που δεν είχε κάποια σχέση με αυτόν. Εφόσον άκουσαν τις ιστορίες τα παιδιά ρωτήθηκαν ποιος πίστευαν πως θα ήταν ο πιο δίκαιος κριτής και πόσο καλός θα ήταν στην επιλογή του διαγωνιζόμενου που αξίζει τη θέση του νικητή. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα μεγαλύτερα παιδιά, ηλικίας περίπου 9 ετών, επέλεξαν τον κριτή που δεν συνδεόταν με τον διαγωνιζόμενο ως πιο αντικειμενικό και συνεπώς πιο δίκαιο ενώ τα παιδιά μικρότερης ηλικίας προτιμούσαν τον κριτή με την προσωπική σχέση.

Στο δεύτερο πείραμα των Mills και Keil (2008) πήραν μέρος παιδιά ηλικίας 5, 7 και 9 ετών καθώς και ορισμένοι ενήλικες οι οποίοι άκουσαν δύο ιστορίες με υποκειμενικά κριτήρια ανάδειξης του νικητή και δύο ιστορίες με αντικειμενικά κριτήρια. Αυτή τη φορά ο ένας κριτής διέθετε χαρακτηριστικά αμεροληψίας και δικαιοσύνης ενώ ο άλλος όχι. Τα κριτήρια ήταν 7 και σχετίζονταν με τα εξής: εμπειρογνωμοσύνη, οπτική αντίληψη, προηγούμενη συμμετοχή σε διαγωνισμούς ως κριτής, λήψη μεροληπτικής απόφασης στο παρελθόν ή όχι, διατήρηση προσωπικών σχέσεων με κάποιον διαγωνιζόμενο και μεροληψία απέναντι σε ένα συγκεκριμένο χαρακτηριστικό των διαγωνιζομένων. Τα αποτελέσματα επιβεβαίωσαν τις προγενέστερες έρευνες (π.χ. Mills & Keil, 2005) σχετικά με τα χαρακτηριστικά που πρέπει να διαθέτει ένας καλός κριτής- πληροφοριοδότης, ενώ επικύρωσαν και τα

ευρήματα του πρώτου πειράματος σχετικά με την αμεροληψία ενός κριτή όταν εμπλέκονται οι προσωπικές σχέσεις με τον διαγωνιζόμενο.

Όμοια, οι Mills και Grant (2009) μελέτησαν εάν τα παιδιά κατανοούν ότι οι σχέσεις έχουν τη δύναμη να επηρεάσουν την κρίση ενός ατόμου και να το οδηγήσουν στη λήψη προκατειλημμένων αποφάσεων. Οι συμμετέχοντες άκουσαν ιστορίες δυο τύπων: ιστορίες με διαγωνισμούς όπου οι ανάδειξη των νικητών βασιζόταν σε υποκειμενικά κριτήρια και ιστορίες με διαγωνισμούς όπου η ανάδειξη του νικητή γινόταν βάσει αντικειμενικών κριτηρίων. Οι κριτές ήταν είτε φίλοι των διαγωνιζόμενων είτε εχθροί τους σε κάθε περίπτωση. Στόχος ήταν να εξεταστεί εάν τα παιδιά κατανοούν ότι οι θετικές ή αρνητικές σχέσεις διαδραματίζουν κάποιο ρόλο στην απόφαση των κριτών για ανάδειξη του νικητή και αν ο τύπος του διαγωνισμού παίζει κάποιο ρόλο. Τα αποτελέσματα έδειξαν πως ακόμη και τα παιδιά ηλικίας 6 ετών ήταν σε θέση να κατανοούν και να διαχωρίζουν τους δύο τύπους διαγωνισμών – αυτούς που είχαν υποκειμενικά κριτήρια ανάδειξης του νικητή από αυτούς που είχαν αντικειμενικά. Ωστόσο, τα μικρότερα παιδιά δεν λάμβαναν υπόψη τους τη μεροληψία. Μόνο τα παιδιά ηλικίας 8 ετών και πάνω έδειξαν μεγαλύτερη εμπιστοσύνη στην απόφαση του κριτή όταν αυτή τασσόταν εναντίον του ατόμου με το οποίο διατηρούσε επαφές και ήταν περισσότερο επιφυλακτικά με τις αποφάσεις των κριτών που τάσσονταν υπέρ του διαγωνιζόμενου με τον οποίο διατηρούσαν προσωπικές σχέσεις. Επίσης, φάνηκε πως τα παιδιά κατανοούν περισσότερο και πιο εύκολα την επίδραση των αρνητικών προκαταλήψεων και όχι των θετικών κατά τη λήψη αποφάσεων.

Σε άλλη έρευνα των Vanderbilt et al., (2011) βρέθηκε ότι τα παιδιά χρησιμοποιούν την προηγούμενη συμπεριφορά των πληροφοριοδοτών προκειμένου

να συνάγουν συμπεράσματα για τις προθέσεις τους για ακριβή πληροφόρηση. Συγκεκριμένα, παιδιά ηλικίας 3, 4 και 5 ετών παρακολούθησαν δύο πληροφοριοδότες να δίνουν πληροφορίες σε άγνωστα παιδιά σχετικά με την θέση ενός αντικειμένου. Ο ένας πληροφοριοδότης με χαρά έδινε σωστές οδηγίες στα παιδιά σχετικά με τη θέση του αντικειμένου ενώ ο δεύτερος πληροφοριοδότης με χαρά τους έδινε λανθασμένες οδηγίες για τη θέση του. Στη συνέχεια, ο πληροφοριοδότης έδινε συμβουλές στα ίδια τα παιδιά για τη θέση του αντικειμένου και αυτά έπρεπε να επιλέξουν που θα το αναζητήσουν. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα τα 3-χρονα και 4-χρονα παιδιά δεν ήταν σε θέση να ξεχωρίσουν τον πληροφοριοδότη με την καλή πρόθεση από τον πληροφοριοδότη που είχε την πρόθεση να τα εξαπατήσει. Σε αντίθεση τα παιδιά 5 ετών κατανόησαν τις προθέσεις των δύο πληροφοριοδοτών και εμπιστεύτηκαν για την τοποθεσία του αντικειμένου τον πληροφοριοδότη που είχε την πρόθεση να βοηθήσει τα παιδιά να βρουν το αντικείμενο.

Ομοίως, οι Heyman, Sritanyaratana, και Vanderbilt (2013) εξέτασαν αν τα παιδιά ηλικίας 3 και 4 ετών στέκονται κριτικά απέναντι σε πληροφοριοδότες οι οποίοι έχουν προφανέστατα την πρόθεση να εξαπατήσουν. Αναλυτικότερα, χρησιμοποιήθηκε ως πληροφοριοδότης ένας ήρωας από το παραμύθι της κοκκινোসκουφίτσας, ο 'Κακός Λύκος'. Δόθηκε η οδηγία στα παιδιά πως ο κακός λύκος δίνει πάντα λανθασμένες πληροφορίες και πάντα προσπαθεί να ξεγελάσει τους άλλους. Στη συνέχεια τα παιδιά παρακολούθησαν τον κακό λύκο να συμβουλεύει τον πειραματιστή για τη θέση ενός αυτοκόλλητου. Παρακολούθησαν τον πειραματιστή να κάνει λάθος κάθε φορά που εμπιστευόταν τον Κακό Λύκο και να βρίσκει το αυτοκόλλητο όποτε αγνοούσε τη συμβουλή του Κακού Λύκου. Στη συνέχεια, τα

παιδιά ήταν αυτά που έπρεπε να αναζητήσουν το αυτοκόλλητο αφού προηγουμένως είχαν ακούσει τον Κακό Λύκο. Όταν τα παιδιά δεν ακολουθούσαν τη συμβουλή του κακού λύκου λάμβαναν λεκτική και υλική ανατροφοδότηση- κέρδιζαν ένα αυτοκόλλητο και τους επαινούσε ο πειραματιστής- ενώ όταν ακολουθούσαν τη συμβουλή του δέχονταν αντίθετη μεταχείριση. Τα αποτελέσματα έδειξαν πως παρά την ανατροφοδότηση τα παιδιά 3 ετών εξακολουθούσαν να εμπιστεύονται τη συμβουλή του κακού λύκου.

Οι Mascaro και Sperber (2009), εξέτασαν επίσης την ικανότητα των παιδιών να κατανοούν την πρόθεση κάποιου να εξαπατήσει. Στην έρευνά τους συμμετείχαν παιδιά ηλικίας 4, 5 και 6 ετών, τα οποία κλήθηκαν να διαλέξουν ανάμεσα σε δύο κουτιά εκ των οποίων το ένα περιείχε μια καραμέλα. Ένας βάτραχος, ήταν ο πληροφοριοδότης των παιδιών σχετικά με τη θέση της καραμέλας. Ο ερευνητής είπε στα παιδιά πως ο βάτραχος είναι πολύ κακός και δεν θέλει να βρουν την καραμέλα. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν πως τα παιδιά λαμβάνουν υπόψη τους την μαρτυρία του κακού πληροφοριοδότη δηλαδή του βατράχου αλλά δεν την υπολογίζουν πάντοτε προκειμένου να πάρουν την απόφαση τους. Η πλειονότητα των 4-χρονων παιδιών δεν κατάφερε να απαντήσει υπήρξε όμως και ένας μικρός αριθμός 4-χρονων παιδιών που κατανόησε την πρόθεση του βατράχου και δεν τον εμπιστεύτηκε. Τα 5-χρονα παιδιά έδωσαν τη σωστή απάντηση σε ποσοστό 58% και τα 6-χρονα παιδιά σε ποσοστό 92%. Τα παραπάνω ευρήματα συνηγορούν υπέρ της άποψης πως η κατανόηση της πρόθεσης για εξαπάτηση βελτιώνεται με τη πάροδο της ηλικίας.

Βέβαια, η εξαπάτηση μπορεί να υφίσταται όχι μόνο για να εξυπηρετεί προσωπικά συμφέροντα και διευκόλυνση των οικείων αλλά και για να ικανοποιήσει

άλλες ανάγκες ενός ατόμου. Οι άνθρωποι καθώς επικοινωνούμε πληροφορίες ταυτόχρονα επικοινωνούμε και τους ίδιους μας τους εαυτούς προς τους άλλους. Η εικόνα που διατηρεί κάποιος για τον εαυτό του δεν είναι πάντα αυτή που επικοινωνεί στους άλλους. Η αυτόπαρουσίαση ενίοτε αποσκοπεί να αποδοθούν χαρακτηριστικά στον ίδιο, χαρακτηριστικά που επιθυμεί να του αναγνωρίζονται ακόμη και αν δεν τα διαθέτει στην πραγματικότητα. Το ερευνητικό ενδιαφέρον στράφηκε στη μελέτη αυτού του πεδίου. Ειδικότερα, μελετήθηκε η αναγνώριση από μέρους των παιδιών της ψευδούς ή διαστρεβλωμένης εικόνας του εαυτού που συχνά παρουσιάζουν οι άλλοι.

Οι Heyman και Legare (2005) εξέτασαν την κριτική διάθεση των παιδιών απέναντι σε αυτοαναφορές άλλων ατόμων σχετικά με τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς τους. Στην έρευνα συμμετείχαν παιδιά ηλικίας 6 - 7 και 10 -11 ετών τα οποία κλήθηκαν να εξετάσουν τις αυτό-αναφορές άλλων σχετικά με χαρακτηριστικά του εαυτού τους, όπως για παράδειγμα η ειλικρίνεια, και να αιτιολογήσουν τις απαντήσεις τους. Τα αποτελέσματα έδειξαν πως τα μεγαλύτερα παιδιά δεν εμπιστεύονταν τις αυτοαναφορές των άλλων και δεν τις θεωρούσαν αξιόπιστες πηγές πληροφόρησης, ενώ αντίθετα τα παιδιά μικρότερης ηλικίας δεν ήταν δύσπιστα απέναντι τους. Επιπλέον, διαφοροποίηση παρατηρήθηκε και στη δικαιολόγηση της εμπιστοσύνης ή μη που επέδειξαν. Συγκεκριμένα, τα μεγαλύτερα παιδιά αιτιολογούσαν τον σκεπτικισμό τους απέναντι στις αυτοαναφορές αποδίδοντας αρνητικά κίνητρα ή ψέματα στα άτομα, ενώ τα μικρότερα παιδιά εμπιστεύονταν τις δηλώσεις σχετικά με τον εαυτό καθώς θεωρούσαν ότι «πρέπει» και επομένως είναι αληθείς.

Παρόμοια έρευνα παρουσίασαν και οι Heyman, Fu και Lee (2007) οι οποίοι εξέτασαν τον βαθμό στον οποίο τα παιδιά αποδέχονται τις δηλώσεις των άλλων σχετικά με χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς τους ή θεωρούν πως αυτές μπορεί να είναι ψευδείς. Στην έρευνά τους συμμετείχαν παιδιά ηλικίας 6 - 7 και 10 - 11 ετών, από την Κίνα και τις ΗΠΑ. Στο πρώτο πειραματικό έργο τα παιδιά ρωτήθηκαν εάν θα αποδέχονταν τις δηλώσεις ενός πληροφοριοδότη σχετικά με αξιολογικά και συγκριτικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς του και αν πιστεύουν ότι ο πληροφοριοδότης ενδέχεται να ψεύδεται. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι, η ηλικία σχετίζεται με τον σκεπτικισμό απέναντι στις αυτοαναφορές. Όσο αυξάνεται η ηλικία τόσο αυξάνεται ο σκεπτικισμός σχετικά με τη αξιοπιστία των αυτό-αναφορών για χαρακτηριστικά με αξιακή σημασία για τα παιδιά και των δύο χωρών.

Ομοίως, οι Heyman και Gee (2007) εξέτασαν την κριτική στάση των παιδιών απέναντι στα πληροφορίες που αποκαλύπτουν οι άλλοι για τον εαυτό τους. Το πρώτο πείραμά τους, στο οποίο έλαβαν μέρος παιδιά ηλικίας 6 έως 12 ετών, περιλάμβανε δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος τα παιδιά προέβλεπαν αν ο ήρωας της ιστορίας θα αποκάλυπτε συγκεκριμένες πληροφορίες για τον εαυτό του. Πρώτος στόχος ήταν να εξεταστεί αν τα παιδιά κατανοούν ότι τα υποκείμενα μπορεί να έχουν κίνητρο να αποκαλύψουν ή να αποκρύψουν πληροφορίες για τον εαυτό τους σε συγκεκριμένα πλαίσια. Ο ένας παράγοντας που όριζε το πλαίσιο ήταν το φύλο, για παράδειγμα ο κεντρικός χαρακτήρας ήταν άντρας και το κοινό κορίτσια. Στα κορίτσια ειπώθηκε ότι υπάρχει ένα αγόρι που του αρέσει να παίζει με κούκλες και στη συνέχεια ρωτήθηκαν αν πίστευαν ότι θα το ομολογούσε αν του έθεταν την ερώτηση. Το δεύτερο πλαίσιο ορίστηκε βάση του ακαδημαϊκού παράγοντα. Επί παραδείγματι, οι ερωτήσεις είχαν ως εξής: «Αν ένα κορίτσι αντιμετώπιζε κάποιο

πρόβλημα στο σχολείο και όλες οι φίλες της αντιμετώπιζαν το ίδιο πρόβλημα πιστεύεις ότι θα το συζητούσαν μαζί της;» και «Αν ένα κορίτσι αντιμετώπιζε ένα πρόβλημα στο σχολείο και καμία από τις φίλες της δεν είχε το ίδιο πρόβλημα πιστεύεις ότι θα το έλεγε στις φίλες της;». Δεύτερος στόχος ήταν να εξεταστεί αν τα παιδιά αξιολογούν την αλήθεια των δηλώσεων των χαρακτήρων εκτιμώντας παράλληλα την πιθανή επίδραση των κινήτρων στην αξιοπιστία των δηλώσεων τους. Δυο σενάρια υπήρξαν και σε αυτή τη περίπτωση. Στο σενάριο της κατασκήνωσης ένα παιδί ήταν άρρωστο και στη μια περίπτωση το παρουσιάζεται να επιθυμεί να πάει στην κατασκήνωση ενώ στην άλλη περίπτωση το παιδί παρουσιάζεται να μην επιθυμεί να πάει. Στο σενάριο των μουσικών προτιμήσεων το υποκείμενο θα μιλήσει προκειμένου οι άλλοι να μάθουν τι είδους μουσική της αρέσει και στην άλλη τα παιδιά να πιστέψουν ότι της αρέσει το ίδιο είδος μουσικής πχ «Η Τέρσα θέλει οι άλλοι να πιστεύουν ότι της αρέσει το ίδιο είδος μουσικής που αρέσει και σε αυτούς. Αν έλεγε ότι της αρέσει ένα τραγούδι θα την πιστεύατε;». Σύμφωνα με τα αποτελέσματα ακόμη και τα μικρότερα παιδιά κατανοούσαν την επίδραση του φύλου στις πληροφορίες που θα αποκαλύψει ένα άτομο για τον εαυτό του. Επίσης, βρέθηκε ότι τα παιδιά θεωρούν περισσότερο πιθανόν κάποιος να αποκαλύψει του χαμηλές του επιδόσεις σε ανθρώπους που αντιμετωπίζουν το ίδιο πρόβλημα. Αναφορικά με την αξιολόγηση της αξιοπιστίας των δηλώσεων βρέθηκε πως τα παιδιά χρησιμοποιούσαν τα κίνητρα ως κριτήριο της αλήθειας των δηλώσεων των χαρακτήρων.

Στο δεύτερο πειραματικό σχέδιο της μελέτης πήραν μέρος παιδιά ηλικίας 4 και 5 ετών. Στόχος ήταν να εξεταστεί κατά πόσο τα παιδιά προσχολικής ηλικίας λαμβάνουν υπόψη τους το κοινωνικό πλαίσιο και τα κίνητρα των ατόμων κατά την

αξιολόγηση των πληροφοριών που τα άτομα αυτά παρέχουν για τον εαυτό τους. Η διαδικασία ήταν παρόμοια με αυτή του πρώτου πειράματος. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα κορίτσια και αγόρια θα ομολογούσαν ότι τους αρέσει να παίζουν με κούκλες σε γυναικείο κοινό αλλά όχι σε ένα ανδρικό κοινό. Αυτά τα ευρήματα δείχνουν πως τα παιδιά προσχολικής ηλικίας πιστεύουν πως τα άτομα δεν έχουν πάντα ως κίνητρο να παρουσιάσουν τον αληθινό εαυτό τους αλλά επηρεάζονται από εξωγενείς παράγοντες όπως τους κοινωνικά κατανεμημένους ρόλους. Σχετικά με την αξιολόγηση της αξιοπιστίας τα παιδιά πίστεψαν πως το υποκείμενο ήταν πραγματικά άρρωστο όταν δεν είχε κάποιο κίνητρο γι' αυτό. Εντούτοις, όταν υπήρχε υψηλό κίνητρο (πχ. δε θέλει να πάει κατασκήνωση) τα παιδιά προσχολικής ηλικίας δεν στέκονταν τόσο κριτικά όσο τα παιδιά του δημοτικού.

Η επισκόπηση ερευνών του παρόντος κεφαλαίου έδειξε πως η κριτική στάση των παιδιών απέναντι σε πληροφορίες βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στην αξιολόγηση των πηγών από όπου προέχονται και πως τα παιδιά αξιολογούν και λαμβάνουν υπόψη τόσο χαρακτηριστικά των πηγών πληροφόρησης όσο και τα κίνητρα και τις προθέσεις αυτών προκειμένου να τους εμπιστευτούν. Στο κεφάλαιο που ακολουθεί γίνεται λόγος για την ικανότητα των παιδιών να διακρίνουν τι είναι πραγματικό και τι όχι και παρουσιάζει το ρόλο των εισερχόμενων πληροφοριών και των πηγών από πού προέρχονται αυτές οι πληροφορίες στις πεποιθήσεις των παιδιών.

Κεφάλαιο 2: Πραγματικότητα και Φαντασία. Η Διάκριση Πραγματικών και Φανταστικών Οντοτήτων: Επισκόπηση της Βιβλιογραφίας

Η φαντασία υπάρχει στη ζωή του παιδιού από πολύ νωρίς. Τα παιδιά από μικρά εμπλέκονται σε παιχνίδια προσποίησης, αναλαμβάνουν ρόλους και υποδύονται πρόσωπα στα πλαίσια παιχνιδιού με συνομηλίκους, ακούν ευχάριστα φανταστικές ιστορίες και παραμύθια και πιστεύουν σε φανταστικούς χαρακτήρες. Το πολιτισμικό πλαίσιο, τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης αλλά και το στενό κοινωνικό περιβάλλον του παιδιού ενισχύει και αναπτύσσει τη φανταστική αυτή δραστηριότητα στην οποία εμπλέκεται το παιδί (Woolley & Cornelius, 2013) με αποτέλεσμα τα παιδιά να αντιμετωπίζουν καθημερινά τη πρόκληση να διακρίνουν τι είναι πραγματικό και τι φανταστικό και πολλές φορές να βιώνουν σύγχυση σχετικά με το τι απαντάται στην πραγματικότητα και τι είναι αποκύημα της φαντασίας.

Μεγάλο μέρος της ερευνητικής δραστηριότητας τα τελευταία χρόνια έχει επικεντρωθεί στην ικανότητα των παιδιών να διαχωρίσουν μεταξύ πραγματικών και φανταστικών οντοτήτων (για επισκόπηση βλ. Woolley, και Ghossainy, 2013). Στο παρόν κεφάλαιο θα γίνει επισκόπηση των ερευνών που αφορούν τους παράγοντες που επιδρούν στην ικανότητα διάκρισης πραγματικού και φανταστικού καθώς και το ρόλο της πληροφόρησης, και συγκεκριμένα των πηγών πληροφόρησης, στη διαδικασία αυτή.

2.1 Παράγοντες που Επηρεάζουν την Ικανότητα Διάκρισης Πραγματικού και Φανταστικού

Τα παιδιά παρότι διαθέτουν φαντασία και μαγική σκέψη επιδεικνύουν ιδιαίτερο σκεπτικισμό σχετικά με το τι είναι πραγματικό και τι φανταστικό (Harris, 2012). Τα παιδιά διαθέτουν κριτική ικανότητα την οποία και αξιοποιούν κατά τη λήψη τέτοιων αποφάσεων και η οποία τα καθιστά ικανά να διαχωρίσουν την πραγματικότητα από τη φαντασία. Υπάρχουν πολλοί παράγοντες που επηρεάζουν τη στάση και κρίση των παιδιών και λειτουργούν καθοριστικά στις αποφάσεις τους σχετικά με την ύπαρξη ή όχι διαφόρων οντοτήτων (Woolley, και Ghossainy, 2013). Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των οντοτήτων ασκούν επίδραση στην κρίση των παιδιών με αποτέλεσμα να διαφοροποιούνται οι πεποιθήσεις τους σχετικά με την πραγματική ή φανταστική υπόσταση αυτών. Στο παρελθόν οι Samuels και Taylor (1994) έδειξαν πως η συναισθηματική φόρτιση διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη διάκριση μεταξύ πραγματικών και φανταστικών γεγονότων. Πιο συγκεκριμένα, βρήκαν πως η διάκριση μεταξύ φανταστικών και πραγματικών γεγονότων ήταν πιο εύκολη όταν τα γεγονότα δεν ήταν ούτε θετικά ούτε αρνητικά φορτισμένα. Αντίθετα, τα παιδιά έτειναν να μην αποδέχονται ως πραγματικά τα γεγονότα που ήταν αρνητικά (π.χ. όταν ένας γίγαντας κυνηγούσε ένα παιδί). Τα ευρήματα αυτά επιβεβαιώθηκαν και σε μεταγενέστερη έρευνα των Carrick και Quas (2006), σύμφωνα με την οποία παιδιά ηλικίας 3-5 ετών που είδαν εικόνες με άσχημα και αρνητικά γεγονότα ήταν λιγότερο πιθανό να χαρακτηρίσουν τα γεγονότα αυτά ως πραγματικά, συμπεραίνοντας πως τα παιδιά τείνουν να ανάγουν τα αρνητικά γεγονότα στη σφαίρα της φαντασίας.

Οι Harris, Brown, Marriott, Whittall, και Harmer, (1991) μελέτησαν το ρόλο της συναισθηματικής φόρτισης που προκαλεί μια οντότητα στις αποφάσεις των

παιδιών για την ύπαρξη της ή όχι. Αναλυτικότερα, ζητήθηκε από παιδιά 4-6 ετών να φανταστούν πως στο ένα κουτί που υπήρχε μπροστά τους υπήρχε μέσα ένα φιλικό σκυλάκι ενώ στο άλλο κουτί υπήρχε ένα απαίσιο τέρας. Στη συνέχεια, τους ζητήθηκε να βάλουν το δάχτυλο τους στα κουτιά. Τα παιδιά επέλεξαν να βάλουν το δάχτυλο τους πρώτα στο κουτί με το σκυλάκι ενώ δίσταζαν να το βάλουν στο κουτί με το τέρας και προτιμούσαν να βάλουν ένα άλλο αντικείμενο μέσα παρά το χέρι τους. Παρόμοια έρευνα διεξήχθη από τους Burchier και Davis (2000), οι οποίοι παρουσίασαν στα παιδιά, ηλικίας 5 και 6 ετών, τρία κουτιά και ζήτησαν να φανταστούν πως υπάρχει μέσα σε αυτά αντίστοιχα μία αρεστή, μία μη αρεστή και μία ουδέτερη οντότητα. Τα παιδιά προηγουμένως ενθαρρύνθηκαν να κοιτάξουν μέσα στα κουτιά ώστε να διαπιστώσουν πως είναι άδεια. Στη συνέχεια, ρωτήθηκαν εάν όντως υπήρχαν οι οντότητες μέσα στα κουτιά, ποιο κουτί θα άνοιγαν και ποιο θα πετούσαν. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, τα παιδιά αντιλαμβάνονταν πως επρόκειτο για παιχνίδι προσποίησης, ωστόσο η πλειονότητα αυτών επέλεξε να ανοίξει πρώτο το κουτί με την αρεστή οντότητα, δεύτερο το κουτί με την ουδέτερη οντότητα και τρίτο το κουτί με το τέρας.

Τα ευρήματα των παραπάνω ερευνών δείχνουν πως η συναισθηματική φόρτιση που φέρει ένα γεγονός ή μία οντότητα επηρεάζει την ικανότητα του παιδιού να διακρίνει μεταξύ πραγματικότητάς και φαντασίας και ακόλουθα επηρεάζει τη συμπεριφορά του. Εντούτοις, οι αποφάσεις των παιδιών σχετικά με την ύπαρξη ή μη μιας οντότητας εξαρτώνται επίσης και από το τύπο της οντότητας αυτής (Martarelli & Mast, 2013). Οι ερευνητές εξέτασαν παιδιά ηλικίας 3-8 ετών και ενήλικες τις πεποιθήσεις τους σχετικά με την ύπαρξη σαράντα πραγματικών οντοτήτων (ζώα, ανθρώπινα όντα και αντικείμενα) και σαράντα μη – πραγματικών οντοτήτων (ζώα,

ανθρώπινα όντα και αντικείμενα). Οι μη πραγματικές οντότητες ήταν οντότητες είτε από τη τηλεόραση είτε οντότητες που παραβίαζαν την πραγματικότητα, όπως στρουθοκάμηλος με δύο κεφάλια. Η ερώτηση που τέθηκε στα παιδιά ήταν εάν πιστεύουν πως η εκάστοτε οντότητα είναι πραγματική, σημειώνοντας πως όταν κάποιος λέει πως κάτι είναι πραγματικό σημαίνει πως μπορεί να το συναντήσει κάπου στη γη και πως ότι παρακολουθούμε στην τηλεόραση και στα βιβλία δεν είναι πραγματικό. Οι απαντήσεις των παιδιών δίνονταν από τα ίδια με το πάτημα ενός κουμπιού σε έναν ηλεκτρονικό υπολογιστή και καταμετρώταν ο χρόνος που χρειάζονταν για να απαντήσουν. Τα αποτελέσματα έδειξαν πως τα παιδιά δυσκολευτήκαν περισσότερο να αποφασίσουν για την υπόσταση των φανταστικών οντοτήτων σε σύγκριση με αυτήν των πραγματικών οντοτήτων. Τα παιδιά χρειάζονταν περισσότερο χρόνο όταν αντίκρυζαν μια φανταστική οντότητα από όταν αντίκρυζαν μια πραγματική. Επίσης, υπήρξε ηλικιακή διαφοροποίηση με τα μικρότερα παιδιά να σημειώνουν χαμηλότερες επιδόσεις από τα μεγαλύτερα, ενώ τα παιδιά ηλικίας 7-8 ετών να σημειώνουν πιο χαμηλές επιδόσεις από τους ενήλικες. Παρόμοια αποτελέσματα προέκυψαν και από άλλες έρευνες σύμφωνα με τις οποίες τα παιδιά τείνουν να πιστεύουν περισσότερο σε οντότητες επιστημονικής και θρησκευτικής φύσεως παρά σε οντότητες που οπτικά παραβίαζαν την πραγματικότητα που γνώριζαν ως τότε (Guerrero, Enesco, και Harris, 2010. Harris, Abarbanell, Pasquini, και Duke, 2007).

Ωστόσο, τα παιδιά δε βασίζονται αποκλειστικά στα χαρακτηριστικά των οντοτήτων προκειμένου να κρίνουν τη φύση της υπόστασης τους. Τα παιδιά βασιζόμενα στην ολοένα αυξανόμενη γνώση τους για την πραγματικότητα, κάνουν τις δικές τους εκτιμήσεις για το τι είναι πραγματικό χρησιμοποιώντας στοιχεία που

τους παρέχονται από περιβάλλον. Ο Subbotsky (1985) μελέτησε την επίδραση των αποδεικτικών στοιχείων που παρέχονται σχετικά με την ύπαρξη μίας οντότητας στις αποφάσεις των παιδιών. Αρχικά, παρουσίασε σε παιδιά ηλικίας 4-6 ετών μια ιστορία-παραμύθι στην οποία ένα κορίτσι έλαβε για δώρο ένα μαγικό τραπέζι, το οποίο μπορούσε να δώσει ζωή σε άψυχα αντικείμενα, να μεταμορφώσει δηλαδή φιγούρες ζώων σε πραγματικές οντότητες. Μετά το τέλος της ιστορίας τα παιδιά ρωτήθηκαν εάν αυτό μπορεί να συμβεί στην πραγματικότητα. Η πλειοψηφία των παιδιών απάντησε αρνητικά. Στη συνέχεια, παρουσιάστηκε στα παιδιά ένα μαγικό τραπέζι ίδιο με αυτό της ιστορίας. Μια φιγούρα –παιχνίδι λιονταριού τοποθετήθηκε πάνω στο μαγικό τραπέζι και με τη βοήθεια μαγνητών άρχισε να κινείται. Τα περισσότερα παιδιά είτε έτρεξαν φοβούμενα το λιοντάρι είτε χρησιμοποίησαν ένα μαγικό ραβδί που τους δόθηκε προκειμένου να σταματήσουν τη κίνηση του. Μόνο ορισμένα από τα παιδιά δεν πίστεψαν στην πραγματική υπόσταση του λιονταριού και δεν αντέδρασαν. Τα ευρήματα αυτά δείχνουν πως τα παιδιά είναι σε θέση να διακρίνουν μεταξύ πραγματικών και φανταστικών γεγονότων σε ένα θεωρητικό επίπεδο. Όταν όμως γίνονται μάρτυρες αποδεικτικών στοιχείων φαίνεται να βιώνουν σύγχυση σχετικά με το τι είναι πραγματικό και τι είναι φανταστικό.

Όπως επισημαίνουν και οι Woolley, Boerger και Markman (2004), η παρουσίαση των οντοτήτων σε ένα πλαίσιο όπου υπάρχουν αποδείξεις επηρεάζει την κρίση των παιδιών σχετικά με την ύπαρξη αυτών. Στην έρευνα τους, παρουσίασαν σε παιδιά προσχολικής ηλικίας μια νέα φανταστική οντότητα, τη μάγισσα των ζαχαρωτών (candy witch), η οποία ανταλλάσσει το βράδυ των Αποκριών (Halloween) τα ζαχαρωτά των παιδιών με ένα νέο παιχνίδι. Οι πειραματιστές παρουσίασαν στα παιδιά μια εικόνα της μάγισσας ώστε να

επιβεβαιώσουν τα ίδια, μέσω της φωτογραφίας, πως πρόκειται για μία καλή μάγισσα. Στη συνέχεια, τα παιδιά της πειραματικής ομάδας έγιναν εμμέσως μάρτυρες της ύπαρξης της, καθώς τα ζαχαρωτά τους αντικαταστάθηκαν με ένα παιχνίδι. Αντίθετα, τα παιδιά της ομάδας ελέγχου δε δέχθηκαν κάποια παρέμβαση και τα ζαχαρωτά τους δεν αντικαταστάθηκαν. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα τα παιδιά 4 και 5 ετών που δέχθηκαν επίσκεψη από τη μάγισσα και είδαν στην θέση των ζαχαρωτών τους ένα παιχνίδι, έτειναν να πιστεύουν περισσότερο στην ύπαρξη αυτής συγκριτικά με τα παιδιά της ομάδας ελέγχου που δεν είχαν δεχθεί την επίσκεψη της. Διαφοροποιήσεις στις πεποιθήσεις για την ύπαρξη της μάγισσάς εντοπίστηκαν και εντός της πειραματικής ομάδας. Τα παιδιά μεγαλύτερης ηλικίας διατηρούσαν σε μεγαλύτερο βαθμό την πεποίθηση πως η Μάγισσα είναι πραγματική σε σχέση με τα παιδιά μικρότερης ηλικίας.

Τα παραπάνω ευρήματα επιβεβαίωσαν οι Tullos και Woolley (2009). Στη μελέτη τους, παιδιά ηλικίας 4- 8 ετών κλήθηκαν να αξιολογήσουν την πιθανότητα ύπαρξης αγνώστων οντοτήτων. Αρχικά, τα παιδιά παρακολούθησαν μια ταινία μικρού μήκους με τη Δόκτωρ Κιμ, η οποία ήταν ειδικός στο να ανακαλύπτει ζώα και είχε δει ζώα τα οποία δεν είχε δει ποτέ ξανά κανένας άλλος. Η δόκτωρ είχε στο εργαστήριο τις κάρτες με ζώα που είχε συναντήσει και ήταν πραγματικά και κάρτες με ζώα που είχε δει σε παραμύθια, τηλεόραση κ.α. και ήταν φανταστικά. Οι κάρτες αυτές όμως δυστυχώς είχαν μπερδευτεί και ο πειραματιστής κάλεσε τα παιδιά να τη βοηθήσουν να τις κατατάξει σε πραγματικές και φανταστικές. Τα παιδιά προκειμένου να τη βοηθήσουν μπορούσαν να αναζητήσουν τις οντότητες σε δύο βιβλία (ένα βιβλίο πραγματικών ζώων και ένα βιβλίο φανταστικών ζώων) ή να κοιτάξουν στα κουτιά με τα οποία μεταφέρθηκαν τα πραγματικά ζώα στο

εργαστήριο από τη δόκτωρ, μήπως υπήρχε κάποια πληροφορία εκεί. Ο πειραματιστής έδινε πληροφορίες για κάποιο άγνωστο ζώο και τα παιδιά επέλεγαν ένα από τα δύο βιβλία για να αναζητήσουν πρώτα πληροφορίες εκεί. Εάν δεν έβρισκαν κάποια πληροφορία στα δύο βιβλία άνοιγαν το αντίστοιχο κουτί για βρουν σχετικές αποδείξεις της ύπαρξης του ζώου. Τα κουτιά παρείχαν άλλοτε αποδείξεις προς υποστήριξη της ύπαρξης του ζώου, άλλοτε αποδείξεις μη σχετικές με το συγκεκριμένο ζώο και ενίοτε δεν παρείχαν καμία απόδειξη. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα τα παιδιά λάμβαναν υπόψη τους τις αποδείξεις προκειμένου να κρίνουν εάν η οντότητα ήταν πραγματική και ήταν σε θέση να διακρίνουν και να προτιμούν τις αποδείξεις που σχετίζονταν με το συγκεκριμένο ζώο. Τα παιδιά, επομένως, είναι σε θέση να συλλέγουν αποδεικτικά στοιχεία και να βασίζονται σε αυτά προκειμένου να εξακριβώσουν την πραγματική υπόσταση μίας οντότητας.

Ένας ακόμη παράγοντας που έχει διερευνηθεί σχετικά με τη διάκριση μεταξύ πραγματικού και φανταστικού από μέρους των παιδιών αποτελεί το πλαίσιο. Παλαιότερες έρευνες έχουν δείξει πως οι αποφάσεις των παιδιών σχετικά με το εάν γεγονός είναι πραγματικό ή φανταστικό επηρεάζονται από το πλαίσιο στο οποίο διαδραματίζεται το γεγονός αυτό (Walker, Ganea & Gopnik, 2015). Στη μελέτη αυτή, τα παιδιά 3-5 ετών χωρίστηκαν τυχαία σε ομάδες και καθεμία ομάδα παρακολούθησε μία ιστορία. Οι ιστορίες είχαν την ίδια πλοκή, τα γεγονότα ακολουθούσαν την ίδια σειρά αλλά διέφεραν στον βαθμό που εμπειρείχαν το φανταστικό στοιχείο. Η πρώτη ομάδα άκουσε μια ιστορία στην οποία τα γεγονότα που συνέβησαν ήταν κοντά στην πραγματικότητα ενώ η δεύτερη ομάδα άκουσε μια ιστορία όπου λάμβαναν χώρα φανταστικά γεγονότα. Σε κάποιο σημείο και των δύο τύπων ιστοριών ο πρωταγωνιστής μύρισε ένα λουλούδι που του προκάλεσε λόξιγκα.

Ο ερευνητής παρουσίασε στα παιδιά ένα ίδιο λουλούδι με αυτό της ιστορίας λέγοντας πως το μύρισε. Έπειτα, ρώτησε τα παιδιά για το ποιες συνέπειες πιστεύουν ότι θα έχει στον ίδιο αυτή του η πράξη με σκοπό να ελέγξει αν τα παιδιά θα γενικεύσουν την αιτιώδη σχέση που εντόπισαν στο παραμύθι στον πραγματικό κόσμο. Τα παιδιά που άκουσαν την ιστορία με τα πραγματικά γεγονότα πίστεψαν στις ιδιότητες του λουλουδιού σε αντίθεση με τα παιδιά που άκουσαν την ιστορία με τα φανταστικά γεγονότα. Οι πειραματιστές συμπέραναν πως υπάρχει μεγαλύτερη πιθανότητα τα παιδιά να θεωρήσουν ως πραγματικό ένα γεγονός, και συγκεκριμένα μια αιτιώδη σχέση, όταν αυτό παρουσιάζεται σε πραγματικό πλαίσιο παρά σε φανταστικό. Η ικανότητα αυτή μάλιστα των παιδιών αυξάνεται με τη πάροδο της ηλικίας.

Τα παιδιά λαμβάνουν υπόψη τους το πλαίσιο προκειμένου να κρίνουν όχι μόνο ένα γεγονός ως πραγματικό ή μη αλλά όπως επισημαίνουν οι Wooley και Van Reet (2006) και για να αποφασίσουν εάν μια οντότητα είναι πραγματική ή φανταστική. Στην εν λόγω έρευνα, οι πειραματιστές παρουσίασαν σε παιδιά ηλικίας 3-5 ετών ιστορίες με άγνωστες προς αυτά οντότητες και ζήτησαν από αυτά να αποφασίσουν αν είναι πραγματικές ή φανταστικές. Αναλυτικότερα, τα παιδιά χωρίστηκαν σε 3 ομάδες και κάθε ομάδα παιδιών γνώρισε τις οντότητες αυτές σε διαφορετικό πλαίσιο (καθημερινό, επιστημονικό και φανταστικό). Τα αποτελέσματα έδειξαν πως τα παιδιά επηρεάζονται από το πλαίσιο στο οποίο εμφανίζονται οι νέες οντότητες. Συγκεκριμένα, τα παιδιά 4 και 5 ετών ήταν περισσότερο πιθανόν να πιστέψουν πως μια οντότητα είναι πραγματική όταν αυτή παρουσιαζόταν σε ένα καθημερινό ή και επιστημονικό πλαίσιο παρά σε ένα φανταστικό.

Τα δεδομένα αυτά υποστηρίζονται και από μεταγενέστερη έρευνα των Corriveau, Kim, Schwalen και Harris (2009). Αρχικά, οι πειραματιστές προκειμένου

να εξοικειώσουν τα παιδιά (ηλικίας 3-7 ετών) με τη πειραματική διαδικασία τους παρουσίασαν εικόνες γνωστών προσώπων που είτε ήταν ιστορικά πρόσωπα (Λίνκολν) είτε ήταν φανταστικά (Χάρι Πότερ) και ζήτησαν να τοποθετήσουν την εικόνα του κάθε προσώπου σε ένα από τα δυο κουτιά που είχαν μπροστά τους. Το ένα κουτί ήταν για τα πραγματικά πρόσωπα και το άλλο για τα φανταστικά πρόσωπα. Στη συνέχεια, κατά τη δεύτερη φάση του πειραματικού έργου, τα παιδιά άκουσαν ιστορίες με πρωταγωνιστές άγνωστα πρόσωπα. Στο τέλος κάθε ιστορίας έπρεπε να αποφασίσουν αν ο ήρωας θα τοποθετούταν στο κουτί με τα πραγματικά πρόσωπα ή στο κουτί με τα φανταστικά πρόσωπα. Οι ιστορίες που άκουσαν τα παιδιά ήταν δώδεκα, στις έξι από αυτές τα πρόσωπα παρουσιάστηκαν σε πραγματικό πλαίσιο και στις υπόλοιπες έξι τα πρόσωπα παρουσιάστηκαν σε φανταστικό πλαίσιο. Τα αποτελέσματα έδειξαν πως τα παιδιά όλων των ηλικιών αντιλαμβάνονταν την υπόσταση των προσώπων που παρουσιάστηκαν κατά την φάση εξοικείωσης του πειραματικού σχεδίου κατηγοριοποιώντας τα ιστορικά πρόσωπα στα πραγματικά και τα φανταστικά στα μη πραγματικά. Αναφορικά με τα άγνωστα πρόσωπα που παρουσιάστηκαν κατά την δεύτερη φάση του πειράματος, μόνο τα παιδιά μεγαλύτερης ηλικίας ήταν σε θέση να αξιολογήσουν τα στοιχεία της ιστορίας προκειμένου να αποφασίσουν για τη φύση της υπόστασης του ήρωα.

Επίσης, οι Woolley και Riskind (2008, όπως αναφ. στο Woolley & Cornelius, 2013) παρουσίασαν σε παιδιά ιστορίες με άγνωστες σε αυτά οντότητες. Οι ιστορίες διαδραματίζονταν είτε σε πραγματικά περιβάλλοντα είτε σε φανταστικά. Επιπλέον, κάθε είδος βιβλίου είχε ως πρωταγωνιστές είτε πραγματικές οντότητες είτε φανταστικές. Τα αποτελέσματα έδειξαν πως το πραγματικό περιβάλλον στο οποίο λάμβανε χώρα η ιστορία επηρέαζε την κρίση των παιδιών ώστε να είναι περισσότερο

πιθανόν να κρίνουν τη νέα οντότητα/ ήρωα ως πραγματικό ακόμη και αν ήταν φανταστική (π.χ. γοργόνα).

Παρόμοια μελέτη εκπόνησαν οι Woolley και Cox (2007), οι οποίοι μελέτησαν το βαθμό στον οποίο τα παιδιά πιστεύουν στην ύπαρξη οντοτήτων και γεγονότων που παρουσιάζονται σε βιβλία. Στην έρευνα συμμετείχαν παιδιά ηλικίας 3 έως 5 ετών, τα οποία χωρίστηκαν σε τρεις ομάδες και κάθε ομάδα άκουσε ιστορίες με ρεαλιστικό, φανταστικό και θρησκευτικό περιεχόμενο αντίστοιχα. Τα παιδιά στη ρεαλιστική συνθήκη άκουσαν τέσσερις ιστορίες όπου οι άνθρωποι αλληλοεπιδρούσαν με την οικογένεια ή με φίλους, στη φανταστική συνθήκη άκουσαν τέσσερις ιστορίες όπου άνθρωποι αλληλοεπιδρούσαν με φανταστικές οντότητες (π.χ. ένα τέρας) και στη θρησκευτική συνθήκη τα παιδιά άκουσαν ιστορίες στις οποίες συμμετείχε ενεργά ο θεός (π.χ. ο θεός έσωσε έναν άνθρωπο από τα λιοντάρια). Στη συνέχεια, τα παιδιά ρωτήθηκαν για την πραγματική υπόσταση των χαρακτήρων των ιστοριών και των γεγονότων ενώ τους ζητήθηκε να εξηγήσουν την απάντησή τους. Τα παιδιά ηλικίας 3 ετών ήταν περισσότερο πιθανόν να ισχυριστούν πως οι ήρωες των βιβλίων υπάρχουν στην πραγματικότητα. Επίσης, τα παιδιά που άκουσαν τις ιστορίες με ρεαλιστικό περιεχόμενο έτειναν να υποστηρίζουν πιο συχνά πως τα γεγονότα και οι ήρωες μπορεί να υφίστανται στην πραγματικότητα. Ωστόσο, συνολικά όλα τα παιδιά επιδείκνυαν ιδιαίτερο σκεπτικισμό απέναντι στην πραγματική ύπαρξη των ηρώων και των γεγονότων των ιστοριών.

Την επίδραση του θρησκευτικού στοιχείου στις αποφάσεις των παιδιών σχετικά με το τι είναι πραγματικό και τι όχι μελέτησαν οι Vaden και Woolley (2011). Ειδικότερα, μελετήθηκε εάν τα παιδιά επηρεάζονται όταν πρόκειται να αποφασίσουν για την πραγματικότητα κάποιων προσώπων και γεγονότων τα οποία

εντάσσονται σε ένα θρησκευτικό πλαίσιο. Τα παιδιά ηλικίας 4-6 ετών χωρίστηκαν σε δυο ομάδες. Η πρώτη ομάδα άκουσε τέσσερις ιστορίες από την Παλαιά Διαθήκη (δύο οικείες και δυο μη οικείες) και η δεύτερη ομάδα άκουσε τέσσερις άγνωστες ιστορίες μη θρησκευτικού περιεχομένου που όμως ήταν παρόμοιες σε νόημα και πλοκή με αυτές που άκουσαν τα παιδιά της πρώτης ομάδας. Στο τέλος του πειραματικού έργου όλα τα παιδιά ρωτήθηκαν για την αλήθεια των χαρακτήρων και των γεγονότων. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, τα παιδιά 6 ετών έτειναν να θεωρούν τους χαρακτήρες των θρησκευτικών ιστοριών αληθινούς, εύρημα το οποίο δεν απαντήθηκε στα παιδιά μικρότερης ηλικίας. Τα παιδιά 4 ετών στέκονταν ιδιαίτερα κριτικά απέναντι στα πρόσωπα όλων των ιστοριών.

Οι Corriveau, Chen και Harris, (2014) επίσης μελέτησαν το ρόλο της θρησκείας στις κρίσεις των παιδιών σχετικά με την ύπαρξη ή όχι οντοτήτων ή γεγονότων. Το δείγμα της εν λόγω έρευνας αποτέλεσαν παιδιά ηλικίας 5-6 ετών τα οποία διαφοροποιούνταν ως προς το θρησκευτικό τους υπόβαθρο. Συγκεκριμένα το δείγμα αποτέλεσαν παιδιά που εκκλησιάζονταν και πήγαιναν σε δημόσιο σχολείο, παιδιά που δεν εκκλησιάζονταν και πήγαιναν στο σχολείο της ενορίας και παιδιά που δεν εκκλησιάζονταν και πήγαιναν σε εκκλησιαστικό σχολείο. Τέλος συγκροτήθηκε μια ομάδα παιδιών που δεν είχε εκτεθεί σε θρησκευτικά ζητήματα ούτε στο σχολείο ούτε σε εκκλησία. Όλοι οι συμμετέχοντες άκουσαν 1) ρεαλιστικές ιστορίες με καθημερινά συνηθισμένα γεγονότα, και 2) θρησκευτικές ιστορίες με απίθανα γεγονότα που επέφερε η παρέμβαση του θείου. Όλα τα παιδιά κλήθηκαν να εκτιμήσουν την αλήθεια της ύπαρξης του πρωταγωνιστή των ιστοριών. Όλοι οι συμμετέχοντες ανεξαρτήτως από το εκπαιδευτικό και θρησκευτικό υπόβαθρό τους απάντησαν πως ο ήρωας των ρεαλιστικών ιστοριών ήταν πραγματικός. Όπως ήταν

αναμενόμενο τα παιδιά που είτε εκκλησιάζονταν είτε πήγαιναν σε εκκλησιαστικό σχολείο έκριναν τον πρωταγωνιστή των θρησκευτικών ιστοριών ως πραγματικό ενώ αντίθετα τα παιδιά που δεν σχετίζονταν με την θρησκεία τον κατέτασσαν στους φανταστικούς ήρωες.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω ευρήματα συνάγεται ευκόλως το συμπέρασμα πως τα παιδιά δεν μένουν ανεπηρέαστα από το πλαίσιο όχι μόνο των οντοτήτων αλλά και από το πλαίσιο στο οποίο τα ίδια μεγαλώνουν. Τα παιδιά γεννιούνται και αναπτύσσονται τα ίδια σε ένα περιβάλλον που προβάλλει, ενθαρρύνει, ενισχύει και επιβάλλει αντιλήψεις και πεποιθήσεις αναφορικά με την ύπαρξη ή μη συγκεκριμένων οντοτήτων. Επί παραδείγματι, τα παιδιά τείνουν να πιστεύουν στην ύπαρξη οντοτήτων όπως ο Άγιος Βασίλης, η μάγισσά των δοντιών, ο θεός, οι άγγελοι κ.α. (Harris, Pasquini, Duke, Asscher & Pons, 2006) και οι πεποιθήσεις τους αυτές βασίζονται σε μαρτυρίες άλλων. Δεδομένου πως τα παιδιά καθημερινά γίνονται αποδέκτες πληροφοριών αναφορικά με πραγματικές και φανταστικές οντότητες ανακύπτει το ζήτημα της διερεύνησης της σημασίας της πληροφόρησης που λαμβάνουν από τους άλλους στις πεποιθήσεις τους σχετικά με το πραγματικό και το φανταστικό. Στην επόμενη ενότητα παρουσιάζεται η σχετική βιβλιογραφία και γίνεται λόγος για την επίδραση της πληροφόρησης στην κριτική στάση περί πραγματικού και φανταστικού.

2.2 Ο Ρόλος των Πηγών Πληροφόρησης στη Διάκριση Πραγματικών και Φανταστικών Οντοτήτων

Βασική πηγή πληροφόρησης για τα παιδιά αποτελεί το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον το οποίο άλλοτε άμεσα και άλλοτε έμμεσα παρέχει πληροφορίες και

κατά αυτόν τον τρόπο βοηθά καθοριστικά στην οικοδόμηση του συστήματος γνώσεων και πεποιθήσεων των παιδιών. Γίνεται σαφές επομένως πως το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, συμπεριλαμβανομένων των πολιτισμικών και κοινωνικών καταβολών του, επιδρά σημαντικά και στη διαμόρφωση των αντιλήψεων των παιδιών σχετικά με το είναι πραγματικό και τι φανταστικό. Όπως σημειώνει ο Taylor (1997) το πολιτισμικό υπόβαθρο ενός παιδιού καθορίζει τη στάση του απέναντι σε οντότητες καθώς η ύπαρξη αυτών είτε ενισχύεται είτε όχι από τη κουλτούρα του. Επί παραδείγματι, τα παιδιά τείνουν να πιστεύουν σε οντότητες που πολιτισμικά ορίζονται και παρουσιάζονται ως πραγματικές όπως ο Άγιος Βασίλης, η μάγισσά των δοντιών, ο θεός, οι άγγελοι κ.α. (Harris et al., 2006).

Επιπλέον, ευρύτατα εδραιωμένα είναι η άποψη πως οι πεποιθήσεις του στενού κοινωνικού περιγύρου του παιδιού και φυσικά των γονέων επηρεάζουν το σύστημα πεποιθήσεων του παιδιού (Clark, 1995 όπως αναφ. στο Sharon & Woolley, 2004) καθώς άτυπα και έμμεσα επικοινωνούνται στάσεις και αντιλήψεις για το τι υπάρχει και τι όχι. Οι Rosengren, Kalish, Hickling και Gelman, (1994) μελέτησαν τόσο τις πεποιθήσεις των γονέων αναφορικά με την ύπαρξη οντοτήτων όσο και την ενθάρρυνση υιοθέτησης αυτών των πεποιθήσεων στα παιδιά τους. Ειδικότερα, παρουσιάστηκαν στους γονείς εννέα φανταστικές οντότητες, τρεις σχετιζόμενες με κάποιο γεγονός (Άγιος Βασίλης, Tooth Fairy, Easter bunny) και έξι υπερφυσικές οντότητες (μάγοι, δράκοι, νεράιδες, μάγισσες, φαντάσματα και τέρατα) και ρωτήθηκαν εάν τα παιδιά τους πιστεύουν σε αυτές. Επιπλέον, ρωτήθηκαν σε ποιες από αυτές τις οντότητες πίστευαν οι ίδιοι όταν βρίσκονταν στη προσχολική ηλικία καθώς και ποιων οντοτήτων την ύπαρξη ενθαρρύνουν στα παιδιά τους. Σύμφωνα με

τα αποτελέσματα, τα παιδιά έτειναν να πιστεύουν σε φανταστικές οντότητες και η πίστη αυτή σχετιζόταν με την ενίσχυση αυτών από πλευράς των γονέων τους

Παρόμοια έρευνα πραγματοποιήσαν οι Braswell, Rosengren και Berenbaum (2012), οι οποίοι ζήτησαν από γονείς να σημειώσουν το βαθμό στον οποίο πιστεύουν οι ίδιοι σε διάφορες οντότητες και σε φαινόμενα μεταφυσικής, θρησκευτικής, και επιστημονικής φύσεως όπως στα θαύματα, στις νεράιδες, στους εξωγήινους, στη δύναμη της προσευχής κ.α. Ακόμη, οι γονείς κλήθηκαν να απαντήσουν κατά πόσο οι πεποιθήσεις ύπαρξης αυτών των οντοτήτων και φαινομένων (π.χ. πεποίθηση πως γίνονται θαύματα, πεποίθηση πως υπάρχουν οι νεράιδες), ενισχύονται από τα ενήλικα μέλη της οικογένειας. Τέλος, οι γονείς ρωτήθηκαν 1) κατά πόσο θεωρούν σημαντικό το γεγονός πως το παιδί τους γνωρίζει τη διαφορά μεταξύ φαντασίας και πραγματικότητα και επιστήμης και θρησκείας, 2) σε ποια ηλικία οι ίδιοι μπορούσαν να κάνουν αυτή τη διάκριση, και 3) εάν θεωρούν πως τα παιδιά τους θα έπρεπε να κάνουν τον διαχωρισμό αυτό μόνο τους ή βοηθούμενα από άλλους. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα οι γονείς διαφοροποιούνταν ως προς τις πεποιθήσεις που έχουν οι ίδιοι, τις πεποιθήσεις που υποστηρίζουν στα παιδιά τους αλλά και αυτές που θεωρούν σημαντικές. Σημαντικό εύρημα αποτελεί η διαπίστωση πως οι γονείς τείνουν να ενθαρρύνουν την ύπαρξη φαινομένων και οντοτήτων στα οποία πιστεύουν οι ίδιοι αναδεικνύοντας τον σημαντικό ρόλο των γονιών στην ικανότητα των παιδιών για τη διάκριση μεταξύ φανταστικού και πραγματικού.

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω-οι πεποιθήσεις των παιδιών σχετικά με την ύπαρξη ή όχι μιας οντότητας δεν βασίζονται αποκλειστικά στα χαρακτηριστικά αυτής ή στο πλαίσιο στο οποίο εμφανίζεται. Τα παιδιά όταν δεν μπορούν να μέσω της εμπειρίας τους να εξακριβώσουν την ύπαρξη ορισμένων οντοτήτων αντλούν

πληροφορίες από το ευρύτερο περιβάλλον και βασίζονται στη μαρτυρία των άλλων προκειμένου να αποφασίσουν εάν είναι πραγματικές ή φανταστικές (Harris, 2012).

Ενδεικτικά στοιχεία πως τα παιδιά λαμβάνουν υπόψη τους τις πληροφορίες που παρέχονται από την μαρτυρία άλλων προέρχονται και από την έρευνα των Harris et al., (2006). Κατά το πρώτο πειραματικό έργο, οι πειραματιστές ζήτησαν από παιδιά ηλικίας 4 έως 8 ετών να κρίνουν κατά πόσον υπάρχουν πέντε διαφορετικά είδη οντοτήτων: 1)πραγματικές οντότητες (π.χ. γάτες, δέντρα), η ύπαρξη των οποίων είναι εμφανής σε όλους, 2) επιστημονικά στοιχεία (π.χ. μικρόβια, οξυγόνο) που είναι αόρατα στους περισσότερους αλλά η ύπαρξη τους θεωρείται δεδομένη, 3) οντότητες που έχουν παρουσιαστεί από άλλους (π.χ. η Νεράιδα, Άγιος Βασίλης), 4)οντότητες των οποίων η ύπαρξη είναι αμφίβολη (π.χ. τέρατα, μάγισσες) και 5)οντότητες που είναι αδύνατον να υπάρχουν (π.χ. γουρούνια που πετούν, γάτες που γαβγίζουν). Τα παιδιά συνολικά ρωτήθηκαν για δώδεκα οντότητες ενώ ζητήθηκε από αυτά να δηλώσουν ποια απάντηση πίστευαν ότι θα έδινε ο κόσμος αν ερωτώταν σχετικά με την ύπαρξη αυτών. Τα ευρήματα έδειξαν ότι τα παιδιά πιστεύουν στην ύπαρξη οντοτήτων ακόμη και αν δεν έχουν προσωπική εμπειρία και επαφή με αυτές στηριζόμενα στη μαρτυρία των άλλων καθώς οι απαντήσεις των παιδιών έρχονταν σε συμφωνία με τις πεποιθήσεις τους για τις απαντήσεις των άλλων. Στο δεύτερο πειραματικό έργο παρουσιάστηκαν εννέα οντότητες που υπάγονταν στις κατηγορίες: πραγματικές οντότητες, επιστημονικές οντότητες και οντότητες που είναι αδύνατο να υπάρξουν. Τα παιδιά- ηλικίας 4-5 και 7-8-έπρεπε να απαντήσουν εάν υπάρχουν οι οντότητες στην πραγματικότητα, και εάν ναι, πόσο σίγουρα είναι για την ύπαρξη τους ή μη. Επιπλέον ζητήθηκε από τα παιδιά να αιτιολογήσουν την απάντησή τους. Τα παιδιά όλων των ηλικιών απάντησαν θετικά στην ύπαρξη των

πραγματικών οντοτήτων και των επιστημονικών στοιχείων όχι όμως και για τις απίθανες οντότητες όπως τα ιπτάμενα γουρούνια. Οι εξηγήσεις των παιδιών είχαν να κάνουν είτε με κάποια επαφή που είχαν τα ίδια με την οντότητα, είτε χρησιμοποιούσαν την μαρτυρία κάποιου ως πηγή πληροφόρησης είτε έδιναν κάποια συνήθεια της οντότητας ως εξήγηση της ύπαρξης της ή ακόμα δεν έδιναν καμία εξήγηση. Τα ευρήματα επιβεβαιώνουν αυτά του πρώτου πειραματικού έργου σύμφωνα με τα οποία η μαρτυρία των άλλων συγκαταλέγεται στα βασικά κριτήρια για τη διάκριση πραγματικού και μη πραγματικού. Οι πεποιθήσεις των άλλων για την ύπαρξη μιας οντότητας ενισχύουν την πεποίθηση των παιδιών σχετικά με την ύπαρξη της ακόμη και αν τα ίδια δεν είχαν προσωπική επαφή με αυτή.

Αντίστοιχη μελέτη πραγματοποίησαν οι Guerrero et al., (2010). Η μεθοδολογική διαδικασία ήταν πανομοιότυπη με αυτή των Harris et al. (2006) με τη μόνη διαφορά στα είδη των οντοτήτων που χρησιμοποιήθηκαν. Συγκεκριμένα, παιδιά ηλικίας 4-6 και 7-9 ετών κλήθηκαν να απαντήσουν σχετικά με την ύπαρξη τριών τύπων οντοτήτων (επιστημονικά στοιχεία, οντότητες με υπερφυσικές δυνάμεις που έχουν παρουσιαστεί από άλλους και οντότητες των οποίων η ύπαρξη είναι αμφίβολη). Εφόσον τα παιδιά δήλωσαν το βαθμό βεβαιότητας τους για την πραγματική υπόσταση της κάθε οντότητας στη συνέχεια ρωτήθηκαν για την άποψη των άλλων σχετικά με αυτές αλλά και για τις γνώσεις τους σχετικά με την εξωτερική εμφάνιση των οντοτήτων. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, τα παιδιά έτειναν να πιστεύουν περισσότερο σε οντότητες με υπερφυσικές δυνάμεις και σε επιστημονικά στοιχεία παρά σε οντότητες των οποίων η ύπαρξη είναι αμφίβολη (π.χ. γοργόνες). Αναφορικά με τις εξηγήσεις των παιδιών αυτές διαφοροποιούνταν ανάλογα με τον τύπο της οντότητας. Οι εξηγήσεις προσωπικής επαφής με την οντότητα δόθηκαν

κυρίως για τις οντότητές των οποίων η ύπαρξη είναι αμφίβολη ενώ αντίθετα για την ύπαρξη των επιστημονικών στοιχείων και των οντοτήτων με υπερφυσικές δυνάμεις των οποίων η ύπαρξη προωθείται από το περιβάλλον τα παιδιά χρησιμοποίησαν αιτιώδεις γενικεύσεις.

Παρά ταύτα, τα παιδιά δε δέχονται άκριτα τις μαρτυρίες των άλλων. Αναγνωρίζουν και αξιολογούν στοιχεία της μαρτυρίας τα προκειμένου να εκτιμήσουν τη βαρύτητα της. Οι Woolley, Ma και Lopez-Mobilia (2011) εξέτασαν εάν τα παιδιά 3-9 ετών λαμβάνουν υπόψη τους τον τρόπο με τον οποίο εκφράζονται οι ενήλικες για μία οντότητα προτού να κρίνουν την ύπαρξη της ή μη. Πιο συγκεκριμένα, τα παιδιά παρακολούθησαν ταινίες μικρού μήκους με δυο γυναίκες να συνομιλούν για πραγματικές οντότητες, οι οποίες προέκυψαν έπειτα από προ- έρευνα ώστε να εξασφαλιστεί ότι είναι άγνωστες στα παιδιά. Η συνομιλία των δυο γυναικών παρείχε τριών ειδών στοιχεία: ρητή άρνηση της ύπαρξης της οντότητας (π.χ. δεν υπάρχει η θαλάσσια αγελάδα), ρητή επιβεβαίωση της ύπαρξης της οντότητας (π.χ. πιστεύω στον θαλάσσια αγελάδα), και έμμεση νύξη για την πραγματική υπόσταση της οντότητας (π.χ. Το καλοκαίρι είδα ένα μωρό θαλάσσιας αγελάδας, άνθρωποι προστάτευαν αυτό το είδος ζώων). Τα αποτελέσματα αποκάλυψαν πως η ηλικία σχετίζεται με την ανίχνευση λεπτομερειών στην διατύπωση των δηλώσεων σχετικά με την ύπαρξη μιας οντότητας. Τα μεγαλύτερα παιδιά είναι σε θέση να κατανοήσουν πως η πίστη σε μια οντότητα δεν είναι ισχυρό αποδεικτικό στοιχείο. Από την ηλικία 5 ετών τα παιδιά κάνουν χρήση των στοιχείων μια συνομιλίας προκειμένου να αποφασίσουν ενώ όχι νωρίτερα από τα 9 έτη τους αρχίζουν να αμφισβητούν την ύπαρξη οντοτήτων που ξεκάθαρα έχει υποστηριχθεί στα πλαίσια μιας συζήτησής.

Τη χρήση μιας μαρτυρίας ως απόδειξη προκειμένου να αποφασίσουν τα παιδιά σχετικά με την ύπαρξη μιας οντότητας έχει μελετηθεί και από τους Tullos, Woolley και Ikreme (2009; όπως αναφ. στο Tullos, 2009). Στην συγκεκριμένη έρευνα παρουσιάστηκαν στα παιδιά έξι νέες οντότητες για τις οποίες έπρεπε να αποφασίσουν εάν είναι πραγματικές ή φανταστικές. Τα παιδιά προτού απαντήσουν παρακολούθησαν μια ταινία μικρού μήκους με τη συνομιλία ενός παιδιού και ενός ενήλικα οι οποίοι είτε εξέφραζαν αντίθετες απόψεις σχετικά με την υπόσταση της οντότητας προβάλλοντας ο καθείς ένα επιχειρήμα, είτε συμφωνούσαν πως δεν υπάρχει, είτε συμφωνούσαν πως υπάρχει. Τα αποτελέσματα έδειξαν πως τα παιδιά στηρίζονται στη μαρτυρία των άλλων όταν πρόκειται να αποφασίσουν για την ύπαρξη οντοτήτων που είναι τελείως άγνωστες σε αυτά. Μάλιστα, όταν υπάρχει συναίνεση μεταξύ των πληροφοριοδοτών, αυτή λαμβάνεται υπόψη κατά τη λήψη της απόφασης τους ισχυροποιώντας τις πεποιθήσεις τους.

Η έρευνα των Tullos, Woolley και Ikreme (2009; όπως αναφ. στο Tullos, 2009) θέτει επιπρόσθετα το ζήτημα των χαρακτηριστικών των πληροφοριοδοτών καθώς διαφοροποιεί τους πληροφοριοδότες ηλικιακά. Αν και στην εν λόγω μελέτη τα παιδιά δεν προτίμησαν τους ενήλικες ως πληροφοριοδότες έναντι των ανηλίκων η έρευνα των Gilpin and Woolley (2012; όπως αναφ. στο Woolley & Cornelius, 2013) κατέληξε σε διαφορετικά αποτελέσματα. Συγκεκριμένα, παρουσίασαν σε παιδιά 4-8 ετών μια σειρά από ονόματα αγνώστων ζώων και ζήτησαν από αυτά να βρουν εάν είναι υπαρκτά ή όχι. Τα παιδιά μπορούσαν να επιλέξουν ως πληροφοριοδότη έναν ενήλικα ή ένα παιδί. Τα παιδιά μικρότερης ηλικίας επέλεξαν κατά τύχη την πηγή πληροφόρησης τους αντίθετα τα παιδιά ηλικίας 6-8 ετών επέλεξαν τον ενήλικα προκειμένου να μάθουν για το αν οι νέες οντότητες είναι αληθινές ή όχι.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, προκύπτει το ερώτημα αν υπάρχουν άλλα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του πληροφοριοδότη που ασκούν επίδραση στις αποφάσεις των παιδιών για την ύπαρξης μιας οντότητας. Όπως είδαμε στο κεφάλαιο 1, μεγάλο μέρος της βιβλιογραφίας εξετάζει το ζήτημα των χαρακτηριστικών των πηγών πληροφόρησης στις πεποιθήσεις και στη λήψη αποφάσεων των παιδιών γενικότερα. Ωστόσο στο ζήτημα της διάκρισης πραγματικού και φανταστικού και η σημασία των χαρακτηριστικών των πηγών πληροφόρησής δεν έχει μελετηθεί επαρκώς. Η παρούσα έρευνα επιχειρεί να καλύψει αυτό το κενό.

Κεφάλαιο 3: Η Παρούσα Έρευνα

Οι έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί μέχρι σήμερα έχουν δείξει τη σαφή επίδραση των χαρακτηριστικών των πηγών πληροφόρησης στη διαδικασία λήψης αποφάσεων από τα παιδιά. Η στάση των παιδιών απέναντι στους πληροφοριοδότες και στις πληροφορίες που αυτοί παρέχουν διαφοροποιείται ανάλογα με τα χαρακτηριστικά τους. Τα παιδιά αξιολογούν κριτικά τις εισερχόμενες πληροφορίες λαμβάνοντας υπόψη την πηγή από όπου προέρχονται και καθίστανται ενεργητικοί αποδέκτες πληροφοριών που διαθέτουν κριτική σκέψη.

Βέβαια, στις περισσότερες μελέτες που εξετάζουν την κριτική στάση των παιδιών, τα παιδιά κυρίως μαθαίνουν τις ονομασίες νέων αντικειμένων, τη θέση αντικειμένων ή το περιεχόμενο κάποιων κουτιών. Ειδικότερα, τα παιδιά έρχονται αντιμέτωπα με αντικρουόμενες πληροφορίες -αναφορικά με το πού βρίσκεται ένα αντικείμενο, ποιο είναι το όνομα ενός αγνώστου αντικειμένου ή ακόμη σχετικά με το τι περιέχει ένα κουτί- προκειμένου να εξακριβωθεί εάν διαθέτουν κριτική σκέψη και λαμβάνουν υπόψη τα χαρακτηριστικά των πηγών πληροφόρησης από όπου προέρχονται οι εκάστοτε πληροφορίες. Ωστόσο, η κριτική διάθεση των παιδιών απέναντι σε ισχυρισμούς πληροφοριοδοτών για το τι υπάρχει στον κόσμο και τι όχι δεν έχει μελετηθεί διόλου. Όπως είδαμε στο κεφάλαιο 2, η διάκριση πραγματικότητας φαντασίας αποτελεί ένα καινούριο ερευνητικό πεδίο που τα τελευταία χρόνια έχει συγκεντρώσει το επιστημονικό ενδιαφέρον και παρότι έχουν εξεταστεί διάφοροι παράγοντες που επιδρούν στις αποφάσεις των παιδιών περί του τι είναι πραγματικό και τι φανταστικό ο ρόλος των χαρακτηριστικών των πληροφοριοδοτών δεν έχει μελετηθεί.

Η παρούσα έρευνα, επιχειρεί να γεφυρώσει αυτό το χάσμα που εντοπίστηκε ανάμεσα στις δύο ερευνητικές περιοχές -αυτή της κριτικής στάσης των παιδιών απέναντι στις πληροφορίες με βάση τα χαρακτηριστικά των πληροφοριοδοτών και στη διάκριση μεταξύ πραγματικού και φανταστικού. Τα παιδιά οικοδομούν τον κόσμο τους μέσα από τις πηγές πληροφόρησης και μαθαίνουν τι και πως υπάρχει σε αυτόν. Επομένως, καθίσταται σημαντικό να ελεγχθεί αν τα παιδιά δέχονται άκριτα τις πληροφορίες που προσφέρονται από τους πληροφοριοδότες σχετικά με το τι υπάρχει σε αυτόν. Η παρούσα έρευνα επιχειρεί να διερευνήσει το ρόλο των χαρακτηριστικών των πληροφοριοδοτών- της ειδημοσύνης και της πρόθεσης για ειλικρινή πληροφόρηση- στις αποφάσεις των παιδιών για το τι είναι πραγματικό και τι φανταστικό φιλοδοξώντας να αποτελέσει την αφετηρία και το ερέθισμα για περαιτέρω εξέταση των χαρακτηριστικών των πηγών πληροφόρησης στη διάκριση πραγματικότητας και φαντασίας.

Γιατί επιλέχθηκαν η ειδημοσύνη και η πρόθεση για ειλικρίνεια; Όπως προέκυψε από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση, η ειδημοσύνη του πληροφοριοδότη και οι προθέσεις του για αληθή πληροφόρηση είναι βαρύτερης σημασίας στη διαδικασία λήψης αποφάσεων των παιδιών. Τα δυο αυτά χαρακτηριστικά-η ειδημοσύνη και η πρόθεση για ειλικρίνεια- λειτουργούν καθοριστικά και επηρεάζουν τις αντιλήψεις και το σύστημα πεποιθήσεων των παιδιών. Πράγματι, τα παιδιά είναι σε θέση να αναγνωρίζουν το πεδίο ειδημοσύνης κάθε πληροφοριοδότη και επιλέγουν αυτόν με την αντίστοιχη εμπειρογνωμοσύνη προκειμένου να αντλήσουν πληροφορίες (π.χ. Lutz & Keil, 2002. Danovitch & Keil, 2004. Danovitch & Keil, 2007. Landrum et al., 2013. Koenig & Jaswal, 2011. Aguiar, Stoess & Taylor, 2012. Boseovski & Thurman, 2014) καθώς επίσης αναγνωρίζουν και εμπιστεύονται τον

πληροφοριοδότη που προτίθεται να πει την αλήθεια (Vanderbilt et al., 2011. Mascaro & Sperber, 2009. Heyman et al., 2013). Συμβαίνει όμως το ίδιο και σε ζητήματα οντολογικής φύσεως; Τα παιδιά θεωρούν σημαντικούς τους ισχυρισμούς ενός ειδήμονα πληροφοριοδότη σχετικά με το τι υπάρχει στον κόσμο και τι όχι; Ενός πληροφοριοδότη που προτίθεται να τα εξαπατήσει ή να τους πει την αλήθεια;

Η παρούσα μελέτη περιλαμβάνει δύο πειραματικά έργα τα οποία αντιστοίχως επιδιώκουν να εξετάσουν 1) εάν τα παιδιά, ηλικίας 5-7 ετών, όταν πρόκειται να αποφασίσουν για την ύπαρξη μιας οντότητας- άγνωστης σε αυτά- λαμβάνουν υπόψη τους την ειδημοσύνη του πληροφοριοδότη και υιοθετούν την άποψη του, και 2) εάν τα παιδιά 5-7 ετών, όταν πρόκειται να αποφασίσουν για την ύπαρξη μιας οντότητας- και πάλι άγνωστης προς αυτά- λαμβάνουν υπόψη τους την ειλικρίνεια του πληροφοριοδότη και τη πρόθεση του επομένως να παρέχει αληθείς πληροφορίες και υιοθετούν την άποψη του. Στον παρακάτω Πίνακα περιγράφονται σχηματικά οι στόχοι, οι συμμετέχοντες και τα πειραματικά έργα κάθε πειράματος.

Εικόνα 1. Σχηματική περιγραφή των δύο πειραμάτων

Κεφάλαιο 4: Η Επιλογή Πληροφοριότητα με Κριτήριο την Ειδημοσύνη

4.1 Στόχος και Ερευνητικά Ερωτήματα

Στόχος του πρώτου πειράματος ήταν να εξετάσει εάν τα παιδιά λαμβάνουν υπόψη την ειδημοσύνη ενός πληροφοριοδότη προκειμένου να αποφασίσουν τι είναι πραγματικό και τι είναι φανταστικό. Τα ερευνητικά ερωτήματα ήταν τα εξής:

1. Όταν τα παιδιά ηλικίας 5, 6 και 7 ετών έρχονται αντιμέτωπα με τους αντίθετους ισχυρισμούς δύο πληροφοριοδοτών σχετικά με την ύπαρξη μιας άγνωστης οντότητας λαμβάνουν υπόψη την ειδημοσύνη τους;
2. Οι αποφάσεις των παιδιών αναφορικά με την φανταστική ή μη υπόσταση μιας οντότητας διαφοροποιούνται ανάλογα με τη φύση της, δηλαδή με το αν είναι πραγματική ή φανταστική;
3. Οι αποφάσεις των παιδιών αναφορικά με την ύπαρξη μιας οντότητας διαφοροποιούνται ανάλογα με τους ισχυρισμούς του ειδήμονα πληροφοριοδότη, δηλαδή με το αν ισχυρίζεται πως η οντότητα είναι πραγματική ή φανταστική;

Με βάση τα ευρήματα προηγούμενων ερευνών που μελέτησαν την επίδραση της ειδημοσύνης σε διάφορους τομείς πληροφόρησης (π.χ., Lutz & Keil, 2002. Danovitch & Keil, 2004. Danovitch & Keil, 2007), αναμενόταν ότι και στην πληροφόρηση που αφορά στην πραγματική vs. φανταστική φύση μιας οντότητας η ηλικία θα επιδρά

σημαντικά στην κριτική στάση των παιδιών απέναντι στους ισχυρισμούς ενός ειδήμονα πληροφοριοδότη.

4.2 Μέθοδος

4.2.1. Συμμετέχοντες

Στην έρευνα έλαβαν μέρος συνολικά 120 παιδιά με μέσο όρο ηλικίας 6,7 έτη (T.A=0,96). Τα μισά παιδιά του δείγματος ήταν αγόρια και τα υπόλοιπα μισά κορίτσια. Όσον αφορά την εθνικότητα των παιδιών προκύπτει ότι το 88,3% ήταν ελληνικής εθνικότητας και το 11,7% άλλης εθνικότητας της αλλοδαπής, Τα παιδιά ταξινομήθηκαν σε τρεις ομάδες βάσει ηλικίας και τάξης: α) 40 παιδιά 5-χρονα που φοιτούσαν στο νηπιαγωγείο (M.O= 5,5, εύρος= 5:0-5:9) εκ των οποίων 20 ήταν αγόρια και 20 κορίτσια β) 40 παιδιά 6-χρονα που φοιτούσαν στην Α' τάξη δημοτικού (M.O=6,7 εύρος=6:5-7:0), 20 αγόρια και 20 κορίτσια και γ) 40 παιδιά 7-χρονα που φοιτούσαν στη Β' τάξη δημοτικού (M.O= 7,8, εύρος=7:4- 8:1) 20 αγόρια και 20 κορίτσια.

4.2.2 Διαδικασία

Αρχικά, πραγματοποιήθηκαν συναντήσεις με τους διευθυντές των σχολείων προκειμένου να ενημερωθούν για το σκοπό της έρευνας και να εξασφαλιστεί η άδεια πρόσβασης στα σχολεία. Επιπλέον κατά τις συναντήσεις δόθηκε στους διευθυντές ενημερωτική επιστολή (Παράρτημα 1) που απευθυνόταν στους γονείς προκειμένου να τη διανείμουν σε αυτούς και να λάβουν τη συγκατάθεση τους για τη συμμετοχή των παιδιών τους στην έρευνα.

Η έρευνα που πραγματοποιήθηκε τον Μάιο και τον Ιούνιο του 2015. Η ερευνήτρια είχε μία συνάντηση με το κάθε παιδί διάρκειας περίπου 30 λεπτών. Στη

συνάντηση τα παιδιά υποβλήθηκαν στο έργο Διάκρισης Πραγματικών-Φανταστικών Οντοτήτων. Η συνάντηση έγινε σε ατομικό επίπεδο σε μία ήσυχη αίθουσα των σχολείων. Στο τέλος της συνάντησης τα παιδιά πήραν ένα ζαχαρωτό.

4.2.3 Πειραματικό έργο

4.2.3.1. Υλικά

Τα ερεθίσματα που χρησιμοποιήθηκαν ήταν 28 καρτέλες που απεικόνιζαν πραγματικές και φανταστικές οντότητες (παραδείγματα των οντοτήτων παρατίθενται στο Παράρτημα 3). Στη φάση εξοικείωσης χρησιμοποιήθηκαν δύο καρτέλες που απεικόνιζαν ένα πραγματικό ζώο και ένα πραγματικό αντικείμενο και δύο καρτέλες που απεικόνιζαν ένα φανταστικό ζώο και ένα φανταστικό αντικείμενο. Κατά τη φάση εξέτασης, χρησιμοποιήθηκαν καρτέλες δώδεκα πραγματικών οντοτήτων εκ των οποίων οκτώ ήταν ζώα και τέσσερις αντικείμενα. Το ίδιο ίσχυσε για τις δώδεκα φανταστικές οντότητες εκ των οποίων οκτώ ήταν φανταστικά ζώα και τέσσερα φανταστικά αντικείμενα. Οι πραγματικές οντότητες ήταν πραγματικά ζώα και αντικείμενα ενώ οι φανταστικές οντότητες δημιουργήθηκαν από πραγματικές οντότητες που εντοπίστηκαν στο διαδίκτυο. Οι καρτέλες είχαν μέγεθος 17x13εκ. και οι οντότητες (ίδιου μεγέθους), με διάταξη στο κέντρο, ήταν μαύρες σε λευκό φόντο ώστε να μην υπάρξει επίδραση του χρώματος στις αποφάσεις των παιδιών². Οι οντότητες παρουσιάστηκαν επίσης με την ίδια μορφή στο κέντρο της οθόνης ενός ηλεκτρονικού υπολογιστή. Υπήρξαν επίσης ταινίες μικρού μήκους με τους δύο πληροφοριοδότες να προβαίνουν στους ισχυρισμούς τους. Οι πληροφοριοδότες ήταν γυναίκες-η επιλογή του φύλου ήταν τυχαία καθώς το φύλο

² Σύμφωνα με το γενικό μοντέλο της ψυχολογίας του χρώματος, το χρώμα ασκεί επιρροή αυτόματα και επηρεάζει τη διαδικασία αξιολόγησης (Whitfield, & Wiltshire, 1990)

των πληροφοριοδοτών δεν έχει βρεθεί να σχετίζεται με την εμπιστοσύνη των παιδιών προς αυτούς (Shenouda και Danovitch, 2013. Lane και Harris, 2015)-φορούσαν ίδιο χρώμα μπλούζας και οι ταινίες μικρού μήκους ήταν μαγνητοσκοπημένες στο ίδιο φόντο (τοίχο). Οι ταινίες είχαν διάρκεια περίπου 5 δευτερολέπτων και προβάλλονταν μέσω του ηλεκτρονικού υπολογιστή. Τέλος υπήρχαν δύο κουτιά ίδιου μεγέθους (24x24x16) και διαφορετικού χρώματος (μπλε και κόκκινο) όπου τα παιδιά θα τοποθετούσαν τις καρτέλες με τις οντότητες.

4.2.3.2 Έργο Διάκρισης Πραγματικών- Φανταστικών Οντοτήτων

Αρχικά, διερευνήθηκε η κατανόηση των όρων «πραγματικό» και «φανταστικό» από μέρος των παιδιών και δόθηκαν επεξηγήσεις ώστε να διασφαλιστεί η σωστή χρήση τους κατά τη διαδικασία. Συγκεκριμένα, η ερευνήτρια έλεγε:

Πριν ξεκινήσουμε θα σου κάνω μερικές ερωτήσεις. Θέλω να σε ρωτήσω για πράγματα που είναι πραγματικά και φανταστικά. Πες μου ξέρεις τι εννοούμε όταν λέμε ότι κάτι είναι πραγματικό;

Αν το παιδί απαντούσε θετικά τότε η ερευνήτρια του ζητούσε περισσότερες εξηγήσεις και να δώσει ένα παράδειγμα.

Τι εννοούμε όταν λέμε ότι κάτι είναι πραγματικό; Δώσε μου ένα παράδειγμα.

Σε κάθε περίπτωση, είτε το παιδί γνώριζε τη σημασία του όρου είτε όχι, η ερευνήτρια έδινε περαιτέρω εξηγήσεις. Συγκεκριμένα κοινοποιούσε στα παιδιά πως πραγματικά είναι αυτά που υπάρχουν στον κόσμο και είναι αληθινά, όχι ψεύτικα και έδινε ένα

παράδειγμα, τη γάτα η οποία απεικονιζόταν σε μια από τις καρτέλες. Έπειτα το παιδί ερωτώταν για τη σημασία του όρου «φανταστικό»:

Τώρα πες μου ξέρεις τι εννοούμε όταν λέμε ότι κάτι είναι φανταστικό;

Αν το παιδί απαντούσε θετικά τότε η ερευνήτρια του ζητούσε περισσότερες εξηγήσεις και να δώσει ένα παράδειγμα:

Τι εννοούμε όταν λέμε ότι κάτι είναι φανταστικό; Δώσε μου ένα παράδειγμα.

Και πάλι η ερευνήτρια, σε κάθε περίπτωση, εξηγούσε στο παιδί πως φανταστικά είναι αυτά που δεν υπάρχουν και είναι ψεύτικα. Δεν είναι αληθινά. Ακολούθως έδινε ένα παράδειγμα, ένα σκυλί με πολλά πόδια που απεικονιζόταν σε μια άλλη καρτέλα.

Φάση εξοικείωσης. Προκειμένου να διασφαλιστεί η κατανόηση της διαδικασίας, διενεργήθηκε μια φάση εξοικείωσης. Η ερευνήτρια, σε αυτή τη φάση, έδειχνε στα παιδιά καρτέλες στις οποίες απεικονίζονταν οικεία ζώα και αντικείμενα και ζητούσε από τα παιδιά να αποφασίσουν αν είναι πραγματικά ή φανταστικά και να βάλουν τη καθεμιά από τις καρτέλες σε ένα από τα δύο κουτιά που τους παρουσίασε. Αναλυτικότερα ανέφερε:

Τώρα, θα σου δείξω εικόνες με ζώα και πράγματα που γνωρίζεις. Κάποιες από τις εικόνες δείχνουν κάτι πραγματικό και κάποιες δείχνουν κάτι φανταστικό. Κοίτα εδώ έχω δύο κουτιά. Ένα μπλε και ένα κόκκινο κουτί. Άκου προσεκτικά! Στο μπλε κουτί θα βάζουμε τις εικόνες που δείχνουν κάτι πραγματικό. Στο κόκκινο κουτί θα βάζουμε τις εικόνες που δείχνουν κάτι φανταστικό. Ας κάνουμε μια δοκιμή!

Η ερευνήτρια έδειχνε στα παιδιά τα δύο κουτιά, τα οποία είχαν μια σχισμή στο πάνω μέρος ώστε τα παιδιά να βάζουν μέσα τις καρτέλες με τις οντότητες.

Λοιπόν, κοίτα αυτή την εικόνα στον υπολογιστή!

Στην οθόνη του υπολογιστή εμφανιζόταν μια εικόνα όπου απεικονιζόταν μια μπάλα.

Πες μου ξέρεις τι είναι αυτό;

Η ερώτηση γινόταν ώστε να μάθει η ερευνήτρια εάν η οντότητα είναι γνωστή στο παιδί. Εάν το παιδί δε γνώριζε την οντότητα, τότε παρουσιαζόταν μία άλλη εικόνα με μία γνωστή οντότητα.

Ωραία!. Κοίτα εδώ έχω την εικόνα της. Τώρα θέλω να μου κάνεις το εξής. Θέλω να αποφασίσεις αν είναι πραγματική ή φανταστική. Είπαμε όλα τα πραγματικά πράγματα τα βάζουμε στο μπλε κουτί και όλα τα φανταστικά στο κόκκινο κουτί: Η μπάλα είναι πραγματική ή φανταστική; Ωραία! Άρα σε ποιο κουτί θα βάλουμε την εικόνα; Πολύ καλά!

Η ίδια διαδικασία ακολουθήθηκε για τρεις ακόμα εικόνες. Συνολικά, στις εικόνες απεικονίζονταν δύο οικείες πραγματικές οντότητες (γάτα, μπάλα)- και δύο οικείες φανταστικές οντότητες (σκύλος με πολλά πόδια, μαγικό λυχνάρι). Εναλλακτικά, σε περίπτωση που το παιδί δε γνώριζε κάποιες από αυτές θα παρουσιάζονταν άλλες αντίστοιχες οντότητες. Στο πίσω μέρος κάθε εικόνας αναγραφόταν ο κωδικός αριθμός κάθε οντότητας (Pct1, Pct2, κ.ο.κ), ο οποίος καταγραφόταν στο φύλλο απαντήσεων (Παράρτημα 2).

Φάση εξέτασης. Κατά τη φάση εξέτασης χρησιμοποιήθηκαν οι καρτέλες όπου απεικόνιζαν άγνωστες οντότητες, πραγματικές και φανταστικές. Οι συνολικά 24 οντότητες της φάσης εξέτασης κατανεμήθηκαν ισάριθμα σε τέσσερις

διαφορετικές συνθήκες, που αφορούσαν τη συμφωνία ή τη διαφωνία των πληροφοριοδοτών. Αναλυτική περιγραφή των τεσσάρων συνθηκών και των οντοτήτων παρατίθενται στον Πίνακα 1.

Πίνακας 1. Παρουσίαση των συνθηκών διαφωνίας/ συμφωνίας των πληροφοριοδοτών και των οντοτήτων του 1^{ου} Πειράματος

Συνθήκες συμφωνίας/διαφωνίας πληροφοριοδοτών		
	Πραγματικές οντότητες	Φανταστικές οντότητες
<p>Διαφωνία πληροφοριοδοτών</p> <p>Ο ειδήμονας ισχυρίζεται πως οι οντότητες είναι πραγματικές, ο ειδήμονας σε άλλο πεδίο γνώσεων ισχυρίζεται πως είναι φανταστικές</p>	<p>Ζώα: Φούσκα, Ψάρι ζελές</p> <p>Αντικείμενο: Παλιό Οδοντιατρικό εργαλείο</p>	<p>Ζώα: Κουνέλι/πάπια Πουλί/ποντίκι</p> <p>Αντικείμενο: Βρύση/ πορτοκάλι</p>
<p>Διαφωνία πληροφοριοδοτών</p> <p>Ο ειδήμονας ισχυρίζεται πως οι οντότητες είναι φανταστικές, ο ειδήμονας σε άλλο πεδίο γνώσεων ισχυρίζεται πως είναι πραγματικές</p>	<p>Ζώα: Παγκολίνος, Μπλε δράκος</p> <p>Αντικείμενο: Μηχανισμός</p>	<p>Ζώα: Αρνί με δυο πόδια, Ρινόκερος/κόκορας</p> <p>Αντικείμενο: Μπουκάλι χωρίς στόμιο</p>
<p>Συμφωνία πληροφοριοδοτών</p> <p>Και οι δύο πληροφοριοδότες ισχυρίζονται πως οι οντότητες είναι πραγματικές</p>	<p>Ζώα: Έχιδνα Τάπιρος</p> <p>Αντικείμενο: Ανέμη</p>	<p>Ζώα: Σκύλος/κότα</p> <p>Πουλί/σκίουρος</p> <p>Αντικείμενο: τρίφτης χωρίς τρύπες</p>
<p>Συμφωνία πληροφοριοδοτών</p> <p>Και οι δύο πληροφοριοδότες ισχυρίζονται πως οι οντότητες είναι φανταστικές</p>	<p>Ζώα: Σκώρος Βενεζουέλας σκαντζόχοιρος</p> <p>Αντικείμενο: Παλιό εργαλείο</p>	<p>Ζώα: Σκύλος/πουλί Ελέφαντας/αράχνη</p> <p>Αντικείμενο: Πέτρινες σαγιονάρες</p>

Αρχικά, κάθε παιδί ενημερωνόταν από την ερευνήτρια πως θα ακολουθηθεί η ίδια διαδικασία με κάποιες νέες οντότητες:

Πολύ καλά! Τώρα, θα σου δείξω κάποιες εικόνες που δείχνουν ζώα και πράγματα τα οποία δεν έχεις ξαναδεί. Κάποιες από τις εικόνες δείχνουν κάτι πραγματικό και κάποιες δείχνουν κάτι φανταστικό, εσύ πρέπει να αποφασίσεις σε ποιο κουτί πρέπει να βάλουμε την κάθε εικόνα.

Τα παιδιά επιπλέον πληροφορούνταν πως θα λάμβαναν τη βοήθεια κάποιων πληροφοριοδοτών ώστε να αποφασίσουν:

Πριν αποφασίσεις αν αυτό που δείχνει η εικόνα είναι πραγματικό ή φανταστικό θέλω να ακούσεις δύο κυρίες που θα σου πουν κάποια πράγματα για τις εικόνες αυτές. Εντάξει;

Στην οθόνη του υπολογιστή εμφανίζονταν οι φωτογραφίες δύο γυναικών- μια στα αριστερά και μία στα δεξιά- και τις οποίες σύστηνέ η ερευνήτρια στα παιδιά.

Αυτή εδώ είναι η Χριστίνα και αυτή εδώ είναι η Κωνσταντίνα. Η Χριστίνα είναι ειδική, έχει διαβάσει πολλά βιβλία και η δουλειά της είναι να παρατηρεί και να βρίσκει τι είναι πραγματικό και τι είναι φανταστικό. Η Χριστίνα, λοιπόν, ξέρει τι είναι πραγματικό και υπάρχει αληθινά στον κόσμο όπως ξέρει και τι είναι φανταστικό και δεν υπάρχει. Η Κωνσταντίνα είναι κι αυτή ειδική, έχει διαβάσει πολλά βιβλία και δουλειά της είναι να παρατηρεί και να βρίσκει τι είναι παλιό και τι είναι καινούργιο. Η Κωνσταντίνα, λοιπόν, ξέρει τι είναι παλιό και τι είναι καινούριο.

Κάθε παιδί μετά το τέλος της παρουσίασης των πληροφοριοδοτών ρωτήθηκε εάν θυμάται τι δουλειά που κάνει η κάθε γυναίκα ώστε να διασφαλιστεί ότι έδωσαν προσοχή και θυμούνται την ειδημοσύνη τους. Έπειτα, εμφανίστηκε μια εικόνα στον υπολογιστή με μια οντότητα.

Ωραία! Κοίτα αυτή την εικόνα στον υπολογιστή! Ξέρεις τι είναι αυτό;

Αν το παιδί γνώριζε την οντότητα που εικονιζόταν τότε η οντότητα εξαιρούταν από τη διαδικασία και στη θέση της έμπαινε μία άλλη. Έπειτα, η ερευνήτρια έδινε την καρτέλα με την οντότητα στο παιδί:

Κοίτα εδώ έχω την εικόνα! Θέλω να ακούσεις προσεκτικά τι έχουν να σου πουν γι' αυτήν η Χριστίνα και η Κωνσταντίνα και μετά να βάλεις την εικόνα στο κουτί που πιστεύεις ότι ανήκει.

Ακολουθούσαν οι προβολές των ταινιών μικρού μήκους (με τυχαία σειρά κάθε φορά) στις οποίες οι δύο πληροφοριοδότες μιλούσαν για την οντότητα και ισχυρίζονταν την πραγματική ή φανταστική υπόσταση της. Τέλος η ερευνήτρια ζητούσε από το παιδί να αποφασίσει αν η οντότητα είναι πραγματική ή φανταστική και να τοποθετήσει την εικόνα στο αντίστοιχο κουτί.

4.3 Αποτελέσματα

4.3.1 Κατανόηση της Ειδημοσύνης των δύο Πληροφοριοδοτών από τα Παιδιά

Τα παιδιά όλων των ηλικιακών ομάδων απάντησαν σωστά στις ερωτήσεις κατανόησης που αφορούσαν το πεδίο ειδημοσύνης των δύο πληροφοριοδοτών που

παρουσιάστηκαν από την ερευνήτρια. Συγκεκριμένα, όλα τα παιδιά απάντησαν σωστά στην ερώτηση «*Τι δουλειά κάνει η Χριστίνα;*» και στην ερώτηση «*Τι δουλειά κάνει η Κωνσταντίνα;*» (με τα ποσοστά των ορθών απαντήσεων να φτάνουν το 100% και στις δύο ερωτήσεις), οδηγώντας στο συμπέρασμα πως όλοι συμμετέχοντες κατανόησαν την διαφορετική εξειδίκευση (και άρα ειδημοσύνη) των δυο πληροφοριοδοτών.

4.3.2 Πρώτο, 2^ο και 3^ο Ερευνητικό Ερώτημα

Η ανάλυση επικεντρώθηκε στον αν τα παιδιά συμφωνούν ή διαφωνούν με τον πληροφοριοδότη που είναι ειδήμονας στο πραγματικό και φανταστικό (Π/Φ). Επίσης, εξέτασε αν ο ισχυρισμός στον οποίο προβαίνει ο ειδήμονας στο Π/Φ και η φύση της οντότητας επηρεάζουν τη συμφωνία των παιδιών με αυτόν. Τέλος, εξετάστηκε αν η ηλικιακή ομάδα διαφοροποιεί τα επίπεδα συμφωνίας των παιδιών με τον πληροφοριοδότη που είναι ειδήμονας σε Π/Φ οντότητες.

Προς διερεύνηση αυτού του ερωτήματος αρχικά πραγματοποιήθηκε για τη *συνθήκη διαφωνίας* των πληροφοριοδοτών μια 3 (ηλικιακές ομάδες: 5-χρονα vs. 6-χρονα vs. 7-χρονα) X2 (φύσεις οντοτήτων: πραγματική vs φανταστική) X2 (ισχυρισμούς του ειδήμονα: ο ειδήμων λέει πραγματική vs ο ειδήμων λέει φανταστική) μεικτή ανάλυση διακύμανσης με επαναλαμβανόμενες μετρήσεις στο δεύτερο και τρίτο παράγοντα. Οι μέσοι όροι βαθμολογίας των παιδιών στις συνθήκες διαφωνίας των πληροφοριοδοτών παρουσιάζονται στον Πίνακα 1 που ακολουθεί.

Πίνακας 2. Μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις (SD) της συμφωνίας των παιδιών με τον ειδήμονα σε Π/Φ οντότητες σε συνθήκες διαφωνίας με τον δεύτερο πληροφοριοδότη

Ηλικιακή ομάδα	Οντότητες	Διαφωνία πληροφοριοδοτών			
		Ο ειδήμονας λέει πραγματική		Ο ειδήμονας λέει φανταστική	
		<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
5	Πραγματική	.57	.18	2.67	.12
	Φανταστική	.37	.18	2.82	.11
6	Πραγματική	1.47	.18	2.30	.12
	Φανταστική	1.12	.18	2.35	.11
7	Πραγματική	2.35	.18	2.42	.12
	Φανταστική	2.20	.18	2.65	.11

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της ανάλυσης όταν η οντότητα είναι πραγματική και ο ειδήμονας σε Π/Φ οντότητες ισχυρίζεται πως είναι πραγματική τότε δεν παρατηρείται στατιστικά σημαντική διαφορά ($F(1,117) = .652, p > .001, \eta^2 = .006$) της επίδρασης της ειδημοσύνης στις αποφάσεις των παιδιών όπως επίσης και όταν η οντότητα είναι πραγματική και ο ειδήμονας στο Π/Φ ισχυρίζεται πως είναι φανταστική ($F(2,117) = .942, p > .001, \eta^2 = .016$).

Αντιθέτως, στις περιπτώσεις που ο ειδήμονας σε Π/Φ υποστηρίζει πως οι οντότητες είναι πραγματικές –ενώ είναι φανταστικές- υπάρχει στατιστικά σημαντική επίδραση της ειδημοσύνης, δηλαδή υψηλότερο ποσοστό συμφωνίας με

τον ειδήμονα ($F(1,117) = 80.01, p < .001, \eta^2 = .406$) όπως επίσης και στις περιπτώσεις που οι οντότητες και είναι φανταστικές και αποκαλούνται φανταστικές από τον ειδήμονα σε Π/Φ ($F(2,117) = 19.52, p < .001, \eta^2 = .250$).

Επιπρόσθετα, ο έλεγχος Scheffe έδειξε ότι η διαφορά ήταν στατιστικώς σημαντική μεταξύ των 5-χρονων και 7-χρονων παιδιών ($p < .05$), όπως επίσης και διαφορά μεταξύ των 6-χρονων και 7-χρονων παιδιών ($p < .05$), εύρημα που δηλώνει ότι η ειδημοσύνη επιδρά σε μεγαλύτερο βαθμό στα παιδιά 7 ετών σε σχέση με τα παιδιά που είναι 5 και 6 ετών. Πράγματι, παρατηρώντας προσεκτικά τους μέσους όρους που παρουσιάζονται στον Πίνακα 1, βλέπουμε πως όταν ο ειδήμονας σε Π/Φ ισχυρίζεται πως η οντότητα είναι πραγματική είτε είναι πραγματική είτε είναι φανταστική τα παιδιά δε συμφωνούν μαζί του, πάρα τούτα, η ασυμφωνία αυτή με τον ειδήμονα είναι μεγαλύτερη για τα παιδιά 5 ετών τόσο στις πραγματικές όσο και τις φανταστικές οντότητες ($M = .57$ και $.37$ αντίστοιχα) και για τα παιδιά 6 ετών ($M = 1.47$ και 1.12) ενώ αντιθέτως τα παιδιά 7 ετών φαίνεται να ενστερνίζονται την άποψη του πληροφοριοδότη που κατέχει την αντίστοιχη ειδημοσύνη ($M = 2.35$ και 2.20). Αντιθέτως, τα παιδιά όλων των ηλικιακών ομάδων συμφωνούν με τον ειδήμονα σε Π/Φ όταν αυτός υποστηρίζει πως οι οντότητες είναι φανταστικές ανεξαρτήτως της πραγματικής φύσης τους (βλ. Πίνακα 1).

Συνοψίζοντας τα αποτελέσματα έως αυτό το σημείο, παρατηρείται πως όταν ο ειδήμονας σε Π/Φ και ο δεύτερος πληροφοριοδότης διαφωνούν τα παιδιά όλων των ηλικιακών ομάδων συμφωνούν με τον ειδήμονα όταν αυτός ισχυρίζεται τη φανταστική διάσταση των οντοτήτων είτε αυτές είναι πραγματικές είτε είναι φανταστικές. Αντιθέτως όταν ο ειδήμονας σε Π/Φ ισχυρίζεται πως η οντότητα είναι πραγματική μόνο τα μεγαλύτερα παιδιά (7-χρονα) -τον εμπιστεύονται και υιοθετούν

τη στάση του. Επομένως τα μεγαλύτερα παιδιά εμπιστεύονται τον ειδήμονα πάντα ενώ τα μικρότερα παιδιά βασίζονται στον ισχυρισμό του και μόνο όταν αυτός υποστηρίζει τη φανταστική υπόσταση των οντοτήτων συμφωνούν μαζί του.

Για τη *συνθήκη συμφωνίας* των πληροφοριοδοτών πραγματοποιήθηκε επίσης μία 3 (ηλικιακές ομάδες: 5-χρονα vs. 6-χρονα vs. 7-χρονα) X2 (φύσεις οντοτήτων: πραγματική vs φανταστική) X2 (ισχυρισμούς των πληροφοριοδοτών: οι πληροφοριοδότες λένε πραγματική vs οι πληροφοριοδότες λένε φανταστική) μεικτή ανάλυση διακύμανσης με επαναλαμβανόμενες μετρήσεις στο δεύτερο και τρίτο παράγοντα. Ομοίως οι μέσοι όροι και οι τυπικές αποκλίσεις του δείγματος παρατίθενται στον Πίνακα 2 που ακολουθεί.

Πίνακας 3. Μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις (SD) της συμφωνίας των παιδιών με τους δύο πληροφοριοδότες

Ηλικιακή ομάδα	Οντότητα	Συμφωνία πληροφοριοδοτών			
		Και οι δύο λένε πραγματική		Και οι δύο λένε φανταστική	
		<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
5	Πραγματική	.62	.15	2.77	.08
	Φανταστική	.47	.16	2.70	.11
6	Πραγματική	.65	.15	2.67	.08
	Φανταστική	.70	.16	2.50	.11
7	Πραγματική	2,55	.15	2.65	.08
	Φανταστική	2.07	.16	2.75	.11

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της ανάλυσης όταν και οι δύο πληροφοριοδότες υποστηρίζουν την πραγματική υπόσταση της οντότητας και αυτή είναι πραγματική δεν υπάρχει στατιστική σημαντικότητα ($F(1,117) = 6.57, p > .001, \eta^2 = .053$) αν και η τιμή p ($= 0.012$) δεν είναι πολύ μακριά από το επίπεδο του 1%. Όταν η οντότητα είναι φανταστική και οι δύο πληροφοριοδότες υποστηρίζουν πως είναι πραγματική επίσης δεν υπάρχουν στατιστικά σημαντική επίδραση της ειδημοσύνης του πληροφοριοδότη ($F(2,117) = .594, p > .001, \eta^2 = .10$). Συγκεκριμένα, από την επισκόπηση του Πίνακα προκύπτει πως τα παιδιά 5 και 6 ετών δε συμφωνούν με τους πληροφοριοδότες όταν ισχυρίζονται πως είναι πραγματικές οι οντότητες σε αντίθεση με τα παιδιά 7 ετών που συμφωνούν με τον ειδήμονα. Το εύρημα αυτό συμφωνεί με τα ευρήματα στη συνθήκη διαφωνίας όπου και πάλι τα παιδιά 7 ετών συμφωνούσαν με τον ειδήμονα όταν ισχυριζόταν την πραγματική διάσταση των οντοτήτων ενώ τα παιδιά 5 και 6 ετών όχι.

Αναφορικά με τα αποτελέσματα στις συνθήκες όπου οι δύο πληροφοριοδότες ισχυρίζονται πως οι πραγματικές οντότητες είναι φανταστικές εντοπίζεται στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση $F(1,117) = 185.30, p < .001, \eta^2 = .613$ όπως επίσης και στις περιπτώσεις των φανταστικών οντοτήτων όπου οι δύο πληροφοριοδότες ισχυρίζονται πως είναι φανταστικές $F(2,117) = 25.95, p < .001, \eta^2 = .307$. Όπως προκύπτει και από τους μέσους όρους του Πίνακα 2 όλα τα παιδιά όλων των ηλικιακών ομάδων συμφωνούν με τους δύο πληροφοριοδότες όταν αυτοί υποστηρίζουν τη φανταστική διάσταση των οντοτήτων ανεξάρτητα από την αληθινή φύση τους (δηλαδή ανεξάρτητα από το εάν είναι πραγματικές ή φανταστικές).

4.4 Συζήτηση

Στόχος του πρώτου πειράματος ήταν να εξεταστεί εάν τα παιδιά θεωρούν την ειδημοσύνη βασικό χαρακτηριστικό όταν πρόκειται να εμπιστευτούν έναν πληροφοριοδότη για το τι είναι πραγματικό και τι όχι. Τα αποτελέσματα του Πειράματος 1 έδειξαν τα ακόλουθα. Σε ό,τι αφορά την κατανόηση εκ μέρους των παιδιών της ειδημοσύνης των πληροφοριοδοτών, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα παιδιά όλων των ηλικιακών ομάδων αντιλαμβάνονται και κατανοούν το πεδίο γνώσεων των δύο πληροφοριοδοτών. Θα αναμέναμε επομένως, βασισμένοι σε άλλες έρευνες που εξετάζουν τη διάκριση του πεδίου ειδημοσύνης των πληροφοριοδοτών από πλευράς των παιδιών (π.χ. Lutz & Keil, 2002. Danovitch & Keil, 2004), τα παιδιά να επιλέγουν και να υιοθετούν την στάση του πληροφοριοδότη με την αντίστοιχη ειδημοσύνη, δηλαδή του ειδήμονα σε Π/Φ οντότητες. Η υπόθεση αυτή δεν επαληθεύτηκε για τα παιδιά ηλικίας 5 ετών. Δηλαδή, τα αποτελέσματα μας έδειξαν πως τα μικρότερης ηλικίας παιδιά (5-χρονα) δεν εμπιστεύονται τον πληροφοριοδότη που είναι ειδήμονας σε Π/Φ οντότητες όταν πρόκειται να αποφασίσουν αν μια οντότητα είναι πραγματική ή φανταστική. Συγκεκριμένα, όταν ο ειδήμονας στο Π/Φ χαρακτήριζε τις οντότητες πραγματικές τα 5-χρονα παιδιά δεν έδιναν την ίδια απάντηση με αυτόν. Αντίθετα, μόνο όταν ο ειδήμονας στο Π/Φ χαρακτήριζε τις οντότητες φανταστικές τα 5-χρονα παιδιά τοποθετούσαν την οντότητα στο κουτί με τις φανταστικές οντότητες. Παρατηρούμε δηλαδή μια τάση των παιδιών να συμφωνούν με τον πληροφοριοδότη που είναι ειδήμονας σε Π/Φ οντότητες μόνο στη περίπτωση που ισχυρίζεται τη φανταστική διάσταση των οντοτήτων. Επιπρόσθετα, στις συνθήκες συμφωνίας των πληροφοριοδοτών όταν και οι δυο πληροφοριοδότες

χαρακτήριζαν τις οντότητες φανταστικές τα 5-χρονα παιδιά συμφωνούσαν μαζί τους αλλά όταν χαρακτήριζαν τις οντότητες πραγματικές διαφωνούσαν.

Συνοψίζοντας τα παραπάνω, η συμφωνία των παιδιών 5 ετών με τον πληροφοριοδότη που είναι ειδήμονας σε Π/Φ οντότητες φαίνεται να εξαρτάται από τον ισχυρισμό στον οποίο προβαίνει ο ίδιος. Ουσιαστικά, τα παιδιά διατηρούν και εκφράζουν τις δικές τους πεποιθήσεις και δεν λαμβάνουν υπόψη τους ισχυρισμούς κανενός πληροφοριοδότη (ειδήμονα ή μη). Όταν τα παιδιά απαντούσαν περί της φανταστικής υπόστασης μιας οντότητας δεν επρόκειτο για εμπιστοσύνη προς το πρόσωπο του πληροφοριοδότη που ήταν ειδήμονας σε Π/Φ οντότητες ή εμπιστοσύνη στους δύο πληροφοριοδότες ούτε υιοθέτηση της στάσης τους. Επρόκειτο για την πεποίθηση που διατηρούσαν τα ίδια τα παιδιά και αυτό συμπεραίνεται από το γεγονός πως ως επί των πλείστων χαρακτήρισαν όλες τις οντότητες ως φανταστικές ακόμη και όταν και οι δύο πληροφοριοδότες ισχυρίζονταν πως οι οντότητες είναι πραγματικές. Επομένως, τα παιδιά 5 ετών εμπιστεύονται τον εαυτό τους και τη δική τους κρίση περισσότερο από τον πληροφοριοδότη με την αντίστοιχη ειδημοσύνη αλλά και από τους δύο πληροφοριοδότες μαζί προκειμένου να αποφασίσουν αν μια οντότητα είναι πραγματική ή φανταστική.

Τα παραπάνω, ευκόλως θα οδηγούσαν στο συμπέρασμα πως τα 5-χρονα παιδιά δεν συμφωνούν με τον ειδήμονα σε Π/Φ οντότητες λόγω της κριτικής στάσης που τηρούν απέναντι στην ειδημοσύνη του. Τα παιδιά 5 ετών δεν αντιμετωπίζουν τον ειδήμονα ως αυθεντία, στέκονται κριτικά απέναντι του και υπό ένα βλέμμα αμφισβήτησής αξιολογούν και αποφασίζουν ανεπηρέαστα. Γιατί σαφώς οι ειδικοί δεν έχουν πάντα δίκιο και αυτό δείχνουν να το γνωρίζουν τα παιδιά ήδη από την

ηλικία 5 ετών. Θα μπορούσε πραγματικά να ισχύει μια τέτοια υπόθεση; Είναι σε θέση τα παιδιά να στέκονται κριτικά ακόμη και σε κάποιον που τους παρουσιάζεται ως ειδικός από τα πέντε τους χρόνια μόλις; Τα ευρήματα αναφορικά με τα παιδιά ηλικίας 6 και 7 ετών απορρίπτουν μια τέτοια εκδοχή.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, τα παιδιά ηλικίας 6 ετών επίσης εμπιστεύονται τον ειδήμονα σε Π/Φ οντότητες όταν ισχυρίζεται πως οι οντότητες είναι φανταστικές. Μάλιστα η ειδημοσύνη του φαίνεται να λαμβάνεται υπόψη γενικότερα από τα παιδιά 6 ετών καθώς όταν ισχυρίζεται την πραγματική υπόσταση των οντοτήτων παρατηρείται αύξηση της συμφωνίας των 6-χρονων παιδιών συγκριτικά με εκείνο των παιδιών 5 ετών ($M=2,60$ έναντι $M=0,95$ των 5-χρονων παιδιών). Επιπρόσθετα, στη συνθήκη συμφωνίας των δύο πληροφοριοδοτών, όταν και οι δυο πληροφοριοδότες ισχυρίζονται τη πραγματική διάσταση των οντοτήτων τα 6-χρονα παιδιά συμφωνούν με τον ειδήμονα περισσότερο συγκριτικά με τα μικρότερα παιδιά. Αναφορικά με τα παιδιά ηλικίας 7 ετών, βρέθηκε πως συμφωνούσαν με τον πληροφοριοδότη που ήταν ειδήμονας σε Π/Φ οντότητες ανεξαρτήτως του ισχυρισμού του (βλ. Πίνακα 1).

Παρατηρείται, επομένως, μια αναπτυξιακά μεταβαλλόμενη τάση των παιδιών να λαμβάνουν υπόψη τους τον ειδήμονα σε Π/Φ οντότητες προκειμένου να αποφασίσουν αν μια οντότητα είναι πραγματική ή φανταστική. Συγκεκριμένα, στην ηλικία των 5 ετών τα παιδιά βασίζονται στις δικές τους πεποιθήσεις και δεν λαμβάνουν υπόψη τον ειδήμονα. Στην ηλικία των 6 ετών, ο αριθμός των παιδιών που ενστερνίζονται την πεποίθηση του πληροφοριοδότη που διαθέτει την αντίστοιχη ειδημοσύνη αυξάνεται ενώ τέλος τα παιδιά 7 ετών υιοθετούν τη στάση του ειδήμονα

πληροφοριοδότη. Τι είναι αυτό που διαφοροποιεί τα μικρότερα παιδιά από τα μεγαλύτερα;

Η διαφοροποίηση αυτή ενδεχομένως οφείλεται στο γεγονός πως τα μικρά παιδιά, παρότι κατανοούσαν την ειδημοσύνη, δεν την έλαβαν υπόψη κατά τη διαδικασία λήψης της απόφασης περί της πραγματικής ή φανταστικής φύσης της οντότητας. Τα παιδιά, όπως προκύπτει από την παρούσα έρευνα άλλα και από άλλες προηγούμενες μελέτες (Koenig & Jaswal, 2011. Koenig & Harris, 2005. Landrum et al., 2013) είναι σε θέση ήδη από την ηλικία των 4 ετών να κατανοούν και να διαχωρίζουν τον τομέα εξειδίκευσης των πληροφοριοδοτών. Σύμφωνα όμως με τα ευρήματα των Danovitch και Keil (2004), η ικανότητα κατανόησης της ειδημοσύνης και η εφαρμογή της κατά την επιλογή των πληροφοριοδοτών βελτιώνεται με την πάροδο του χρόνου. Ως εκ τούτου τα μεγαλύτερα παιδιά είναι περισσότερο πιθανό να κατανοήσουν το πεδίο ειδημοσύνης των πληροφοριοδοτών και να λάβουν υπόψη τους την ειδημοσύνη αυτή κατά τη διαδικασία λήψης της απόφασης τους. Η υπόθεση αυτή ενισχύεται και από μεταγενέστερη μελέτη των Danovitch και Keil (2007). Στη μελέτη αυτή, τέθηκαν σε παιδιά προσχολικής και σχολικής ηλικίας διλήμματα ηθικού και επιστημονικού χαρακτήρα και έπρεπε να επιλέξουν μεταξύ δύο πληροφοριοδοτών/συμβούλων. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα τα μεγαλύτερα παιδιά επέλεξαν τον πληροφοριοδότη με βάση την ειδημοσύνη ενώ τα μικρότερα παιδιά που φοιτούσαν στο νηπιαγωγείο δεν έκαναν διάκριση μεταξύ των πληροφοριοδοτών και επέλεξαν τυχαία. Ωστόσο, το γεγονός πως στη παρούσα μελέτη τα μικρότερα παιδιά δε λάμβαναν υπόψη τους ούτε τη συμφωνία των δύο πληροφοριοδοτών οδηγεί στο συμπέρασμα πως δεν πρόκειται απλώς για μη κατανόηση της ειδημοσύνης ή χρήση αυτής της κατανόησης στις αποφάσεις τους. Αντιθέτως, τα μικρά παιδιά φαίνεται να

διατηρούσαν δικές τους προσδοκίες αναφορικά με την ύπαρξη των οντοτήτων και αντίθετες πληροφορίες προς αυτές τις προσδοκίες/ πεποιθήσεις δεν λαμβάνονταν υπόψη.

Μια πιθανή εξήγηση που δε λαμβάνεται υπόψη η ειδημοσύνη του πληροφοριοδότη ούτε η συμφωνία των δύο πληροφοριοδοτών αναφορικά με τη φύση της οντότητας από την πλειοψηφία των 5-χρονων παιδιών και ορισμένων 6-χρονών, με αποτέλεσμα να απαντούν βάσει δικών τους πεποιθήσεων, είναι ενδεχομένως η αίσθηση παντογνωσίας που διακατέχει τα μικρότερα παιδιά. Τα παιδιά πολύ συχνά υπερεκτιμούν τις ικανότητες τους σχετικά με το τι είναι σε θέση να γνωρίζουν και τι όχι. Ως εκ τούτου, θεωρούν πως γνωρίζουν πολλά, υπερεκτιμούν το επίπεδο γνώσεων τους και απορρίπτουν πληροφορίες που δεν συνάδουν με αυτά που πιστεύουν τα ίδια. Πολύ συχνά στη καθημερινότητα συναντάμε την παντογνωσία των παιδιών έναντι των γονέων τους. Παρότι για τα παιδιά, οι γονείς αποτελούν πρόσωπα αυθεντίας, κύρους και εξουσίας συχνά εναντιώνονται στις κρίσεις και στις συμπεριφορές στις οποίες αυτοί προβαίνουν. Για παράδειγμα, τα παιδιά αμφισβητούν τους γονείς σχετικά με το πότε είναι η σωστή ώρα για ύπνο ή ποιο είναι το καλύτερο φαγητό.

Ευρήματα αναφορικά με τη υπερεκτίμηση των προσωπικών γνώσεων στην οποία προβαίνουν τα παιδιά και την εμπιστοσύνη που δείχνουν στις δικές τους πεποιθήσεις προέρχονται από τη μελέτη των Vosniadou και Brewer (1992). Συγκεκριμένα, τα παιδιά αντιστέκονταν σε πληροφορίες που αφορούσαν το σχήμα της γης και υποστήριζαν πως είναι σφαιρικό εμμένοντας στη δική τους άποψη και προσωπική εμπειρία πως η γη είναι επίπεδη. Δεδομένα αναφορικά με τη μη αποδοχή και υιοθέτηση πληροφοριών που αντίκεινται στη δική τους προσωπική εμπειρία, στα

στερεότυπα και στις προσδοκίες των μικρών παιδιών προέρχονται και από πλήθος άλλων ερευνών (Clement, Koenig, & Harris, 2004; Jaswal, 2004. Ma & Ganea, 2010).

Στο πεδίο διάκρισης πραγματικότητας και φαντασίας τα ευρήματα επαληθεύουν τη άκαμπτη και γεμάτη αυτοπεποίθηση απορριπτική στάση που τηρούν τα μικρά παιδιά απέναντι σε πληροφορίες που δε συνάδουν με αυτά που τα ίδια πιστεύουν. Τα παιδιά έχουν σαφείς πεποιθήσεις αναφορικά με το τι μπορεί να υπάρξει και οτιδήποτε δεν εντάσσεται σε αυτή την κατηγορία ύπαρξης απορρίπτεται ως μη πραγματικό. Σύμφωνα με τους Shtulman και Carey (2007) τα μικρά παιδιά παρουσιάζουν μεγαλύτερη δυσκολία να αποδεχθούν ως αληθινά γεγονότα που δεν έχουν τα ίδια βιώσει και δεν εντάσσονται στο ρεπερτόριο των αληθινών γεγονότων που έχουν στο μυαλό τους. Για παράδειγμα τα παιδιά ηλικία 4 ετών δεν αποδέχονταν ως πραγματικό ένα απίθανο γεγονός (π.χ. να πει κάποιος χυμό κρεμμυδιού) όπως επίσης δεν αποδέχονταν ως πιθανό να συμβεί στην πραγματικότητα ένα αδύνατο γεγονός (π.χ. ένα άτομο να τρώει φως). Τα παιδιά 6 και 8 ετών χαρακτήρισαν τα μισά από το σύνολο των γεγονότων που τους παρουσιάστηκαν ως πραγματικά ενώ οι ενήλικες υποστήριξαν πως τα γεγονότα αυτά στην πραγματικότητα θα μπορούσαν να συμβούν. Η αίσθηση παντογνωσίας των παιδιών επαληθεύεται και από την έρευνα των Woolley et al. (2011), σύμφωνα με την οποία τα παιδιά απέρριπταν τη πιθανότητα ύπαρξης μίας οντότητας προβάλλοντας το επιχείρημα πως δεν υπάρχει γιατί δεν τη γνωρίζουν ή δεν την έχουν δει ποτέ τα ίδια. Επομένως τα παιδιά θεωρούν επαρκές κριτήριο τη προσωπική τους αντίληψη και γνώση ώστε να αποφασίσουν αν κάτι είναι πραγματικό ή φανταστικό και χωρίς να έχουν την παραμικρή υποψία πως ενδεχομένως η γνώση και η αντίληψη τους είναι περιορισμένες. Τα ευρήματα της παρούσας έρευνας αναφορικά με την

αίσθηση παντογνωσίας των μικρών παιδιών και της εμπιστοσύνης των μεγαλύτερων στη μαρτυρία του ειδήμονα πληροφοριοδότη επιβεβαιώνονται και από τα ευρήματα της μελέτης των Tullos και Woolley (2009). Οι ερευνητές καταλήγουν πως τα παιδιά διατηρούν συγκεκριμένες προκαταλήψεις αναφορικά με το τι είναι υπαρκτό και τι φανταστικό και είναι είτε προδιαθετημένα προς το φανταστικό είτε προς το πραγματικό. Μάλιστα, τα μικρά παιδιά δείχνουν περισσότερο σκεπτικισμό απέναντι σε δηλώσεις ή αποδεικτικά στοιχεία που δε συμφωνούν και επιβεβαιώνουν τις μεροληπτικές αυτές κρίσεις τους ενώ τα μεγαλύτερα παιδιά (6-χρονα) είναι περισσότερο δεκτικά και πρόθυμα να υπερβούν τις παγιωμένες αυτές πεποιθήσεις όταν υπάρχουν στοιχεία ή μαρτυρίες.

Συνοψίζοντας, η βιβλιογραφία δείχνει πως τα μικρά παιδιά δείχνουν σκεπτικισμό απέναντι σε δηλώσεις που εναντιώνονται στις αντιληπτικές εμπειρίες τους και στις υπάρχουσες αναπαραστάσεις που διατηρούν για τον κόσμο. Τα μικρά παιδιά εμμένουν στις δικές τους πεποιθήσεις και στέκονται κριτικά απέναντι σε αντίθετες δηλώσεις. Αντιθέτως, με την πάροδο του χρόνου τα παιδιά γίνονται καλύτερα στο να αξιολογούν τις δυνατότητες και γνώσεις τους αναγνωρίζοντας παράλληλα πως βρίσκονται στην αφετηρία και όχι στο τέλος του ταξιδιού της γνώσης κατά τη διάρκεια του οποίου θα συναντήσουν ανθρώπους που αντιλαμβάνονται και γνωρίζουν περισσότερα από τα ίδια. Τα ευρήματα αυτά ενισχύονται από την παρούσα έρευνα, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της οποίας τα παιδιά 5 ετών διατηρούν συγκριμένες προκαταλήψεις αναφορικά με τη φανταστική υπόσταση των οντοτήτων, αντιλήψεις που αντιστέκονται στην αλλαγή ακόμη και όταν αντιμετωπίζουν τη μαρτυρία ενός πληροφοριοδότη ειδήμονα στο συγκεκριμένο πεδίο. Αντιθέτως τα παιδιά 6 και 7 ετών δίνουν περισσότερο σημασία

στα εισερχόμενα μηνύματα και περισσότερη ευπιστία αίροντας τις προκατειλημμένες τους αντιλήψεις.

Τα συμπεράσματα, ωστόσο, της παρούσας έρευνας περιορίζονται από την ύπαρξη κάποιων μεθοδολογικών αδυναμιών. Καταρχάς, οι συμμετέχοντες που αποτέλεσαν το δείγμα της έρευνας προέρχονταν από σχολεία του Νομού Θεσσαλονίκης αποκλειστικά. Επιπλέον, η επιλογή του δείγματος δεν ήταν τυχαία αλλά εξαρτήθηκε από τη δυνατότητα πρόσβασης στα σχολεία για τη διεξαγωγή της έρευνας. Με βάση τα παραπάνω, το δείγμα δεν μπορεί να θεωρηθεί απόλυτα αντιπροσωπευτικό του γενικού πληθυσμού των παιδιών ενώ μελλοντικά κρίνεται απαραίτητη η διεύρυνση του ηλικιακού εύρους των συμμετεχόντων ώστε να υπάρξουν περισσότερο ξεκάθαρα αποτελέσματα.

Ένας ακόμη περιορισμός της έρευνας αφορά το γεγονός πως πρόκειται για μια συγχρονική έρευνα και ως εκ τούτου δε μπορεί να οδηγήσει σε σχέσεις αιτιότητας γεγονός που καθιστά αναγκαίο να διεξαχθούν αντίστοιχες διαχρονικές μελέτες.

Κεφάλαιο 5: Η Επιλογή Πληροφοριodότη με Κριτήριο τη Πρόθεση για Ειλικρίνεια

5.1 Στόχος και Ερευνητικά ερωτήματα

Στόχος του δεύτερου πειράματος ήταν να εξετάσει αν τα παιδιά λαμβάνουν υπόψη την ειλικρίνεια όταν πρόκειται να εμπιστευτούν ένα πληροφοριοdότη. Συγκεκριμένα, εξετάζεται αν τα παιδιά δείχνουν μεγαλύτερη εμπιστοσύνη και λιγότερη κριτική διάθεση απέναντι σε έναν ειλικρινή πληροφοριοdότη- έναντι ενός ανειλικρινούς- που παρέχει πληροφορίες αναφορικά με το τι υπάρχει και τι όχι στον πραγματικό κόσμο.

Τα ερευνητικά ερωτήματα που ήταν τα εξής:

1. Όταν τα παιδιά ηλικίας 5 ,6 και 7 ετών έρχονται αντιμέτωπα με τους αντίθετους ισχυρισμούς δύο πληροφοριοδοτών σχετικά με την ύπαρξη μιας άγνωστης οντότητας λαμβάνουν υπόψη την πρόθεση τους για ειλικρινή πληροφόρηση; Συγκεκριμένα, τα παιδιά ενστερνίζονται τους ισχυρισμούς ενός ειλικρινούς πληροφοριοdότη αναφορικά με την ύπαρξη μιας οντότητας έναντι ενός πληροφοριοdότη που ψεύδεται;
2. Οι αποφάσεις των παιδιών αναφορικά με την ύπαρξη μιας οντότητας διαφοροποιούνται ανάλογα με την φύση της οντότητας, δηλαδή με το αν είναι πραγματική ή φανταστική;
3. Οι αποφάσεις των παιδιών αναφορικά με την ύπαρξη μιας οντότητας διαφοροποιούνται ανάλογα με τους ισχυρισμούς του ειλικρινούς

πληροφοριοδότη, δηλαδή με το αν ισχυρίζεται πως η οντότητα είναι πραγματική ή φανταστική;

Με βάση τα προηγούμενα ευρήματα που εξέτασαν την επίδραση της πρόθεσης για ειλικρίνεια σε διάφορους τομείς πληροφόρησης (Mascaro & Sperber, 2009. Lane et al., 2013. Li, Heyman, Xu & Lee, 2014) αναμενόταν ότι και στην πληροφόρηση που αφορά στην πραγματική vs. φανταστική φύση μιας οντότητας η ηλικία θα επιδρά στη κριτική στάση των παιδιών απέναντι στους ισχυρισμούς του ειλικρινούς πληροφοριοδότη.

5.2 Μέθοδος

5.2.1 Συμμετέχοντες

Συνολικά έλαβαν μέρος 120 παιδιά με μέσο όρο ηλικίας 6,7 έτη ($T.A=0,96$), τα οποία ταξινομήθηκαν σε τρεις ομάδες βάσει ηλικίας και τάξης:

α) 40 παιδιά 5-χρονα που φοιτούσαν στο νηπιαγωγείο ($M.O= 5,5$, εύρος= 5:0-5:9) εκ των οποίων 20 ήταν αγόρια και 20 κορίτσια

β) 40 παιδιά 6-χρονα που φοιτούσαν στην Α' τάξη δημοτικού ($M.O=6,7$ εύρος=6:5-7:0), 20 αγόρια και 20 κορίτσια, και

γ) 40 παιδιά 7-χρονα που φοιτούσαν στη Β' τάξη δημοτικού ($M.O= 7,8$, εύρος=7:4-8:1) 20 αγόρια και 20 κορίτσια.

5.2.2 Διαδικασία

Η πειραματική διαδικασία διεξήχθη σε μία συνάντηση διάρκειας περίπου 20 λεπτών. Στη συνάντηση τα παιδιά υποβλήθηκαν στο έργο Διάκρισης Πραγματικών-

Φανταστικών Οντοτήτων. Η συνάντηση έγινε σε ατομικό επίπεδο σε μία ήσυχη αίθουσα των σχολείων. Στο τέλος της συνάντησης τα παιδιά έπαιρναν ένα ζαχαρωτό

5.2.3 Πειραματικό έργο

Η διαδικασία ήταν σχεδόν πανομοιότυπη με αυτή του πρώτου πειράματος. Αρχικά, επαναλήφθηκε η διαδικασία αποσαφήνισης των όρων «πραγματικό» και «φανταστικό» με τη χρήση των ίδιων παραδειγμάτων και στη συνέχεια ακολούθησε η φάση εξοικείωσης. Η διαφοροποίηση του δεύτερου πειράματος εντοπίζεται στη φάση εξέτασης και συγκεκριμένα στους πληροφοριοδότες και τα χαρακτηριστικά τους. Κατά τη φάση εξέτασης τα παιδιά ενημερώθηκαν πως πρέπει να αποφασίσουν για κάποιες άγνωστες οντότητες εάν είναι πραγματικές ή φανταστικές και προτού αποφασίσουν θα λάβουν τη βοήθεια δυο πληροφοριοδοτών/του Αντρέα και του Δημήτρη. Οι πληροφοριοδότες σε αυτή τα πείραμα ήταν αγόρια σχολικής ηλικίας. Συγκεκριμένα, στην οθόνη του υπολογιστή εμφανίζονται οι εικόνες δύο αγοριών και η ερευνήτρια τους συστήνει:

Αυτός εδώ είναι ο Δημήτρης και αυτός εδώ είναι ο Αντρέας.

Στην οθόνη εμφανίζεται μόνο η εικόνα του Αντρέα και η ερευνήτρια λέει:

Ο Αντρέας είναι ειλικρινής. Δεν λέει ποτέ ψέματα, λέει πάντα την αλήθεια.

Μια μέρα ο Αντρέας βρίσκει στο προαύλιο του σχολείου ένα παιχνίδι, ένα φοβερό πατίνι. Το πατίνι δεν είναι δικό του είναι του σχολείου. Εκείνη την ώρα ο Κώστας περνάει δίπλα από τον Αντρέα, βλέπει το παιχνίδι και του λέει “Αντρέα, το πατίνι που κρατάς είναι πανέμορφο. Είναι δικό σου;” Επειδή το πατίνι δεν είναι δικό του, ο Αντρέας κουνάει το κεφάλι και λέει “Όχι δεν

είναι δικό μου.”

Στη συνέχεια εμφανίζεται μόνο η εικόνα του Δημήτρη και η ερευνήτρια τον παρουσιάζει:

Ο Δημήτρης είναι ψεύτης. Δε λέει ποτέ την αλήθεια, λέει πάντα ψέματα. Μια μέρα ο Δημήτρης βρήκε στην αυλή του σχολείου μια τέλεια μπάλα. Η μπάλα δεν είναι δική του, είναι του σχολείου. Εκείνη την ώρα ο Κώστας περνάει δίπλα από τον Δημήτρη, βλέπει το παιχνίδι και του λέει “Δημήτρη, το πατίνι που κρατάς είναι πανέμορφο. Είναι δικό σου;” Το πατίνι δεν είναι δικό του, αλλά ο Δημήτρης κουνάει το κεφάλι και λέει “Ναι, είναι δικό μου”.

Κάθε παιδί μετά το τέλος της παρουσίασης των πληροφοριοδοτών ρωτήθηκε εάν θυμάται ποιος από τους δύο πληροφοριοδότες λέει ψέματα και ποιος αλήθεια. Ομοίως με το σχεδιασμό του πρώτου πειράματος η ερευνήτρια παρουσίασε τις οντότητές με τυχαία σειρά και ακολουθούσαν οι προβολές των ταινιών μικρού μήκους στις οποίες οι δύο πληροφοριοδότες μιλούσαν για την οντότητα και ισχυρίζονταν την πραγματική ή φανταστική υπόσταση της. Τέλος η ερευνήτρια ζητούσε από το παιδί να αποφασίσει αν η οντότητα είναι πραγματική ή φανταστική και να τοποθετήσει την εικόνα στο αντίστοιχο κουτί. Τα παιδιά συνολικά κλήθηκαν να αποφασίσουν για 12 νέες οντότητες, έξι πραγματικές και έξι φανταστικές (Παράρτημα 5) και υπήρξαν μόνο συνθήκες διαφωνίας μεταξύ των πληροφοριοδοτών (βλ. Πίνακα 3). Στο πίσω μέρος κάθε εικόνας αναγραφόταν ο κωδικός αριθμός κάθε οντότητας (Pct1, Pct2, κ.ο.κ), ο οποίος καταγραφόταν στο φύλλο απαντήσεων (Παράρτημα 4).

Πίνακας 4. Παρουσίαση των συνθηκών διαφωνίας των πληροφοριοδοτών και των οντοτήτων του

2^ο Πειράματος

Συνθήκες συμφωνίας/διαφωνίας πληροφοριοδοτών

	Πραγματικές οντότητες	Φανταστικές οντότητες
<p>Διαφωνία πληροφοριοδοτών</p> <p>Ο ειλικρινής πληροφοριοδότης ισχυρίζεται πως οι οντότητες είναι πραγματικές ο ανειλικρινής ισχυρίζεται πως είναι φανταστικές</p>	<p>Ζώα:</p> <p>Είδος ψαριού Armour fish</p> <p>Αντικείμενο</p> <p>Παλιό εργαλείο</p>	<p>Ζώα:</p> <p>Κότα/αλεπού Πάπια/σκίουρος</p> <p>Αντικείμενο</p> <p>Καρέκλα σταυροπόδι</p>
<p>Διαφωνία πληροφοριοδοτών</p> <p>Ο ειλικρινής πληροφοριοδότης ισχυρίζεται πως οι οντότητες είναι φανταστικές, ο ανειλικρινής ισχυρίζεται πως είναι πραγματικές</p>	<p>Ζώα:</p> <p>Red-Lipped Batfish Το γιγάντιο ισόποδο</p> <p>Αντικείμενο</p> <p>Τροχός εργαλείων</p>	<p>Ζώα:</p> <p>Κόκορας/γάτα Πουλί/κριάρι</p> <p>Αντικείμενο</p> <p>Ποτήρι/σιφόνι</p>

5.3 Αποτελέσματα

5.3.1 Κατανόηση της Πρόθεσης για Ειλικρίνεια των δύο Πληροφοριοδοτών από Μέρους των Παιδιών

Τα παιδιά όλων των ηλικιακών ομάδων απάντησαν σωστά στις ερωτήσεις κατανόησης που αφορούσαν την ειλικρίνεια των δύο πληροφοριοδοτών που παρουσιάστηκαν από την ερευνήτρια. Συγκεκριμένα, όλα τα παιδιά απάντησαν ορθά στην ερώτηση «ποιος λέει πάντα ψέματα;» και στην ερώτηση «ποιος λέει πάντα την αλήθεια;» (με τα ποσοστά των ορθών απαντήσεων να φτάνουν το 100% και στις δύο ερωτήσεις).

5.3.2 Πρώτο, 2^ο και 3^ο Ερευνητικό Ερώτημα

Η ανάλυση εξέτασε εάν ο ισχυρισμός του ειλικρινή πληροφοριοδότη και η φύση της οντότητας επηρεάζουν τη συμφωνία των παιδιών με τον ειλικρινή πληροφοριοδότη. Επίσης, εξετάστηκε αν η ηλικιακή ομάδα διαφοροποιεί τα επίπεδα συμφωνίας των παιδιών με αυτόν. Πραγματοποιήθηκε μια 3 (ηλικιακές ομάδες: 5-χρονα vs. 6-χρονα vs. 7-χρονα) X 2 (φύσεις οντοτήτων: πραγματική vs φανταστική) X 2 (ισχυρισμούς του ειδήμονα: ο ειδήμων λέει πραγματική vs ο ειδήμων λέει φανταστική) μεικτή ανάλυση διακύμανσης με επαναλαμβανόμενες μετρήσεις στο δεύτερο και τρίτο παράγοντα. Οι μέσοι όροι (και οι τυπικές αποκλίσεις) βαθμολογίας των παιδιών παρουσιάζονται στον Πίνακα 1 που ακολουθεί.

Πίνακας 5. Μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις (SD) της συμφωνίας των παιδιών με τον ΠΜΠΕ

Ηλικιακή ομάδα	Οντότητα	Διαφωνία πληροφοριοδοτών			
		Ο ειλικρινής λέει πραγματική		Ο ειλικρινής λέει φανταστική	
		<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
5	Πραγματική	1.70	.14	2.35	.10
	Φανταστική	1.32	.14	2.52	.09
6	Πραγματική	1.85	.14	2.40	.10
	Φανταστική	1.77	.14	2.55	.09
7	Πραγματική	2.32	.14	2.60	.10
	Φανταστική	2.25	.14	2.75	.09

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της ανάλυσης όταν η οντότητα είναι πραγματική και ο ειλικρινής πληροφοριοδότης ισχυρίζεται πως είναι πραγματική τότε δεν παρατηρείται στατιστικά σημαντική διαφορά ($F(1,117) = .026, p > .001, \eta^2 = .000$) της επίδραση της ειλικρίνειας στις αποφάσεις των παιδιών όπως επίσης και όταν η οντότητα είναι φανταστική και ο ειλικρινής πληροφοριοδότης ισχυρίζεται πως είναι πραγματική ($F(2,117) = .797, p > .001, \eta^2 = .013$). Συνολικά, ο έλεγχος Scheffe έδειξε ότι η διαφορά μεταξύ των 5-χρονων και των 6-χρονων παιδιών συγκριτικά με τα 7-χρονα ήταν στατιστικώς σημαντική ($p > .05$), εύρημα που δηλώνει ότι η πρόθεση για ειλικρινή πληροφόρηση επιδρά σε μεγαλύτερο βαθμό στα παιδιά 7 ετών σε σχέση με τα παιδιά που είναι 5 και 6 ετών.

Παρατηρώντας προσεκτικά τους μέσους όρους που παρουσιάζονται στον Πίνακα 5 βλέπουμε πως όταν ο ειλικρινής πληροφοριοδότης ισχυρίζεται πως η οντότητα είναι πραγματική είτε είναι πραγματική είτε είναι φανταστική τα παιδιά συμφωνούν μαζί του σε μεγάλο ποσοστό. Συγκεκριμένα, τα παιδιά όλων των ηλικιακών ομάδων ενστερνίζονται την πεποίθηση του όμως με την αύξηση της ηλικίας αυξάνεται και το ποσοστό συμφωνίας, για παράδειγμα τα 7-χρονα παιδιά συμφωνούν σε μεγαλύτερο ποσοστό από τα 6-χρονα και τα 5-χρονα παιδιά.

Στις περιπτώσεις που ο ειλικρινής πληροφοριοδότης ισχυρίζεται τη φανταστική διάσταση πραγματικών οντοτήτων υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά ($F(1,117) = 73.56, p < .001, \eta^2 = .386$) ενώ όταν ισχυρίζεται τη φανταστική διάσταση φανταστικών οντοτήτων δεν υπάρχει στατιστική διαφορά στη συμφωνία με αυτόν ($F(2,117) = 4.08, p > .001, \eta^2 = .065$). Από την επισκόπηση του Πίνακα 5 προκύπτει υψηλό ποσοστό συμφωνίας των παιδιών όλων των ηλικιακών ομάδων με τον ειλικρινή πληροφοριοδότη όταν αυτός ισχυρίζεται τη φανταστική διάσταση των

οντοτήτων είτε αυτές είναι πραγματικές είτε είναι φανταστικές, ομοίως παρατηρείται αύξηση του ποσοστού συμφωνίας με τη πάροδο της ηλικίας, δηλαδή τα 7-χρονα παιδιά συμφωνούν σε μεγαλύτερο ποσοστό με τη διαφορά ωστόσο σε σχέση με τις άλλες ηλικιακές ομάδες να κυμαίνεται σε χαμηλά επίπεδα.

5.4 Συζήτηση

Σε ό,τι αφορά την κατανόηση εκ μέρους των παιδιών της πρόθεσης για ειλικρίνεια των δύο πληροφοριοδοτών που παρουσιάστηκαν από την ερευνήτρια, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα παιδιά όλων των ηλικιακών ομάδων αντιλαμβάνονται και κατανοούν ποιος πληροφοριοδότης έχει πρόθεση να είναι ειλικρινής (ΠΜΠΕ) και ποιος πληροφοριοδότης δεν έχει πρόθεση να είναι ειλικρινής (ΠΧΠΕ).

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα φάνηκε πως τα παιδιά όλων των ηλικιακών ομάδων επιλέγουν και υιοθετούν την άποψη του ΠΜΠΕ αναφορικά με την ύπαρξη ή μη οντοτήτων. Το εύρημα αυτό συμφωνεί με ευρημάτων άλλων ερευνών, σύμφωνα με τα οποία τα παιδιά στέκονται κριτικά απέναντι σε πληροφοριοδότες που ψεύδονται με αποτέλεσμα να μην υιοθετούν τις πληροφορίες που τους παρέχουν. Συγκεκριμένα, οι Mascaro και Sperber (2009) παρουσίασαν στα παιδιά έναν ανειλικρινή πληροφοριοδότη ο οποίος παρείχε πληροφορίες σχετικά με τη θέση ενός αντικειμένου. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, τα παιδιά ήδη από την ηλικία των 4 ετών δεν εμπιστεύονταν τον ψεύτη πληροφοριοδότη και επέλεγαν την αντίθετη τοποθεσία από αυτή που πρότεινε. Ομοίως, οι Heyman et al., (2013) παρουσίασαν στα παιδιά τον κακό λύκο ο οποίος έλεγε ψέματα σχετικά με τη θέση ενός

αυτοκόλλητου. Τα αποτελέσματα έδειξαν πως τα παιδιά δεν εμπιστεύονταν τον ψεύτη πληροφοριοδότη-κακό λύκο.

Ευρήματα αναφορικά με την κριτική διάθεση των παιδιών απέναντι σε μη ειλικρινείς πληροφοριοδότες και την εμπιστοσύνη τους σε πληροφοριοδότες που προτίθενται να παρέχουν ειλικρινή πληροφόρηση προέρχονται και από έρευνες που έθεταν τα παιδιά ενώπιον αντικρουόμενων πληροφοριών. Ειδικότερα, στην έρευνα των Lane et al., (2013), όπου ζητήθηκε από τα παιδιά να επιλέξουν ανάμεσα σε ένα ειλικρινή και σε έναν ανειλικρινή πληροφοριοδότη που παρείχαν αντίθετες πληροφορίες αναφορικά με την ονομασία ενός νέου αντικειμένου, τα αποτελέσματα έδειξαν πως τα παιδιά επέλεξαν τη θέση που πρότεινε ο ειλικρινής πληροφοριοδότης.

Ομοίως, οι Li, Heyman, Xu, και Lee. (2014) έδειξαν πως παρότι τα 3-χρονα παιδιά επιλέγουν τυχαία ανάμεσα σε έναν ειλικρινή και σε έναν ανειλικρινή πληροφοριοδότη, τα μεγαλύτερα παιδιά (4 ετών) επιλέγουν σε μεγάλο ποσοστό τον ΠΜΠΕ προκειμένου να αποφασίσουν για την θέση ενός κρυμμένου αντικειμένου.

Συνοψίζοντας τα παραπάνω, η πρόθεση του πληροφοριοδότη για ειλικρινή πληροφόρηση φαίνεται να αποτελεί σημαντικό παράγοντα που επηρεάζει τη κριτική διάθεση των παιδιών απέναντι στις πληροφορίες που αυτός παρέχει είτε αφορούν την ονομασία ή θέση των αντικειμένων είτε την τη φύση οντοτήτων. Μάλιστα, το γεγονός πως η πρόθεση για ειλικρινή πληροφόρηση του πληροφοριοδότη οδηγεί στην εμπιστοσύνη προς το πρόσωπο του ενώ η πρόθεση για ψευδή πληροφόρηση οδηγεί στην απόρριψη των πληροφοριών που αυτός παρέχει, αυτόματα σημαίνει την αποδοχή της πληροφορίας του ειλικρινούς πληροφοριοδότη από μέρους των παιδιών ως ορθής και του ανειλικρινούς ως λανθασμένης. Δηλαδή τα παιδιά

φαίνεται να συνάγουν τα συμπεράσμα πως η πρόθεση για ειλικρίνεια καθιστά αυτόματα κάποιον κάτοχο γνώσεων και επομένως αξιόπιστο πληροφοριοδότη.

Η παρούσα έρευνα υπόκειται σε ορισμένους περιορισμούς. Καταρχάς, το δείγμα της έρευνας δε μπορεί να θεωρηθεί αντιπροσωπευτικό καθώς οι συμμετέχοντες προέρχονταν από σχολεία του Νομού Θεσσαλονίκης αποκλειστικά και η επιλογή τους δεν ήταν τυχαία. Επιπλέον, πρόκειται για μια συγχρονική έρευνα και ως εκ τούτου δε μπορεί να οδηγήσει σε σχέσεις αιτιότητας.

Κεφάλαιο 6: Γενική Συζήτηση

Στην παρούσα έρευνα κύριος στόχος ήταν η διερεύνηση του ρόλου της ειδημοσύνης των πληροφοριοδοτών στη κριτική στάση των παιδιών απέναντι στις πληροφορίες που τους παρέχουν και αφορούν το τι είναι πραγματικό και επομένως υπαρκτό και τι ανήκει στη σφαίρα της φαντασίας. Η ειδημοσύνη του πληροφοριοδότη έχει αναγνωριστεί στο παρελθόν ως σημαντική παράμετρος που επιδρά στις αποφάσεις των παιδιών γενικότερα (για επισκόπηση βλ. Mills, 2013). Τα ευρήματα της παρούσας έρευνας επιβεβαίωσαν τη σημαντικότητα της ειδημοσύνης στις αποφάσεις των παιδιών μεγαλύτερης ηλικίας σχετικά με το τι είναι πραγματικό και τι φανταστικό. Συγκεκριμένα, τα 7-χρονα παιδιά ενστερνίζονταν τις απόψεις του ειδήμονα πληροφοριοδότη σχετικά με το τι υπάρχει στον κόσμο και τι όχι. Αντιθέτως, τα παιδιά 5 και 6 ετών έδειξαν επιλεκτική εμπιστοσύνη απέναντι στο πρόσωπο του ειδήμονα πληροφοριοδότη. Ειδικότερα, τα 6-χρονα παιδιά έδειχναν απόλυτη εμπιστοσύνη στο ειδήμονα πληροφοριοδότη όταν ισχυριζόταν τη φανταστική διάσταση των οντοτήτων ενώ αντιθέτως όταν ισχυριζόταν τη πραγματική διάσταση παρότι το ποσοστό συμφωνίας με αυτόν ήταν σημαντικό ήταν αισθητά μικρότερο με εκείνο των 7-χρονων παιδιών. Αναφορικά με τα 5-χρονα παιδιά, τα ευρήματα έδειξαν πως η εμπιστοσύνη στον ειδήμονα ήταν υπαρκτή μόνο στις περιπτώσεις που αυτός υποστήριζε τη φανταστική διάσταση των οντοτήτων. Τα παραπάνω οδηγούν στο συμπέρασμα πως η ειδημοσύνη είναι αδιαμφισβήτητα ένας σημαντικός παράγοντας όταν πρόκειται να αποφασίσουν τα μεγαλύτερα παιδιά τι είναι πραγματικό και τι φανταστικό όχι όμως και για τα μικρότερα. Οι αποφάσεις των μικρότερων παιδιών και η στάση τους απέναντι σε πληροφορίες που αφορούν

ζητήματα ύπαρξης είναι συνάρτηση όχι μόνο της ειδημοσύνης του πληροφοριοδότη αλλά και των πληροφοριών που παρέχει. Δηλαδή τα μικρά παιδιά συνυπολογίζουν όχι μόνο τις γνώσεις των πληροφοριοδοτών αλλά εξετάζουν και αξιολογούν και τις πληροφορίες που επικοινωνεί. Αυτό συμβαίνει όχι γιατί τα μικρότερα παιδιά διαθέτουν περισσότερο σκεπτικισμό από τα μεγαλύτερα αλλά γιατί τα μικρότερα παιδιά υπερεκτιμούν τις δικές τους γνώσεις έναντι του ειδήμονα με αποτέλεσμα να απορρίπτουν τις πληροφορίες που παρέχει όταν δεν συνάδουν με τις δικές τους πεποιθήσεις και προσδοκίες.

Ωστόσο, όταν τα παιδιά έρχονται αντιμέτωπα με τις προθέσεις για ειλικρινή πληροφόρηση των πληροφοριοδοτών τα ευρήματα διαφέρουν. Η πρόθεση για ειλικρινή πληροφόρηση φάνηκε να αποτελεί σημαντικό παράγοντα για τα παιδιά όλων των ηλικιακών ομάδων. Και πάλι εντοπίστηκε διαφοροποίηση όταν ο ΠΜΠΕ ισχυριζόταν τη πραγματική διάσταση των οντοτήτων συγκριτικά με όταν υποστήριζε τη φανταστική διάσταση αυτών ωστόσο όμως συνολικά όλα τα παιδιά ενστερνίζονταν τις απόψεις του ΠΜΠΕ. Αναλυτικότερα, τα παιδιά 7 ετών υιοθετούσαν την άποψη του ΠΜΠΕ, ενώ τα παιδιά 5 και 6 των υιοθετούσαν σε μεγάλο ποσοστό τις απόψεις του όταν ισχυριζόταν πως οι οντότητες είναι φανταστικές. Το ποσοστό αυτό ήταν αισθητά μειωμένο όταν ισχυριζόταν πως οι οντότητες είναι πραγματικές για τις δυο ηλικιακές ομάδες εντούτοις ήταν στατιστικά σημαντικό.

Επιχειρώντας μια συνολική θεώρηση των ευρημάτων και των δύο πειραματικών έργων, μπορούμε να συνάγουμε πως τα παιδιά έχουν συγκεκριμένες πεποιθήσεις βασισμένες στις εμπειρίες και τις γνώσεις τους για το τι μπορεί να υπάρχει και τι όχι στον κόσμο. Τα παιδιά από την ηλικία των 7 ετών είναι σε θέση να

άρουν τις προκατειλημμένες αυτές πεποιθήσεις εν όψει μιας αξιόπιστης μαρτυρίας που προέχεται από ένα ειδήμονα πληροφοριοδότη ή έναν ΠΜΠΕ. Αναφορικά με τα παιδιά μικρότερης ηλικίας, όταν αυτές οι πεποιθήσεις βρίσκουν αντίθετο έναν ειδήμονα πληροφοριοδότη τότε τα παιδιά απορρίπτουν τις πληροφορίες του ειδήμονα και εμμένουν στις δικές τους απόψεις. Όταν όμως τα μικρότερα παιδιά έρχονται αντιμέτωπα με έναν ΠΜΠΕ τότε εγκαταλείπουν τις δικές τους πεποιθήσεις και υιοθετούν τις απόψεις του ΠΜΠΕ. Επομένως, η πρόθεση για ειλικρινή πληροφόρηση αναδεικνύεται για τα παιδιά σημαντικότερος παράγοντας από την ειδημοσύνη. Τα παιδιά -εξαιρώντας τα 7-χρονα παιδιά που ούτως η άλλως αδιακρίτως εμπιστεύονται το ίδιο και τον ειδήμονα πληροφοριοδότη και το ΠΜΠΕ – λαμβάνουν υπόψη περισσότερο την πρόθεση από τη γνώση. Γιατί όμως τα μικρά παιδιά δείχνουν τυφλή εμπιστοσύνη, υπερβαίνοντας τη αίσθηση παντογνωσίας που τα διακατέχει, στις πληροφορίες που προέρχονται από πληροφοριοδότες που προτίθενται να πουν την αλήθεια και όχι σε πληροφορίες που προέρχονται από ειδήμονες πληροφοριοδότες;

Μια πιθανή εξήγηση είναι πως τα μικρά είναι ενταγμένα σε ένα σχολικό περιβάλλον όπου η μάθηση προκύπτει κυρίως μέσω δραστηριοτήτων και παιχνιδιών και όπου ο/η δάσκαλος/α δεν αναλαμβάνει το ρόλο ειδήμονα. Τα παιδιά με τη φοίτηση στη δημοτική εκπαίδευση πιθανόν να συνειδητοποιούν πως οι δικές τους γνώσεις είναι λίγες και πως υπάρχουν πολλά τα οποία δε γνωρίζουν. Τα παιδιά έρχονται αντιμέτωπα με όγκο πληροφοριών σε ένα πιο αυστηρό διδακτικό πλαίσιο στο οποίο καλούνται να μάθουν από δασκάλους (ειδήμονες). Αυτό σε συνδυασμό με την ανάπτυξη των γνωστικών και μεταγνωστικών ικανοτήτων που συμβαίνει με την αύξηση της ηλικίας ενδεχομένως τα οδηγεί να εγκαταλείψουν τη ψευδαίσθησή

παντογνωσίας που τα διακατέχει με αποτέλεσμα να εμπιστεύονται περισσότερο άλλους (ειδήμονες) από ότι τον εαυτό τους. Αντιθέτως, η ειλικρίνεια είναι ένα χαρακτηριστικό περισσότερο παγιωμένο. Πρόκειται για μια κοινωνική αξία που έχει συνδεθεί με την ηθική και υποδηλώνει μια σειρά χαρακτηριστικών, όπως είναι η ακεραιότητα, η αλήθεια, η αξιοπιστία, η δικαιοσύνη κ.α., μια κοινωνική αξία που από πολύ νωρίς το κοινωνικό περιβάλλον προσπαθεί να εμφυσήσει στα παιδιά. Πράγματι, έχει βρεθεί πως η ειλικρίνεια είναι ένα χαρακτηριστικό το οποίο εκτιμάται ιδιαίτερος από τους ανθρώπους, ενήλικες και παιδιά και θεωρείται εξόχως σημαντικό όχι μόνο στις περιπτώσεις αποκόμισης πληροφοριών αλλά και γενικότερα (Rotenberg, 2010).

Στη παρούσα έρευνα επιχειρήθηκε για πρώτη φορά η εξέταση της κριτικής στάσης των παιδιών απέναντι σε πληροφορίες που αφορούν τη διάκριση πραγματικού-φανταστικού. Παρότι έρευνες εξέτασαν το ρόλο διάφορων παραγόντων, ο ρόλος των χαρακτηριστικών -της ειδημοσύνης και της πρόθεσης για ειλικρίνεια- των πληροφοριοδοτών στις αποφάσεις των παιδιών περί του τι υπάρχει στον κόσμο και τι είναι αποκύημα της φαντασίας μελετήθηκε για πρώτη φορά.

Σε ότι αφορά το ζήτημα της συμβολής της παρούσας εργασίας αυτή έγκειται στο γεγονός πως έθεσε το ζήτημα της κριτικής στάσης των παιδιών απέναντι στη διάκριση πραγματικότητας φαντασίας ανατρέποντας τα έως τώρα ευρήματα που αφορούσαν τον ρόλο της ειδημοσύνης των πληροφοριοδοτών. Στο πεδίο πραγματικότητας-φαντασίας τα ευρήματα αναφορικά με τη σημασία της ειδημοσύνης των πληροφοριοδοτών διαφέρουν από εκείνα που εξετάζουν την ονομασία ή τη θέση των αντικειμένων. Η ειδημοσύνη δεν είναι καθολικά οδηγός της εμπιστοσύνης των παιδιών προς νέες πληροφορίες. Τα μικρά παιδιά όταν δε

γνωρίζουν ονομασία ενός αντικείμενου εμπιστεύονται τον ειδήμονα όταν όμως αντικρίζουν μια νέα οντότητα εμπιστεύονται το ένστικτο τους. Επομένως η κριτική στάση των παιδιών και η εμπιστοσύνη στην ειδημοσύνη των πληροφοριοδοτών σε ζητήματα πραγματικότητας-φαντασίας διαφέρει και αυτό αναδείχθηκε μέσα από την παρούσα έρευνα. Επιπλέον για πρώτη φορά εξετάστηκε η σημασία της πρόθεσης για ειλικρινή πληροφόρηση των πληροφοριοδοτών σε ζητήματα διάκρισης πραγματικότητας φαντασίας. Ωστόσο είναι σημαντικό στο μέλλον να διερευνηθούν οι ατομικοί παράγοντες που αφορούν τις γνωστικές και μεταγνωστικές ικανότητες των παιδιών που ενδεχομένως επιδρούν στη στάση τους απέναντι σε πληροφορίες που αφορούν τη διάκριση πραγματικότητας φαντασίας.

Βιβλιογραφία

- Aguiar, N. R., Stoess, C. J., & Taylor, M. (2012). The development of children's ability to fill the gaps in their knowledge by consulting experts. *Child development, 83*(4), 1368-1381.
- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E., & Wall, S. (2014). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Birch, S. A. J., & Bloom, P. (2002). Preschoolers are sensitive to the speaker's knowledge when learning proper names. *Child Development, 73* (2), 434-444.
- Boseovski, J. J., & Thurman, S. L. (2014). Evaluating and approaching a strange animal: Children's trust in informant testimony. *Child development, 85*(2), 824-834.
- Braswell, G., Rosengren, K. S., & Berenbaum, H. (2012). Gravity, God and ghosts? Parents' beliefs in science, religion and the paranormal and the encouragement of beliefs in their children. *International Journal of Behavioral Development, 36*, 99-106.
- Brosseau-Liard, P. E. (2014). Selective, but only if it is free: Children trust inaccurate individuals more when alternative sources are costly. *Infant and Child Development, 23*(2), 194-209.
- Bourchier, A., & Davis, A. (2000). The influence of availability and affect on children's pretence. *British Journal of Developmental Psychology, 18*(1), 137-156.
- Carrick, N., & Quas, J. A. (2006). Effects of discrete emotions on young children's ability to discern fantasy and reality. *Developmental psychology, 42*(6), 1278.
- Clément, F., Koenig, M., & Harris, P. (2004). The ontogenesis of trust. *Mind and language, 19*(4), 360-379.

- Corriveau, K. H., Chen, E. E., & Harris, P. L. (2015). Judgments about fact and fiction by children from religious and nonreligious backgrounds. *Cognitive science*, *39*(2), 353-382.
- Corriveau, K. H., Fusaro, M., and Harris, P. L. (2009). Going with the flow: Preschoolers prefer non-dissenters as informants. *Psychological Science*, *20*, 372–377.
- Corriveau, K.H., & P. L. (2009). Choosing your informant: Weighing familiarity and recent accuracy. *Developmental Science*, *12*(3), 426–437.
- Corriveau, K.H., Harris, P.L., Meins, E., Fernyhough, C., Arnott, B., Elliot, L., ... de Rosnay, M. (2009). Young children's trust in their mother's claims: Longitudinal links with attachment security in infancy. *Child Development*, *80*(3), 750–761.
- Corriveau, K.H., Kim, A.L., Schwalen, C.E., Harris, P.L. (2009). Abraham Lincoln and Harry Potter: Children's differentiation between historical and fantasy characters. *Cognition*, *113*, 213–2.
- Danovitch, J. H., & Keil, F. C. (2004). Should you ask a fisherman or a biologist? Developmental shifts in ways of clustering knowledge. *Child Development*, *75*(3), 918-931.
- Danovitch, J. H., & Keil, F. C. (2007). Choosing between hearts and minds: Children's understanding of moral advisors. *Cognitive Development*, *22*(1), 110-123.
- Danovitch, J. H., & Mills, C. M. (2014). How familiar characters influence children's judgments about information and products. *Journal of experimental child psychology*, *128*, 1-20.

- DiYanni, C., Nini, D., Rheel, W., & Livelli, A. (2012). 'I won't trust you if I think you're trying to deceive me': Relations between selective trust, theory of mind, and imitation in early childhood. *Journal of Cognition and Development, 13*(3), 354-371.
- Einav, S., & Robinson, E. J. (2010). Children's sensitivity to error magnitude when evaluating informants. *Cognitive Development, 25*(3), 218-232.
- Fusaro, M., & Harris, P. L. (2008). Children assess informant reliability using bystanders' non-verbal cues. *Developmental Science, 11*(5), 771-777.
- Gee, C. L., & Heyman, G. D. (2007). Children's Evaluation of Other People's Self-Descriptions. *Social Development, 16*(4), 800-818.
- Gilbert, D. T. (1991). How mental systems believe. *American psychologist, 46*(2), 107.
- Guerrero, S., Enesco, I., & Harris, P. L. (2010). Oxygen and the soul: Children's conception of invisible entities. *Journal of Cognition and Culture, 10*(1), 123-151.
- Harris, P. L. (2012). *Trusting what you're told: How children learn from others*. Harvard University Press. Available from <https://archive.org/details/TrustingWhatYoureTold-PaulLHarris9780674069848>.
- Harris, P. L., Abarbanell, L., Pasquini, E. S., & Duke, S. (2007). Imagination and testimony in the child's construction of reality. *Intellectica, (46-47)*, 69-84.
- Harris, P. L., Brown, E., Marriott, C., Whittall, S. and Harmer, S. (1991), Monsters, ghosts and witches: Testing the limits of the fantasy—reality distinction in young children. *British Journal of Developmental Psychology, 9*, 105–123.
- Harris, P. L., Pasquini, E. S., Duke, S., Asscher, J. J. & Pons, F. (2006). Germs and angels. The role of testimony in children's ontology. *Developmental Science, 9*, 76–96.

- Heyman, G. D. (2008). Children's critical thinking when learning from others. *Current Directions in Psychological Science*, 17(5), 344-347.
- Heyman, G. D., Fu, G., & Lee, K. (2007). Evaluating claims people make about themselves: The development of skepticism. *Child Development*, 78, 367-375.
- Heyman, G. D., & Legare, C. H. (2005). Children's evaluation of sources of information about traits. *Developmental Psychology*, 41, 636-647.
- Heyman, G. D., Sritanyaratana, L. & Vanderbilt, K. E. (2013), Young children's trust in overtly misleading advice. *Cognitive Science*, 37, 646-667.
- Jaswal, V. K. (2004). Don't believe everything you hear: Preschoolers' sensitivity to speaker intent in category induction. *Child development*, 75(6), 1871-1885.
- Jaswal, V. K., & Neely, L. A. (2006). Adults don't always know best preschoolers use past reliability over age when learning new words. *Psychological Science*, 17(9), 757-758.
- Koenig, M., Clément, F. & Harris, P.L. (2004). Trust in Testimony: Children's use of true and false statements. *Psychological Science*, 10, 694-698.
- Koenig M. A., & Harris, P. L. (2005). Preschoolers mistrust ignorant and inaccurate speakers. *Child Development*, 76(6), 1261-1277.
- Koenig, M. A., & Jaswal, V. K. (2011). Characterizing children's expectations about expertise and incompetence: halo or pitchfork effects?. *Child Development*, 82(5), 1634-1647.

- Li, Q. G., Heyman, G. D., Xu, F., & Lee, K. (2014). Young children's use of honesty as a basis for selective trust. *Journal of experimental child psychology*, *117*, 59-72.
- Ma, L., & Ganea, P. A. (2010). Dealing with conflicting information: Young children's reliance on what they see versus what they are told. *Developmental Science*, *13*(1), 151-160.
- Lane, J. D., & Harris, P. L. (2015). The Roles of Intuition and Informants' Expertise in Children's Epistemic Trust. *Child development*, *86*(3), 919-926.
- Lane, J. D., Wellman, H. M., & Gelman, S. A. (2013). Informants' traits weigh heavily in young children's trust in testimony and in their epistemic inferences. *Child Development*, *84*, 1253-1268.
- Landrum, A. R., Mills, C. M., & Johnston, A. (2013). When do children trust the expert? Benevolence information influences children's trust more than expertise. *Developmental Science*, *16*(4), 622-638.
- Lutz, D. J., & Keil, F. C. (2002). Early understanding of the division of cognitive labor. *Child development*, *73*(4), 1073-1084.
- Macdonald, K., Schug, M., Chase, E., & Barth, H. (2013). My people, right or wrong? Minimal group membership disrupts preschoolers' selective trust. *Cognitive Development*, *28*, 247-259.
- Martarelli S. C., & Mast W. F. (2013). Is it real or is it fiction? Children's bias toward reality. *Journal of Cognition and Development*, *14*(1), 141-153.
- Mascaro, O., & Sperber, D. (2009). The moral, epistemic, and mindreading components of children's vigilance towards deception. *Cognition*, *112*, 367-380.

- Mercier, H., Bernard, S., & Clément, F. (2014). Early sensitivity to arguments: How preschoolers weight circular arguments. *Journal of Experimental Child Psychology, 125*, 102-109.
- Mills, C. M. (2013). Knowing when to doubt: Developing a critical stance when learning from others. *Developmental Psychology, 49*, 404-418.
- Mills, C. M., & Grant, M. G. (2009). Biased decision-making: Developing an understanding of how positive and negative relationships may skew judgments. *Developmental Science, 12*, 784-797.
- Mills, C. M., & Keil, F. C. (2005). The development of cynicism. *Psychological Science, 16*, 385-390.
- Mills, C. M., & Keil, F. C. (2008). Children's developing notices of (im)partiality. *Cognition, 107*, 528-551.
- Moscovici, S. (1985). *The age of the crowd: A historical treatise on mass psychology*. New York: Cambridge University Press.
- Jaswal, V. K., & Neely, L. A. (2006). Adults don't always know best: Preschoolers use past reliability over age when learning new words. *Psychological Science, 17*, 757-758.
- Pasquini, E. S., Corriveau, K. H., Koenig, M., & Harris P. L. (2007). Preschoolers monitor the relative accuracy of informants. *Developmental Psychology, 43*(5), 1216-1226.
- Rosengren, K. S., Kalish, C. W., Hickling, A. K., & Gelman, S. A. (1994). Exploring the relation between preschool children's magical beliefs and causal thinking. *British Journal of Developmental Psychology, 12*(1), 69-82.

- Rotenberg, K. J. (Ed.). (2010). *Interpersonal trust during childhood and adolescence*. New York: Cambridge University Press.
- Sabbagh, M. A., Wdowiak, S. D., & Ottaway, J. M. (2003). Do word learners ignore ignorant speakers? *Journal of Child Language*, *30*(4), 905-924.
- Samuels, A., & Taylor, M. (1994). Children's ability to distinguish fantasy events from real-life events. *British Journal of Developmental Psychology*, *12*(4), 417-427.
- Scofield, J., & Behrend, D. A. (2008). Learning words from reliable and unreliable speakers. *Cognitive Development*, *23*(2), 278-290.
- Sharon, T., & Woolley, J. D. (2004). Do monsters dream? Young children's understanding of the fantasy/reality distinction. *British Journal of Developmental Psychology*, *22*(2), 293-310.
- Shenouda, C. K., & Danovitch, J. H. (2013). Does a male nurse know about football? American and Egyptian children's understanding of gender and expertise. *Journal of Cognition and Culture*, *13*, 231-254.
- Shtulman, A., & Carey, S. (2007). Improbable or impossible? How children reason about the possibility of extraordinary events. *Child Development*, *78*(3), 1015-1032.
- Sperber, D., Clément, F., Heintz, C., Mascaro, O., Mercier, H., Origgi, G. and Wilson, D. (2010). Epistemic Vigilance. *Mind & Language*, *25*, 359-393.
- Subbotsky, E.V. (1985). Preschool children's perception of unusual phenomena. *Soviet Psychology*, *23* (3), 91-11425.

- Taylor, M. (Ed.). (2013). *The Oxford Handbook of the Development of Imagination*. New York: Oxford University Press.
- Tullos, S. A. (2009). *Mechanisms for Overcoming Reality Status Biases* (Doctoral dissertation, THE UNIVERSITY OF TEXAS AT AUSTIN).
- Tullos, A., & Woolley, J. D. (2009). The development of children's ability to use evidence to infer reality status. *Child development*, 80(1), 101-114.
- Turner, J. C. (1991). *Social Influence*. Milton-Keynes, UK: Open University Press.
- Vanderbilt, K. E., Liu, D., & Heyman, G. D. (2011). The development of distrust. *Child Development*, 82, 1372-1380.
- Vaden, V. C., & Woolley, J. D. (2011). Does God make it real? Children's belief in religious stories from the Judeo-Christian tradition. *Child Development*, 82, 1120-1135.
- Vosniadou, S., & Brewer, W. F. (1992). Mental models of the earth: A study of conceptual change in childhood. *Cognitive psychology*, 24(4), 535-585.
- Walker, C. M., Gopnik, A., & Ganea, P. A. (2015). Learning to Learn From Stories: Children's Developing Sensitivity to the Causal Structure of Fictional Worlds. *Child Development*, 86(1), 310-318.
- Wellman, H. M., & Liu, D. (2004). Scaling of theory-of-mind tasks. *Child development*, 75(2), 523-541.
- Wetherell, M. (2005) (Επιμ. Εκδ.), *Ταυτότητες, ομάδες και κοινωνικά ζητήματα*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

- Whitfield, T.W., & Wiltshire, T.J. (1990). Color psychology: A critical review. *Genetic, Social & General Psychology Monographs*, 116, 387–412.
- Woolley, J. D., Boerger, E. A., & Markman, A. B. (2004). A visit from the Candy Witch: Factors influencing young children's belief in a novel fantastical being. *Developmental Science*, 7(4), 456-468.
- Woolley, J. D. & Cornelius, C. (2013). Beliefs in magical beings and cultural myths. In M. Taylor (Ed.), *Oxford Handbook on the Development of Imagination*. Oxford University Press.
- Woolley, J. D. & Cox, V. (2007), Development of beliefs about storybook reality. *Developmental Science*, 10, 681–693.
- Woolley, J. D., & E Ghossainy, M. (2013). Revisiting the fantasy–reality distinction: Children as naïve skeptics. *Child development*, 84(5), 1496-1510.
- Woolley, J. D., Ma, L., & Lopez-Mobilia, G. (2011). Development of the use of conversational cues to assess reality status. *Journal of Cognition and Development*, 12(4), 537-555.
- Woolley, J. D., & Van Reet, J. (2006). Effects of context on judgments concerning the reality status of novel entities. *Child Development*, 77(6), 1778-1793.

Παράρτημα 1:Ενημερωτική Επιστολή προς τους Γονείς

Κικίδου Ελένη

Ψυχολόγος- Μεταπτυχιακή φοιτήτρια

Τηλέφωνο: 2311284056, 6948808706

e-mail: ekikidou@yahoo.gr

Αγαπητοί γονείς,

Ονομάζομαι Κικίδου Ελένη και είμαι φοιτήτρια στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών *Επιστήμες της Αγωγής* του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων (ειδίκευση στην *Συμβουλευτική-Ψυχολογία*). Στα πλαίσια της φοίτησής μου στο εν λόγω πρόγραμμα εκπονώ ερευνητική εργασία η οποία έχει ως θέμα την: Κατανόηση φαντασίας – πραγματικότητας στη νηπιακή ηλικία.

Θα ήθελα να σας παρακαλέσω να με βοηθήσετε στην προσπάθειά μου αυτή συναινώντας να συμμετάσχει το παιδί σας στην έρευνα. Στα πλαίσια της έρευνας θα πραγματοποιηθούν δύο συναντήσεις με κάθε μαθητή (διάρκειας 20 λεπτών η καθεμία, σε έναν ήσυχο χώρο στο σχολείο). Επιπλέον, θα καταγραφούν ορισμένα δημογραφικά στοιχεία που αφορούν την ηλικία το φύλο κ.λπ. του μαθητή.

Σας διαβεβαιώνω ότι η έρευνα θα διεξαχθεί σύμφωνα με τους κανόνες δεοντολογίας της Αμερικάνικης Ψυχολογικής Εταιρείας (American Psychological Association, APA) και θα τηρηθεί το απόρρητο και η ανωνυμία των μαθητών. Επιπλέον, η έρευνά θα πραγματοποιηθεί σε χρόνο που δεν θα διαταράσσει το πρόγραμμα του σχολείου, των εκπαιδευτικών ή/και των μαθητών.

Η έρευνά διεξάγεται υπό την επίβλεψη της κ. Μισαηλίδη Πλουσίας, ανπληρώτριας Καθηγήτριας στο ΠΤΔΕ του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων με την οποία μπορείτε, εάν θέλετε, να επικοινωνήσετε για περαιτέρω πληροφορίες.

Ευχαριστώ εκ των προτέρων για την ευγενική βοήθεια και στήριξή σας.

Είμαι στη διάθεσή σας για όποια τυχόν περαιτέρω πληροφορία σχετικά με τα παραπάνω χρειαστεί.

Με εκτίμηση,
Κικίδου Ελένη

Μισαηλίδη Πλουσία
Επίκουρη Καθηγήτρια
Τηλέφωνο: 2651005662
e-mail: pmisaili@uoi.gr

Παράρτημα 2: Φύλλο Απαντήσεων 1^{ου} πειράματος

Κωδ.Παιδ.: _____

M_2 Φύλο: Αγόρι ₁ Κορίτσι ₂

M_3α Ημερομηνία εξέτασης:

Έτος _____ Μήνας _____ Ημέρα _____

M_3β Ημερομηνία γέννησης μαθητή:

Έτος _____ Μήνας _____ Ημέρα _____

M_3 Ηλικία Μαθητή _____

M_4 Εθνικότητα μαθητή:

Ελληνική ₁ Άλλη: _____ ₂

M_6 Σχολείο που φοιτά ο μαθητής: _____

M_7 Τάξη που φοιτά ο μαθητής:

Νηπιαγωγείο: Μικρά νήπια ₁ Μεγάλα νήπια ₂

EE_Q1a Ξέρεις τι εννοούμε όταν λέμε ότι κάτι είναι πραγματικό;

Ναι ₁ Όχι ₂

(Εάν το παιδί απαντήσει «ναι» στην ερώτηση Q1a τίθεται και η ερώτηση Q1b)

EE_Q1b Τι εννοούμε όταν λέμε ότι κάτι είναι πραγματικό; Δώσε μου ένα παράδειγμα.

EE_Q2a Ξέρεις τι εννοούμε όταν λέμε ότι κάτι είναι φανταστικό;

Ναι ₁ Όχι ₂

(Εάν το παιδί απαντήσει «ναι» στην ερώτηση Q2a τίθεται και η ερώτηση Q2b)

EE_Q2b Τι εννοούμε όταν λέμε ότι κάτι είναι φανταστικό; Δώσε μου ένα παράδειγμα.

Ερωτήσεις Φάσης εξοικείωσης

EE_Q3 Δες αυτή την εικόνα_____. Πες μου τι πιστεύεις αυτό που δείχνει η εικόνα είναι πραγματικό ή φανταστικό;

πραγματικό ₁

φανταστικό ₂

EE_Q4 Δες αυτή την εικόνα_____. Πες μου τι πιστεύεις αυτό που δείχνει η εικόνα είναι πραγματικό ή φανταστικό;

πραγματικό ₁

φανταστικό ₂

Ερωτήσεις Φάσης εξέτασης

EE_Q5a Πες μου θυμάσαι τι δουλειά κάνει η Χριστίνα;

Σωστό ₁ Λάθος ₂

EE_Q5b Πες μου θυμάσαι τι δουλειά κάνει η Κωνσταντίνα;

Σωστό ₁ Λάθος ₂

EE_Q6 Δες αυτή την εικόνα_____. Πες μου τι πιστεύεις αυτό που δείχνει η εικόνα είναι πραγματικό ή φανταστικό;

πραγματικό ₁

φανταστικό ₂

Παράρτημα 3: Παραδείγματα πραγματικών και φανταστικών οντοτήτων 1^{ου} πειράματος

Πραγματικές οντότητες

Φανταστικές οντότητες

Παράρτημα 4: Ερωτήσεις 2ου πειράματος

Ερωτήσεις Φάσης εξέτασης

EI_Q7a Πες μου θυμάσαι ποιος λέει πάντα ψέματα;

Σωστό ₁ Λάθος ₂

EI_Q7b Πες μου θυμάσαι ποιος λέει πάντα την αλήθεια;

Σωστό ₁ Λάθος ₂

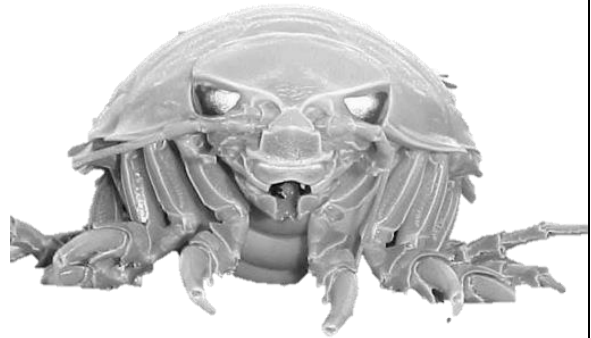
EI_Q8 Δες αυτή την εικόνα_____. Πες μου τι πιστεύεις αυτό που δείχνει η εικόνα είναι πραγματικό ή φανταστικό;

πραγματικό ₁

φανταστικό ₂

Παράρτημα 5: Παραδείγματα πραγματικών και
φανταστικών οντοτήτων 2^{ου} πειράματος

Πραγματικές οντότητες

Φανταστικές οντότητες

